

IJOKS

International Journal of Kurdish Studies

ISSN: 2149-2751

<http://www.ijoks.com/>

**January 2020
Vol 6 (1)**

Editor-in-Chief

Hasan KARACAN, Ph. D

English Language Editor

Aviva BUTT, (Australia)

Christopher DUFFY, (USA)

About

- International Journal of Kurdish Studies (IJOKS) is a peer-reviewed international journal published biannually, in January and August, which accepts papers written in Turkish, Kurdish (Kurmancî, Zazakî and Soranî), English or Russian languages.
- Opinions by the authors of articles in the journal are solely those of the author, and do not necessarily reflect those of the journal, its editor, assistant editors, or advisory board.
- Articles published by the journal may not be reproduced totally or in part without the express written permission of the publisher.
- All papers in PDF format can be retrieved on our web site: <http://ijoks.com/>

• © All rights reserved.

Abstracting & Indexing

Akademik Araştırmalar İndeksi
Acarindex.com

ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ (Muş Alparslan University/Turkey)
- Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ (Dicle University/Turkey)
- Prof. Dr. Abdullah Kurshid ABDULLAH (Salahaddin University, Iraq)
- Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle University/Turkey)
- Prof. Dr. Mesut ERGİN (Dicle University/Turkey)
- Prof. Dr. Kinyaz İbrahim MİRZOYEV (Abai National Pedagogical University / Kazakhstan)
- Prof. Dr. Gulmira ABDIRASILOVA (Kazakh State Women's Teacher Training University / Kazakhstan)
- Prof. Dr. Vecihi SÖNMEZ (Yüzüncü Yıl University/Turkey)
- Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Mardin Artuklu University/Turkey)
- Assoc. Prof. Dr. Giovanni BORRIELLO (Roma Tre University/Italy)
- Assoc. Prof. Dr. Eva DURAN (University of Roehampton / UK)
- Assoc. Prof. Dr. Hajjah Jariah Mohd JAN (University of Malaya, MALAYSIA)
- Assoc. Prof. Dr. Safin Jalal FATHWLLA (Koya University /Kurdistan Region of Iraq)
- Assoc. Prof. Dr. Zahir ERTEKİN (Bingöl University / Turkey)
- Assoc. Prof. Dr. Muhammet ÖZDEMİR (Katip Celebi University/Turkey)
- Asst. Prof. Dr. Murat DEMİR (Ankara Haci Bayram Veli University, Turkey)
- Asst. Prof. Dr. Abdulhadi TIMURTAS(Yüzüncü Yıl University/Turkey)
- Asst. Prof. Dr. Joanna BOCHENSKA (Jagiellonian University, Kraków / Poland)
- Asst. Prof. Dr. Necat KESKIN (Mardin Artuklu University/Turkey)
- Asst. Prof. Dr. Omed Barzan BRZOO (Germian University /Kurdistan Region of Iraq)
- Dr. Christian SINCLAIR (University of Arizona / USA)
- Dr. Salah Hwayyiz RASOOL (Koya University / Kurdistan Region of Iraq)
- Dr. Nawzad Anwer OMER (Koya University / Kurdistan Region of Iraq)
- Dr. Amir KARIMIPOUR (University of Isfahan / IRAN)
- Dr. Katya DUNAJEVA (Eotvos Lorand University, Budapest, HUNGARY)
- Dr. Aviva BUTT (Australia)

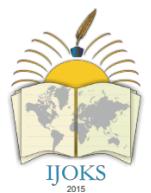
EDITORIAL

We are together for the tenth issue, the January issue of 2020. It is very exciting to present this new issue of our e-journal, the International Journal of Kurdish Studies – a journal for Kurdish Studies. Every issue provides new ambitions and motivation for us to achieve a better journal, thanks to your fruitful and motivational support, collaboration and encouragement.

The papers in this issue are as usual listed in the Contents. They are again our contribution to the field of Kurdish Studies. We thank the journal employees, authors, reviewers and all the others who have contributed to the preparation process. And, we hope to meet you all again in the forthcoming issues...

Hasan KARACAN, Ph. D

Editor

*Vol. 6 Issue 1
(January 2020)*

CONTENTS

Page

Articles

Eastern Turkey's Socio-Economic Situation Between 1945 and 1960 <i>Bilal NERGİZ</i>	1
Overview of Russo-Kurdish Relations in the Context of Turkey and Syria (1813-2019) <i>Ismet KONAK</i>	20
Kurmanji and Zazaki Dialects: Comparative Study on their Phonetics <i>Hasan KARACAN</i>	35
Salīm Barakāt as Arbiter between Good and Evil: According to His Long Poem al-Mu‘jam (The Obscure) <i>Aviva BUTT</i>	52
Silent Representation of Kurdish Identity in Cinema through "Sarmaşık (Ivy)" <i>Şenay TANRIVERMIŞ</i>	70
A Corpus-Based Analysis of English and Kurdish Words Expressing Love: A Cross-Cultural Study <i>Resul GEYIK</i>	79
Russian-Kurdish Homonymy and Paronymy <i>Ishak AKAY</i>	93
Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy <i>Mehmet Akif KOÇ</i>	104

Notes & Comments

Book Review The Shi'ite Movement in Iraq <i>Mehmet Akif KOÇ</i>	120
--	-----

International Journal of Kurdish Studies
Vol 6, Issue 1 January 2020

ISSN:2149-2751

Editorial
Hasan Karacan

[ENG](#)

[PDF](#)

ARTICLES

Eastern Turkey's Socio-Economic Situation Between 1945 and 1960
Chiad
Bilal NERGIZ

[TR](#)

[PDF](#)

Overview of Russo-Kurdish Relations in the Context of Turkey and
Syria (1813-2019)
Ismet KONAK

[TR](#)

[PDF](#)

Kurmanji and Zazaki Dialects: Comparative Study on their Phonetics
Hasan KARACAN

[ENG](#)

[PDF](#)

Salīm Barakāt as Arbiter between Good and Evil: According to His Long
Poem al-Mu‘jam (The Obscure)
Aviva BUTT

[ENG](#)

[PDF](#)

Silent Representation of Kurdish Identity in Cinema through "Sarmaşık
(Ivy)"
Şenay TANRIVERMIŞ

[ENG](#)

[PDF](#)

A Corpus-Based Analysis of English and Kurdish Words Expressing
Love: A Cross-Cultural Study
Resul GEYIK

[ENG](#)

[PDF](#)

Russian-Kurdish Homonymy and Paronymy
Ishak AKAY

[RUS](#)

[PDF](#)

Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of
Foreign Policy
Mehmet Akif KOÇ

[ENG](#)

[PDF](#)

The Shi'ite Movement in Iraq
Mehmet Akif KOÇ

[TR](#)

[PDF](#)

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 1 – 19
<http://ijoks.com>

Türkiye'de 1945-1960 Arası Doğu'nun Sosyo-Ekonomik Durumu

Bilal NERGİZ¹

Received: Sep 07, 2019 **Reviewed:** Sep 27, 2019 **Accepted:** Oct 27, 2019

Öz

Çalışmanın amacı, Türkiye'de çok partili hayatı geçişi 27 Mayıs Darbesi'ne kadar olan süreçte, devletin Kürt halkına yönelik iktisadi politikasını göstermek ve Kürtlerin bu süreç içerisindeki konumunu ortaya koymaktır. Tek parti yönetimi Kürt sorununa ortadan kaldırılması gereken pürüz gözüyle bakıyordu. Bu doğrultuda Kürtler, Cumhuriyet sonrası erken dönemde yok sayılmış, sürgün edilmiş ve asimilasyona uğramıştı. 1938'e gelindiğinde Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Doğu toprakları, uygulanan güvenlik politikalarının sonucunda sessizliğe bürünmüştü. 1923-1938 arası zayıf düşen Kürtler, 1945 sonrasında farklı bir devlet politikasıyla karşı karşıya kalmıştı. Yeni dönemde Doğu ile Batı'nın ekonomik bütünlüğü hedefleniyordu. Yani ulusal pazar Doğu'ya nüfuz etmek istiyordu. 1945 sonrası dönem, format değiştiren Türkiye'nin Kürt meselesine farklı yaklaşımı bir dönemdi. Bu doğrultuda Kürtlerin yoğun yaşadığı topraklara yönelik gerçekleştirilen yatırımlar ele alınmış ve Kürt halkın bu süreçteki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kürt Meselesi, Ekonomi, Aşgalık, Tarım, Ulaşım

Recommended citation:

Nergiz, B. (2020). Türkiye'de 1945-1960 Arası Doğu'nun Sosyo-Ekonomik Durumu. *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 1 – 19 DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.616879>

¹ Res. Asst. Dr., Kırklareli University, International Relations, bilal.nergiz@klu.edu.tr

Eastern Turkey's Socio-Economic Situation Between 1945 and 1960**Abstract**

This study evaluates the Turkish government's economic policy toward the Kurds as well as their position during the process. The period considered ranges from the transition to multi-party rule in 1945 to the coup d'état on May 27, 1960. Previously, the one-party administration had considered the Kurds to be a problem that must be eliminated; they were ignored, exiled, and assimilated in the early post-republic period. By 1938, eastern Turkey, where the Kurds largely resided, had been integrated with the west in a geographical sense due to the security policies implemented. The Kurds, who had grown weak in the previous two decades, began to face a new state policy in 1945. The government sought economic integration between the east and the west to allow for the national market to penetrate the east. In the post-1945 period, the government began to look at the Kurdish problem from a new perspective; investments in Kurdish areas were finally being discussed and the plight of the Kurdish people in this process was put forward and considered.

Keywords: Kurdish Question, Economy, Aghas, Agriculture, Transportation

Giriş

Cumhuriyet Halk Partisi hükümetleri tek parti döneminde Doğu'dan sürgün edilmiş Kürtlere yönelik bazı düzenlemeler yapmıştır. Zorunlu göçe tabi bu aileler gittikleri yerlerde çeşitli sıkıntılar çekiyordu. Yaşadıkları toplumsal travmalar bir yana, malları ellerinden alınmış olduğu için fakirlik de çekiyorlardı. Aynı zamanda ötekileştirilmeleri nedeniyle refleks olarak Kürtlük bilincine sahip olmaya başlamışlardı.

1947 yılında, 1934 yılına ait İskân Kanunu değiştirilmiştir. Yeni kanun ile önceki yıllarda Doğu'dan sürgün edilen kişilerin, o yerde oturma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Böylece binlerce kişi Doğu'daki topraklarına geri dönmüştü. (R.G., 24/6/1947, S. 6640: 2-3).² Ardından 1948 yılında çıkarılan 5227 sayılı kanun³ ile sürgün edilmiş kimselerin eski topraklarına dönmemeleri halinde, muhtaç durumda olanlara Batıda verilen iskân haklarının

² İskân Kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı maddeler ve fikralar ilavesine dair kanun.

³ İskân Kanunun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fikralar eklenmesine dair olan 5098 sayılı kanunun geçici ikinci maddesinin bir numaralı bendinin değiştirilmesine ve bu maddeye bazı hükümler eklenmesine dair kanun.

aynısının tanınmasına karar verilmişti. (R.G., 6/7/1948, S. 6950: 1). Dolayısıyla birçok sürgün yemiş Kürt, bu kanunlardan sonra topraklarına geri dönmüştü. 1950'de Demokrat Parti iktidara geldikten sonra bir adım daha atılmış, 1951 tarih ve 5826 sayılı yasa ile devlete geçmiş olan gayrimenkuller eski sahiplerine geri verilmiştir.⁴ (R.G., 9/8/1951, S. 7880: 1). Devlet, attığı bu adımlarla tek parti dönemindeki sürgün politikasından vazgeçmiş görünüyordu. Kürtler açısından bu kanunun kaldırılması önemliydi.

Türkiye'de Cumhuriyet sonrası başlayan Kürt ayaklanması 1938'de son bulmuştu. Çünkü geçen yılların sonunda Kürtlerin ne gücü ne de stratejisi kalmıştı. Devlet ise kendi açısından Kürt sorununun bittiğini düşünüyordu. Mesele adeta sessizliğe gömülmüşti. Aslında Dersim Olayı ile birlikte Türkiye'nin Batısı ile Doğusunun coğrafi anlamda bütünlüğüne gerçekleşmişti. Yani merkezi hükümet, Kürtler üzerinde otoritesini sağlamıştı. Fakat ülkenin Doğusu ile Batısının ekonomik bütünlüğü zayıftı. Çok partili hayatla birlikte Doğu'ya güvenlik odaklı bakmak yerine daha çok iktisadi bir mesele olarak bakılıyordu.

Devlet, Doğu'nun birçok yönden geri olduğunun farkındaydı. Nihai amacı bölge halkına demokratik hak ve özgürlükler tanımaktan ziyade, ülkenin Batısı ile Doğusunun ekonomik bütünlüğünü tamamlamaktı. Tek parti zamanında askeri yolla sindirilen Kürtler, baskı politikalarının gevşetilmesiyle hâkim kültüre çekilmek isteniyordu. Nitekim 1947 yılında Maliye Mîfettişi Burhan Ulutan'ın Doğu için hazırladığı raporunda devletin Kürtlere yönelik bakış açısının ne derece değiştiği yazılmıştı. Ulutan'ın "Cenub Şark Anadolu Hakkında Bazı Notlar" isimli raporunda bölge hakkında tespitleri yer almaktadır. Raporda genel olarak ülkenin bu bölgesinde yaşayanların oldukça fakir olduğunu, dağınık aşiretlerin yer aldığı dolayısıyla bölgeye askeri güçten ziyade halk ile dostane ilişkiler kurup yaklaşmak gerektiğini söylüyordu. Aynı zamanda ağalarla iyi ilişkiler kurulması gerektiğini dile getiren Ulutan, illerde doğru dürüst mahkeme, yol, okul, hastane ve tarım olmadığından bahsediyordu. Bölgeye bütçeden para ayırarak köylünün kalkındırılması lazım geldiğini, ancak bu şekilde buradaki halkın aramızı karışıp, kendilerine bağlanacağını eklemekteydi (Yeni Aktüel, Temmuz 2009, Sayı: 204: 78-79). Fakat Ulutan'ın raporunda Kürtlerin etnik kimliğini vurgulayan, onlara verilebilecek kültürel haklar hakkında herhangi bir açıklama yoktur.

Cok partili döneme geçildiği yıllarda Doğu'nun altyapısı oldukça kötüydü. Karayolu eksikliği başta gelen sorundu. En iyi ulaşım tek parti zamanında yapılan demiryollarıydı.

⁴ İskân Kanununun tadel eden 5098 sayılı Kanunun 12. Maddesinin değiştirilmesi ve yasaklısı kaldırılan yerlerle 5227 sayılı Kanunun 1. maddesinin 4. bendinde zikredilen idareten boşaltılmış bölgelerde köyler teşkili ve halkın yerleştirilmesi hakkında kanun.

Tarımda ilkel yöntemler devam ediyordu. Ulaşım gibi sanayi sektörü de az gelişmiş alanlardan biriydi. Bölgede genelde küçük yerel imalathaneler vardı. Özel teşebbüs ise bölgeye yatırımdan kaçınıyordu zira bölgede altyapı eksikliğinin yanında vasıflı işgücü de mevcut değildi. (Sönmez, 1990: 148).

Çok partili döneme geçiş sonrası, Doğu'nun Batı ile ekonomik bütünleşmesini sağlamak için çeşitli politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ulaşım, sanayi ve tarım başlıca alanlardı. Böylelikle Doğu'nun ürünü ve madeni Batı'ya taşınırken, Batı'nın sanayi malları Doğu'ya akacaktı. Sonuçta iç pazar genişleyecek ve Doğu⁵ bölgesi ulusal pazara dâhil olacaktır (Sönmez, 1990: 128). Nitekim 1945 sonrası Doğu'nun mecliste gündeme gelmesi genelde ekonomik beklentiler içeriyordu. Örneğin 1946 yılında CHP Erzurum milletvekili Salim Altuğ'un mecliste dile getirdiği şu sözler buna örnektir: *Doğu bir endüstri konusudur. Yer yer mebzul miktarda kömür, şelâle gibi enerji kaynakları, pamuk, yün, deri, et gibi iptidai maddeleriyle Doğu, Cumhuriyetin başarılı hamlelerini beklemektedir. Vücuda getirilecek bir et sanayinin bile getireceği nimetlerini ve memleket şümü'l faydalarını izaha lüzum görmüyorum... şark vilâyetlerimizin ve kısmen, Orta Anadolu'nun bir kısım halkı kış aylarında boş oturmaktadır. Milyonların boş geçen zamanlarının değerlendirilmesinin yurdun ekonomik hayatında büyük değişiklik yapacağı malûmdur* (TBMM Tutanak, Dönem VIII, Cilt 8, Toplantı 2, 26. Birleşim, 29.12.1947: 661).

Dönemin siyasileri genelde Doğu'ya iktisadi bakış açısıyla yaklaşarak yasak olan bölgelerin halka açılmasını, bu bölgelerde yer alan yaylaların hayvancılık için ideal mintikalar olduğunu, dolayısıyla bu yasak bölgelerden istifade edilmesi gerektiğini meclis kürsüsünden dile getiriyorlardı. (TBMM Tutanak, Dönem VIII, Cilt 18, Toplantı 3, 75. Birleşim, 25.4.1948: 603).

Bu çalışmada çok partili hayata geçişten 27 Mayıs Darbesi'ne kadar olan süreçte, devletin Kürtlerin yoğun yaşadığı illere yönelik iktisadi politikasının neleri ihtiyaç ettiğini ve Kürtlerin bu zaman zarfında ne durumda olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Çok partili dönemde değişen Doğu politikası ile birlikte Doğu'nun sosyo-ekonomik durumu ve on beş yıllık sürede bölgede gerçekleştirilen devlet harcamaları çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Böylelikle devletin o dönemde Doğu'ya yönelik politikasının ne olduğu ortaya çıkış olacaktır. Bunun için arşiv belgeleri, resmi gazete ve döneme ait yerel gazeteler kullanılmıştır.

⁵ Çalışmada ele alınan Doğu illeri Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Şanlıurfa ve Van'dır.

1. 1945-1960 Arası Döneminin Ekonomik Toplumsal Yapısı

1945'te Türkiye çok partili hayatı geçmişi. Siyasi anlamda yeni bir sayfa açılıyordu. Bu yeni sayfanın ekonomi kısmı da bulunuyordu. Zira Türkiye 1930'lu yillardan beri uygulanan içe dönük, korumacı ekonomi politikasını bırakıyordu. İthalat serbestleşmiş, dış yardım alınmaya başlanmıştı. Yardımlar daha çok altyapı, inşaat, tarım gibi alanlara kayıyordu. Yeni dönemde iç pazara dayalı bir sanayileşmeden ziyade, dışa dönük bir kalkınma anlayışı gelişiyordu. (Boratav, 1988: 73).

Türkiye bu dönemdeki kalkınmasını dış yardımlara göre planlıyordu. Marshall Planı ile ülke genelinde ekili alan, alınan traktörlerin etkisiyle hızla artıyordu. Marshall Planı'nın bir diğer etkisi ulaşımda olmuştu. Elde edilen tarım ürünlerinin diğer pazarlara ulaşması için bir yol ağı gerekliydi. Bunun için 1950'de Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuş ve aynı yıl iktidara gelen Demokrat Parti, karayolu yatırımlarına öncelik vermiş (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1969: 79).

Türkiye 1945'ten sonra toplumsal anlamda da değişiklik yaşamıştır. 1927'de 13,5 milyon olan nüfus, 1945'e gelindiğinde 19 milyon olmuş, 1950'de 21 milyona ulaşmıştı. Köyden kente göç artmış, şehirleşme oranı yükselmişti. 1950'de %78,3 olan kır nüfusu, 1960'a gelindiğinde %71,2'ye inmişti (Karpat, 2011: 142). Fakat bu göçün yönü daha çok ülkenin Doğusundan Batı'ya yani İstanbul ve İzmir'e doğru yönelmişti (Yıldız, 2015: 549). Bu durum beraberinde okuryazar sayısının artmasına vesile olmuştu. Buna paralel gazete ve dergilerin sayısı artmaya başlamış, radyonun popülerliği artmıştı. Örneğin özel kişiye ait radyo sayısı 1938'de 46.000 civarı iken, 1945'te bu sayı 176.000'e, 1951'de 412.000'e yükselmişti (Lewis, 2015: 309-310). Bütün bunlar modernleşen Türk toplumunun göstergesi idi. Fakat bu modernleşme henüz çok gerilerdeydi. Örneğin 1953 gibi bir tarihte, Türkiye çapında 40.000 köyün sadece % 2,5'u elektrik sahibiydi (Zürcher, 2002: 300).

1.1 1945-1960 Arası Doğu'nun Sosyo-Ekonomik Durumu

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kürt ayaklanmasıyla karşı sert yaklaşılmıştı. Bu yüzden halk 1940'lı yıllarda, CHP'ye mesafeliydi. Jandarma dipçığinden, tahsildardan ve yol vergisinden bıkmıştı (Kutlay, 1998: 29). 1945-1960 arası dönemde Doğu'daki ekonomik yaşam büyük ölçüde hayvancılık ve tarıma dayanıyordu. Buna rağmen çiftçi ailelerin %38 ila %45'i topraksızdı (Yerasimos, 1976: 506). Toprak sahibi gözüken birçok köylünün ise tapanı yoktu. 1945 sonrası tarımda makineleşmenin artması, toprak ağasının yanında çalışan köylünün işsiz kalmasına sebep olmuştu. Çalışmaya devam edenler ise kapitalistleşen ağaların

emrindeydi. Ağalar daha çok zenginleşmişti. Çünkü tarımdaki makineleşmeyle birlikte verim artıyordu.

Tablo 1: 1950-1960 Arası Doğu İllerinde Ekili Alanların Değişimi (Hektar)

İller	1950	1960	Değişim (%)
Şanlıurfa	177.532	498.793	% 181
Kars	151.217	210.197	% 39
Malatya	131.631	191.426	% 45
Diyarbakır	114.924	216.713	% 89
Mardin	109.009	217.824	% 99
Erzurum	79.566	161.485	% 103
Elazığ	53.708	107.156	% 101
Erzincan	52.697	95.622	% 82
Van	45.420	111.299	% 146
Ağrı	45.248	151.887	% 235
Siirt	36.477	85.215	% 136
Muş	27.114	91.545	% 237
Tunceli	24.326	51.110	% 112
Bingöl	10.700	18.989	% 90
Bitlis	9.413	31.347	% 244

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri ve Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal (1958-1960) kitaplarından derlenmiştir.

Ağalar çok partili hayatla birlikte ticari hayatı da atılmışlardı. Devletten aldıkları destekler sayesinde traktör ve otomobil acenteleri, petrol bayilikleri kuruyorlardı. Böylece ellerinde sermaye birikiyordu. Kürt ağaları zenginlik ve itibarın artması sonucu devletle iyi geçinemeye başlamıştı. Fakat ağanın altındaki köylü, makineleşmenin etkisiyle elindeki üretim aracından kopmuştu. Dolayısıyla iş için Batı'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Nitekim CHP'den 6. dönem (1939-1943) Bingöl, 7. ve 8. dönemlerde (1943-1950) sırasıyla Bingöl ve Tunceli milletvekilliği yapan Necmeddin Sahir Silan, 1940'lı yılların başında Doğu'ya yaptığı ziyarette bölge halkın genel olarak devletten isteklerinin toprak reformunda Doğu'ya öncelik verilmesi, bölgede Ziraat Bankası'nın açılması ve doktor gönderilmesi olduğunu

söylemektedir (Akekmekçi & Pervan, 2010: 345). 1941-1945 yılları arasında CHP Genel Sekreterliği yapan Mahmut Şevket Esendal, partisinin isteği üzerine bir başka Doğu gezisi yapan milletvekiliydi. Esendal, Muş ovasında gördüğü Kurt köylerini o zamana kadar gördüğü en kötü yerler olarak anlatmaktadır. Ona göre “Iran ve Afganistan’da dahi bu kadar geri ve pis köyler” yoktur. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01, 571.2224.1., 14/06/1945: 22).

1.2 Çok Partili Hayat Sonrası Doğu'da Ağalık ve Aşiret

Çok partili hayatı geçildiği yıllarda Doğu'daki aşiretlerin etkisi devam ediyordu. Kürtler, Osmanlı'nın 19. yüzyıl zamanındaki aşiretler gibi yaşamaya devam ediyordu. Cumhuriyet döneminde bu yapı çok az değişimle devam etmişti (Naci Kutlay ile Yapılan Görüşme, Ankara, 29 Mart 2017).⁶ Aşiret yapısında herhangi bir çözülme olmadığı gibi devletin de aşiretlerin çözülmesini isteyip istemediği belli değildi (Yön, Şubat 1962, Sayı: 10: 10-11). Zira bir şey çözüldüğünde oluşan yeni yapıyı yönetmek, eski alışılmış yapıyı yönetmekten daha farklı olacaktır. Yenilik beraberinde bilinmezliği getirebilir.

Kürt ağaları iskân kanunu kalktıktan sonra sadece toprak işlemekle kalmayıp ticarete de atılmışlardı. Servet, ağalar için hem taraftar kazanmak hem de altındakileri doyurmak ve gerektiğinde silahlandırmada gerekliydi (Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2010, S. 2: 199). Aşiret reisleri kentlileşiyor, kentte dükkân açıyordu. Değişim kapitalizmin girişi ile başlamıştı.⁷ Doğu'da toprak ağanındı ve köylü onun toprağında çalışıyordu. Köylü, mahsulünün büyük kısmını ağaya vermek zorundaydı. Ayrıca tarla işinden başka işlerde de ağaya hizmet etmek durumundaydı. Yani feodal bir sistem hâkimdi. Dolayısıyla köylüler hallerinden memnun değildi. Fakat partiler, siyasi menfaat uğruna bu sömürüye ses çıkarmıyordu. Hatta devlet, bölgede meydana gelen ev ve köy baskınlarına, hayvan hırsızlıklarına müdahaleden kaçınıyordu zira devlet ile köylüler arasında ağalar vardı (Bruinessen, 2006: 296-297). Aşiret reisi köylerde temsil makamı en yüksek kişidir. Kendine ait bir köy odası bulunur. Burada misafirler ağırlanır ve köylüler toplanarak çeşitli sorunlar tartışıılır (Yalçın & Heckmann, 2013: 190). Köylüler üzerinde ağaların mutlak hâkimiyetleri mevcuttur zira halkın devletle olan ilişkisini kuran kurum ağalıktır (Beşikçi, 1992: 141).

1945-1960 arası dönemde ağaların makine, mazot gibi ihtiyaçları devlet tarafından sağlanıyordu. Giderek Kürt ticaret burjuvazisi oluşuyordu. Böylece Doğu halkı daha fazla kontrol altında tutuluyordu. Bu yüzden devlet, aşiretlerin çözülmesini istemiyordu (Yön,

⁶ 1931 Ağrı doğumlu olan Kutlay, tip fakültesi mezunudur. 1950'li yıllarda dönemin Kürt hareketi içerisinde önde gelen isimlerdendir. 1960'lı yıllarda Türkiye İşçi Partisi içerisinde aktif olarak çalışmıştır.

⁷ Aşiretlerin yerleşik olmalarını sağlayan etkenlerden biri de bağlı oldukları devletin iskân politikalarıdır (Nikitine, 2008: 264).

Şubat 1962: 10-12). Çok partili hayat ağalara hem maddi hem de siyasi güç sağlamıştı. Örneğin ağalar belediyelerin ve vilayet meclislerinin çalışmalarına katılmaya başlamıştı. Böylelikle hazine arazilerini daha ucuza kiralayabiliyordu. Devlet işlerinde herhangi bir sıkıntı yaşamamak için ailesini ve yakın çevresini avukatlık mesleğine yönlendiriyordu. Böylece toprak ve kadastro işlerinde doğrudan kendilerinin iş yapmasına gerek kalmıyordu. (Yön, Aralık 1964: 9). Partileri oy kozuyla yönlendiren ağalar, bölgede çalışan memurlara karşı üstün konumdaydı. Yani ağıalık kendi bölgesi için hükümet gibi idi. Ağanın altında çalışan köylüler ise tamamen ağanın isteği doğrultusunda oy kullanıyordu. Hatta dönemin seçim tahminleri ağanın duruşuna göre yapıliyordu. Kısacası ağa ile devlet arasında karşılıklı menfaat vardı (Bruinessen, 1993: 341).

Çok partili hayatın ağalara getirisinin olması onlarda birtakım değişikliklere sebep oluyordu. DP döneminin ilk yıllarda dönemin Kurt milliyetçilerinden Yusuf Azizoğlu⁸, Mustafa Remzi Bucak⁹, Mustafa Ekinci¹⁰ gibi kişiler, siyasi alanda kariyer yaptıktan sonra meseleden biraz uzaklaşmaya, eski aktif pozisyonlarını terk etmeye başlamıştı.¹¹ (Tarık Ziya Ekinci ile yapılan görüşme, İstanbul, 17 Şubat 2016). Ekinci, içlerinden birine niçin böyle yaptığı sorduğunda aldığı cevapın “Kurt meselesinin artık bittiğini, parlamentoğa girildiği” şeklinde olduğunu söylemektedir. Ekinci’ye göre böyle bir cevap ve anlayış yetersiz geliyordu. Zira bir Kurt olarak varılması gereken noktanın böyle olmaması gerektiğini düşünüyordu.¹²

Mehmet Ali Aslan da¹³ Ekinci’nin anlatımlarına benzer şekilde sonradan değişime örnek olarak, Halis Öztürk¹⁴ ve Kasım Küfrevi’yi¹⁵ vermektedir. Ağrı Ayaklanması’na

⁸ Memleketi Diyarbakır Silvan olan Yusuf Azizoğlu (1917-1970) tıp fakültesini bitirmiştir. Ağa ailesinden gelmektedir. Tek parti döneminde ailesiyle beraber Batı'ya sürgün edilen Azizoğlu, çok partili hayatı geçiş sonrası 1946'da CHP'den Silvan Belediye Başkanı olmuştur. Daha sonra DP'ye katılan Azizoğlu, 1950'de ve 1954'de aynı partiden Diyarbakır milletvekili olarak görev yapmıştır. Bir süre sonra DP'den istifa ederek Hürriyet Partisi'ne katılmıştır. Fakat 1957 seçimlerinde seçilememiştir. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra 1961'de kurulan “Yeni Türkiye Partisi”nden 1961, 1965 ve 1969 dönemlerinde tekrar Diyarbakır milletvekili olmuş, kısa bir süre “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı” görevinde bulunmuştur (Öztürk, 1998: 311-312).

⁹ Hukuk fakültesi mezunu olan Mustafa Remzi Bucak (1912-1965) Şanlıurfa Sivereklidir. Hukuk fakültesi mezunudur. 1950-1954 yılları arası DP'den Diyarbakır milletvekili olarak görev yapmıştır (Öztürk, 1998, 313).

¹⁰ Diyarbakırlı olan Mustafa Ekinci (1904-1958), Yusuf Azizoğlu gibi 1950 ve 1954'te DP'den Diyarbakır milletvekili seçilmiş fakat ardından istifa ederek Hürriyet Partisi'ne geçmiştir. 1957 seçimlerinde milletvekili olamamıştır. (Öztürk, 1998: 315-316).

¹¹ Tarık Ziya Ekinci 1925 Lice doğumludur. Mesleği doktorluk olan Ekinci, DP'nin Lice teşkilatının kurulmasında çalışmıştır. Türkiye İşçi Partisi kurulduğundan sonra bu partiye katılmış, 1965-1969 yılları arasında aynı partiden Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır.

¹² Tarık Ziya Ekinci, “o dönem sınıf kavramını yeni öğrendiğini, ağa olan kimselerin bu şekilde davranışarak toprak ağılığını koruduğunu ve davamızla ilgilenmeyi artık bıraklığını düşünmeye başladığını” söylemektedir.

¹³ Mehmet Ali Aslan Ağrılı bir Kurt Bey'inin oğlu olarak 1936 yılında doğmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Aslan, Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulduğundan sonra partide yer almış ve 1966 yılında ilk defa “Kurt halkı” kavramını kendisinin çıkardığı “Yeni Akış” dergisinde kullanmıştır. Mehmet Ali Aybar’ın genel başkanlığı sonrasında kısa bir süre TİP'in başkanlığını yürütmüştür.

katılmış, onun lider kadrosunda bulunan Küfrevi'nin ailesi Batı'ya sürgün edilmişti. Aslan'a göre bu tip kişiler devletten korktuğu için ses çıkarmıyordu (Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme, İstanbul, 2 Mart 2016). Bazı Kürt siyasetçiler ise gönüllü asimile olmuştu. Bu tarz kişiler Kürtlerin yanında olmadığı gibi aksine devletçi olabiliyor ve sanki Kürt değilmiş gibi davranıyordu. Örneğin Aslan'a göre "Hüseyin Celal Yardımcı¹⁶" bu tip bir siyasetçiydi. Aslan'a göre Kürt meselesi hakkında ses çıkarmayan veya iktidarın görüşlerini savunan kimseler belli noktalara gelebiliyordu. Aslan bu konuda, "1950 öncesi Kürt kökenli bürokrat olup da kendi kökenine sahip çıkan hiçbir kimse görmedim" demektedir (Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme).¹⁷

Şakir Epözdemir¹⁸ Kürtlerin asimile olması hakkında şöyle demektedir: "Kürtlerin Cumhuriyet döneminde TBMM'ye, il ve belediye meclislerine girmeleri gönüllü asimile olmalarını hızlandırmıştır." Ona göre "bilincsiz bir topluluk birden bire kendini yüksek makamlarda gördüğünde çabucak değişiverir ve söz konusu bu asimilasyon o dönem için sadece milletvekilleri veya bürokratları değil, aynı zamanda köylü, kentli herkesi etkilemektedir" (Şakir Epözdemir ile internet aracılığıyla yapılan görüşme, 28 Mart 2017).

2. 1945-1960 Arası Doğu İllerinde Devlet Harcamaları

İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye, savaş sonrası yüzünü Batı'ya dönerken siyasi anlamda çok partili hayatı geçiş yapmıştır. Ekonomik olarak ise savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmak için yeni bir kalkınma sürecine giriyyordu. Bütün ülkede kamu harcamalarında hareketlilik başlamıştı. Doğu illerinde 1945-1950 döneminde kişi başına yapılan kamu harcamaları ülke geneline nazaran düşüktü. Örneğin illerde kişi başına 109,25

¹⁴ Ağrılı Halis Öztürk (1889-1977), Cumhuriyet sonrası Ağrı Ayaklanması'nda etkin rol oynamış, Kürtlerin komutanlığını yapmış, büyük bir aşiretin reisiydi. Ayaklanması sonrası yurtdışına kaçan Öztürk, çok partili hayat sonrası Türkiye'ye dönmüş ve 1950-1960 arası DP Ağrı milletvekili olarak görev yapmıştır. (Öztürk, 1998: 27-28).

¹⁵ Bitlisli Kasım Küfrevi (1920-1992), önemli bir Nakşibendî şeyhi idi. 1950'ye kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde asistan olarak çalışmıştır. Ardından 1950-1960 arası DP'de Ağrı milletvekili olarak görev almıştır. 1955'te kurulan Hürriyet Partisi'ne katılsa da sonradan tekrar DP'ye dönmüştür. (Öztürk, 1998: 25-26).

¹⁶ Ağrılı Hüseyin Celal Yardımcı (1911-1986), hukuk fakültesi mezunuuydu. 1950-1960 yılları arasında DP'den Ağrı milletvekili olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte Devlet Bakanlığı, Milli Eğitim ve Adalet Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. (Öztürk, 1998: 29-30).

¹⁷ Buna benzer şekilde Said Nursi'nin talebelerinden biri olan Kinyas Kartal (1900-1991), devlet ile iyi geçinen bir Kürt ağasının oğluyu. Hiçbir zaman Kürt kimliğini ön plana çıkartmadığı gibi, aksine Kürtlerin Türk milletinin Doğu Anadolu'daki adı olduğundan kendi kaleme aldığı "Erivan'dan Van'a Hatıralarım" adlı kitabında bahsetmektedir. Kendi Kürtlüğünü inkâr edip Kürt diye bir kavmin olmadığından bahsetmektedir (Kartal, 1987: 12). Kartal aynı zamanda 1965-1980 yılları arasında Adalet Partisi'nden Van milletvekilliği ve en yaşlı üye olarak kısa bir süre Meclis Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Harp Okulu mezunudur ve Brukan aşiret reisinin ogludur. Naci Kutlay'a göre "Erivan'dan Van'a Hatıralarım" isimli kitap ona yazdırılmıştır (Kutlay, 2011: 399).

¹⁸ Kürt kökenli araştırmacı yazar Şakir Epözdemir, 1937 Siirt doğumludur. 1965'te illegal olarak kurulan "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi"nin beş kurucusundan biridir.

TL olan kamu harcaması, Doğu'da 99.25 TL idi. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996: 340). Tarım en az harcama yapılan alandı. Hâlbuki bölgenin coğrafi durumu tarım ve hayvancılığa müsait konumdaydı. Bu dönemde en çok harcama yapılan ilk üç alanın yüzdelik ortalamasına göre, eğitim %12.08 ile birinci, bayındırlık % 9.01 ile ikinci, emniyet ve jandarma ise % 5.84 ile üçüncü gelmektedir. Tarım ise % 2.66 ortalama ile sondan bir önceki kamu harcamasını oluşturmaktadır. (Aşgın, 2000: 79).

1951-1955 döneminde ülke genelinde kişi başına düşen kamu harcaması 175,44 TL'ye yükselmişti. Bu oran Doğu illerinde 147,79'du (Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ekim 1955: 84). Dolayısıyla Doğu'ya yapılan harcama artsa da, ülke geneline göre yapılan harcama düşük kalmaktaydı. Bu yıllarda muhalefet sıralarında oturan CHP, Doğu illerine yönelik geri kalmışlığı sık sık dile getiriyordu. DP ise CHP'nin dile getirdiği "Doğu" ayrimını uygun bulmadığını söylüyordu. Örneğin dönemin Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, "memleketi kuzey-güney, doğu-batı gibi bölgelere ayırmamak gerektiğini" söyleken, İçişleri Bakanı Ethem Menderes, "ülkeyi şark-garp diye ayırmamak lazım geldiğini" dile getirmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 25, Toplantı 4, 5. Birleşim, 16.11.1953: 262). Bu dönemde harcama yapılan ilk üç alan yine eğitim, bayındırlık ve güvenliktir. Fakat her üç alanda da yapılan harcama oranı düşmüştür. (Aşgın, 2000: 87).

1956-1960 arasında ise Türkiye çapında kişi başına düşen harcama 333,19'du. Bu dönemde Doğu illerine düşen harcama miktarı 284,16 TL'dir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996: 340). Yani önceki iki dönemde olduğu gibi bu dönemde de Doğu illeri diğer illerin gerisinde kalmıştır. Ayrıca burada dikkat çeken bir başka nokta, Doğu ile Batı arasında kişi başına düşen kamu harcaması farkının açılması ve aynı şekilde devam etmesidir. Kişi başına düşen kamu harcamasında 1945-1950 arası fark %9 iken, 1951-1955 yılları arasında %16, 1956-1960 arasında ise hala %15 seviyelerindedir. Harcama alanlarına baktığımızda, sıralamanın yine değişmediğini görmekteyiz. Birinci alanı eğitim oluştururken, ikinci alanı bayındırlık işleri, üçüncüyü ise emniyet/jandarma alanı kapsamaktadır. Tarım kalemi yine sonlardadır (Aşgın, 2000: 97).

2.1. Doğu'da Ulaşım

Türkiye Cumhuriyeti, ilk yıllarından itibaren demiryolu yapımına önem vermişti. Ülkenin doğusunda da hızla demiryolu yapımına başlanmıştı. Fakat Doğu'ya güvenlik endeksli bakılıyordu. Zira tek parti döneminde Doğu'da başlayacak bir Kürt ayaklanmasında askeri sevkiyata en uygun yol demiryoluydu. Bu dönemde yapılan 3578 km demiryolunun 3208 km'si 1940'tan önce yapılrken, tüm demiryollarının %78'i Ankara'nın doğusunda yer

alıyordu (Aydoğan, 2004: 8).¹⁹ Örneğin İsmet İnönü'nün 1930 senesinde Sivas demiryolunun açılışında “*Vatandaşlarımıza eski bir asker olarak söyleyebilirim ki, şimendiferin Sivas'a gelmesiyle bu vatanın herhangi bir hududunun müdafası bir kat daha kolaylaşmıştır*” şeklindeki ifadesi bunu açıkça göstermektedir (Kuruç, 1988: 104).

Tek parti döneminde demiryolu hatlarının yapılış sürecinde çoğu zaman mühendisler ile Genelkurmay arasında ihtilaf çıkıyordu. Çünkü ordu meseleye asayış odaklı bakmaktadır. Tek parti döneminde Nafia Vekilliği yapan Hilmi Uran, “demiryolu hatlarında her zaman için ekonomik düşünceler ile askerin düşüncelerinin çatıştığını fakat sonunda askerin dedığının olduğunu” belirtmektedir (Uran, 1959: 272). Aslında demiryolları, ekonomik durumun kötü olduğu o dönemde fazlasıyla pahalı bir yatırım olmasının yanı sıra, bir de askerin yapım sürecine müdahalesiyle daha da pahaliya mal olacak şekilde yapılmıştı. Ayrıca mevcut bazı demiryolları yabancı şirketlere aitti. Bu tip demiryolları satın alınarak millileştiriliyor. Doğal olarak bu durum devlet hazinesi için ekstra bir harcamaydı (Yasa, 1970: 70). Ayrıca ülkenin Doğusunda üretim çok zayıf olduğu için ticaret de yapılamıyordu. Bütün bunlar devletin Doğu'ya yönelik bakış açısını yansıtıyordu.

Tek parti döneminde yapılan demiryolları Doğu'da Malatya, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, Muş, Siirt ve Bingöl'e kadar ulaşmıştı. Fakat bölgedeki üretim biçiminin büyük bölümü feudal nitelikteydi. Yani üretimin büyük kısmı tüketim için olduğundan, pazar için üretim yok denecek kadar azdı. Sadece yerel ihtiyaçlara dönük sınırlı bir üretim vardı. Dolayısıyla herhangi bir işbölümü ve uzmanlaşma söz konusu değildi. Demiryolu dışında ulaşımın kısıtlı olması, ülkenin Batısı ile olan ticareti engelliyordu.

CHP, çok partili döneme geçiş ile birlikte Doğu'daki oy potansiyelinin farkına varmış ve bölgenin geri kalmışlığını açıkça dile getirmeye başlamıştı. Örneğin dönemin Ekonomi Bakanlarından Fuat Sirmen “Şark'ın, memleketin Garb'ı ile aynı seviyeye getirilmesi ve süratle kalkınması için orada da bir hareket yapılmasına şahsen inanmış bulunuyorum” diyordu (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VII, Cilt 21, Toplantı 3, 29. Birleşim, 28.01.1946: 139-140). Çok partili hayatı geçiş sonrası devlet, demiryolu politikasına eskisi gibi önem vermiyordu. Bayındırlık Bakanlığı'nın 1947 Bütçe tasarısında Doğu'ya ait demiryolları programında yer alan güzergâhlar sadece Diyarbakır-Cizre, Elazığ-Van, Erzurum-Sarıkamış ve Gaziantep-Maraş hatlarıydı (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 3, Toplantı 1, 18. Birleşim, 18.12.1946: 200-201).

¹⁹ Örneğin Ankara-Kayseri-Sivas hattının Ankara-Kayseri bölümü 1927'de, Sivas kısmı 1930 yılında açılmıştı. Samsun-Sivas hattı 1931'de, Fevzipaşa (Gaziantep)-Diyarbakır hattı 1935'de, Kayseri-Ulukışla (Niğde) 1933'de, işletmeye açılmıştı. Sivas-Erzurum hattının açılışı ise 1939 senesinde yapılmıştır.

Türkiye'de 1945-1950 arasında karayolları yetersiz konumdaydı. Bu yüzden karayolu yapımına hız verilmişti. O yıllarda asfalt yolun nasıl olduğu hakkında gözlem yapmak üzere ABD'ye iki mühendis gönderilmiş, ardından bu kişilerin hazırladığı rapor doğrultusunda yol yapım çalışmalarına başlanmıştı (Ulus, 28 Temmuz 1946: 1). CHP 1948 yılında "Doğu Kalkınma Programı" adında ayrı bir proje hazırlamıştı. Bu programdaki amaç, geri kalmış Doğu illerini diğer bölgelerin seviyesine getirmekti. Yol işleri de bu programın içerisinde giriyyordu. Doğu bölgesi için 1949 bütçesinden toplam 10.000.000 liralık bir ödenek ayrılmıştı. Bunun yarısı Bayındırılık Bakanlığı'na aitti. Doğu için toplam hedeflenen yol uzunluğu 2500 kilometreydi (Urfâ, 22 Kasım 1948: 1). Proje yollar şu güzergâhları içeriyyordu: (Akşam, 3 Eylül 1948: 1¹) i) Antep-Şanlıurfa-Siverek-Diyarbakır; ii) Hakkâri-Van; iii) Ağrı-Van; iv) Erzurum-Rize; v) Diyarbakır-Mardin-Siirt; vi) Bingöl-Erzincan; vii) Muş-Pasinler; viii) Muş-Patnos; ix) İğdır-Muradiye; x) Siirt-Hakkâri; xi) Kars-Çoruh; xii) Ağrı-Kağızman; xiii) İğdır-Kağızman. Bu yollar sayesinde hem tarım ve hayvancılık ürünleri ülkenin Batısı'na aktarılacak hem de Doğu illeri birbirine bağlanmış olacaktı.

Kürt aydınları ise bu süreçte planlanan veya yapılmakta olan projeleri eleştiriyyordu. Örneğin hükümetin Doğu'ya yaptığı yollar gelişigüzel bulunuyordu. Yatırımların sadece müteahhitlere yaradığı Doğu'da çıkan bazı yerel gazetelerde dile getiriliyordu (Dicle Kaynağı, 21 Nisan 1949:¹). Dönemi yaşamış kimseler de, gerek CHP gerekse DP döneminde atılmış birçok adımı "göz boyama, kandırmaca, kendi stratejik amaçlarını öne alma, Kurdistan zenginliklerini çalıp çırpmaya, en acısı hiçbir iktidarın Kurdistan bölgesini bir Ege veya İç Anadolu bölgeleri gibi algılamamaya" olarak görüyordu." (Şakir Epözdemir ile yapılan görüşme)²⁰ Bu konuda Tarık Ziya Ekinci, "o dönem için Doğu'ya çok büyük imkânların getirilmediğini, iktidarın kendi yandaşlarına imkânlar sağlamak suretiyle birtakım adımlar atıldığını" dile getirmektedir. Mehmet Ali Aslan da bu görüşlere paralel olarak, 1960'larda "Yeni Akış Dergisi"nde bu konuda Manisa, Ağrı ve Hakkâri'yi karşılaştırdığını, Manisa'da kişi başına düşen milli gelir o dönem için 2000 lira iken, diğerlerinin 500 ve 100 lira olduğunu" anlatmaktadır. Aslan, bütün Doğu'nun aşağı yukarı böyle olduğunu, yaratılan refahın köylüye sirayet etmeden, ağalar ve şeyhler tarafından kapıldığını belirtmektedir (Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme).

Doğu'daki ağalar ve şeyhler ise yapılacak bazı yatırımları açıkça istemiyordu. Aslan'ın anlatımına göre örneğin "Ağrı'nın Türk köylerinin hepsinde ilkokul olduğunu çünkü

²⁰ Hatta Musa Anter, DP'nin Kürtlere yönelik samimiyetinin olmadığını o dönemde Doğu halkına verilen zehirli buğday tohum örneğini anlatmaktadır. Normalde haşerelik olan bu tohumlar, ağalar tarafından fakir Kürt halkına ucuza satılmıştır. Daha sonra ekmeğ olarak tüketilen bu buğdaylar yüzünden birçok kişi özellikle de çocukların ölmüştür. Anter bunun bilinçli olarak yapıldığını savunmaktadır. (Anter, 2013: 197).

bu köylerde devlet, halk ve Türk beylerinin ortak olarak okul istedigini, bu köylerin dışında ağaların mevcut olmadığı veya şehrə yakın birkaç köy harici hiçbir Kürt köyünde okul bulunmadığını" söylemektedir (Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme). Çünkü ağalar ve şeyhler, o dönemde eğitime karşıydılar. Zira "şeyhler okuyunca gâvur olunacağı düşüncesindeyken, ağalar da gençler okursa nereden maraba bulacağız" diye düşünüyordu (Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme).²¹

Demokrat Parti oy potansiyeli açısından Doğu'nun önemini farkındaydı. Bu yüzden iktidara geldikten sonra bölgeyi sık sık ziyaret ediyordu. Bir yandan Doğu'nun kalkınmasının devlet politikası olduğunu söyleyken diğer yandan CHP dönemini kötülüğünü. 1952 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın Diyarbakır ziyaretindeki konuşmasından şu bölümler buna bir örnektir:Şimdiye kadar Doğu, anavatandan sayılmayan bir toprak parçası gibiydi. Buranın halkı tamamen kendi hallerine terk edilmiş, kalkınmasına meydan verilmemiş, okutulmamış, yetiştirilmemiştir....Zulüm ve haksızlıklar buralarda emniyet ve huzuru da kökünden yok etmiş, bunun neticesinde iktisadi çöküntü başlayarak toprak kıymetini kaybetmiştir....Şark ne idi, bizden evvelki iktidar buralarda ne yaptı? Bugünkü iktidar devleti ele alır almaz Doğu illeri için seri ve köklü tedbirler almak lüzumunu hissetti. Buraları Batı Anadolu'nun seviye ve hizasına getirmek için yepyeni ve fevkalade bir program hazırladı. Doğu'nun kalkınması bizim için kül halinde bir memleket davasıdır..." (Şark Postası, 16 Ağustos 1952: 1).

Demokrat Parti döneminde daha çok karayolu politikasına önem verilmiş, demiryolu ikinci planda kalmıştı. Bu dönemde tamamlanan kısımlar Elazığ-Van hattının Elazığ-Genç istasyonu arasındaki 130 kilometresi ile Genç (Bingöl)-Muş arası olan 109 kilometrenin tamamlanmasıydı. Bu yatırımin sonucunda Muş ovasının iktisadi anlamda Batı ile olan entegrasyonu tamamlanıyordu. Aynı şekilde 161 kilometre olan Erzurum-Sarıkamış güzergâhi ve Erzurum-Horasan-Sarıkamış hattının Erzurum-Horasan kısmı olan 87 kilometrelük güzergâhi da bu dönemde kullanıma açılmıştı. (Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi, Yer: 3/2-35, Fihrist: 962-11, 1951: 12). Dolayısıyla Batı'dan Erzurum'a kadar olan demiryolu, Sarıkamış'ta geniş bir hatta bağlanarak o bölgedeki orman, maden, hububat ve hayvan ürünlerinin ülkenin diğer bölgelerine nakli sağlanacaktı. 1955 yılına gelindiğinde demiryolu

²¹ Ayrıca Kinyas Kartal, bir gazete ile yaptığı röportajında köy enstitülerinin 1950 öncesi kapatılmasını istediğini söylemiştir. Çünkü ağıalık döneminde köylünün devletle olan her işini ağa halletmektedir. Fakat köy enstitüsü mezunun olduğu yer de bu işi artık ağa yapmamaktadır. Dolayısıyla aghanın otoritesi sarsılmaktadır. Bu yüzden Kinyas Kartal bunu itiraf etmiş, Menderes ile bu konuya oy pazarlığı yaptılarını söylemiştir. Bkz. Köy Enstitüler Neden Kuruldu, Neden Kapatıldı, (Cevrimiçi).http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/55204/Koy_Enstituleri_Neden_Kuruldu_Neden_Kapati_lidi_.html, 14 Mayıs 2017.

Muş'a kadar ulaşmıştı. Bazı noktalara coğrafi şartlardan dolayı demiryolu gidemiyordu. Örneğin İğdır vasıflı pamuk yetiştirmek için iyi bir toprağa sahip olsa da, bölgeye trenle bağlantı olmadığı için, onun yerine Erzincan'a bir iplik fabrikası kurulması kararlaştırılmıştı. (Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi Yer:3/3-25, Fihrist: 1448-42, 1955: 2).

Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldikten sonra, CHP döneminde Doğu ve Güneydoğu illerini kapsayan ve kendinden önceki dönemde programa alınan karayolu güzergâhlarını devam ettirmiştir. Bunların yanında Urfa-Mardin ile Midyat-Cizre yolları ihale edilmiştir (Cumhuriyet, 11 Ekim 1952: 1). Bir sonraki sene Elazığ-Muş, Diyarbakır-Mardin yollarının çalışmaları başlamış ve 1957'de tamamlanmıştır (İleri Yurt, 3 Ekim 1957: 1). 1957 yılında CHP zamanında planlanan yol projeleri tamamlanmıştır.

Doğu'ya yapılan yollar meclise giren bazı Kürt milletvekillerini tatmin etmiyordu. Yapılan yatırımların Doğu için yetersiz olduğunu, bölgelerine hala yeterince yol yapılmadığını dile getiriyorlardı. Bu konu hakkında dönemin Bayındırlık Bakanlarını meclis kürsüsünde eleştiriyorlardı. Örneğin DP Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, 1952 yılında mecliste karayolları bütçesi görüşülürken, Doğu illerine ayrılan bütçenin Batı illerine ayrılandan daha az olduğunu vurguluyordu. Ekinci, "Doğu'ya ayrılan 13 milyon lira ödeneğin 6 milyonunun bayındırlık için ayrıldığını ve bunun kapsamının toplamda 18 Doğu ili için olduğunu" söylerken, diğer bölgelerde "45 il için ayrılan ödeneğin 50 milyon olduğunu" vurgulamaktaydı (TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, Cilt: 13, Toplantı: 2, 49. Birleşim, 27.02.1952: 1002). Ekinci'ye göre yıllardır hiçbir şey yapılmayan Doğu için bu miktarın yetersiz olduğunu söyleydi.

2.2. Doğu İllerinde Tarım

Doğu'da 1945-1950 yılları arası ilkel bir tarım vardı. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidarı sonrası tarımda hızlı bir makineleşme başlamıştı. Batı'dan ithal edilen traktör sayısı hızla artıyordu. Aynı zamanda Doğu'da toprak sahibi așalara kredi açılıyordu (Şark Postası, 7 Ekim 1952: 1). Fakat köylü, tarımdaki makineleşmeden olumsuz etkilenmişti. Zira köylüler traktör almadığı için topraklarının bir kısmını așalara vermek zorunda kalmıştı. Giderek topraksız köylü oranı artıyordu. 1950'den sonra topraksız kalan köylüler, iş bulmak için yakın illere göç etmeye başlamıştı. Örneğin 1930'larda 30.000 olan Diyarbakır il merkezi nüfusu 1950'lerin sonlarında 65.000'e çıkmıştı (McDOWALL, 2004: 534).

İl merkezlerine göç sonucu Doğu'daki kent ekonomisi hareketlenmeye başlamıştı. Dayanıklı tüketim mallarının ticareti artmıştı. Çeşitli firmalar bayi açıyor, bankalar şubelerini artırmıştı. Nüfusun artması doğal olarak konut sektörünü canlandırmıştı. Kürt kökenli

sermaye sahibi kişiler, sanayi ve inşaat sektörüne girmişlerdi. Bazıları firmaların traktör, otomobil ve petrol bayiliklerini almıştı. İşlerini büyütmek adına siyasete girip milletvekili olanlar vardı (Tarık Ziya Ekinci ile yapılan görüşme). Nihayetinde devlet, makineleşme ve altyapıyla birlikte bölgedeki sermaye ve emeği Batı'ya çekiyordu. Karayolu sayesinde elde edilen ürün kısa zaman içerisinde pazara ulaştırılıyordu. Böylece Doğu, Batı için pazar haline geliyordu. Ülke genelinde bölgenin ekonomik payı artıyordu. Traktörün gelmesiyle ekili alanlar artmış, elde edilen ürün miktarı çoğalmıştı. Ekili alandaki genişlemeye birlikte çeşitli tarım ürünleri pazara taşınabiliyordu. Giderek Doğu ve Güneydoğu, Batı ile ekonomik olarak eklenmeye başlamıştı.

Sonuç olarak 1950'lerde ulaşım ağının gelişmesi, Doğu'daki tarım ve hayvancılığın pazar için üretimini arttırmıştı. Fakat diğer yandan köylü işsiz kalıyor Batı'ya göç ediyordu. Göç edenlerin içinde durumu iyi olanlar büyükşehirlerde ufak çapta ticaret yapıyordu. Diğerleri kötü şartlarda yaşamak zorunda kalıyordu. Diğer yandan kapitalistleşen Kürt așaları ve şeyhlerinin maddi gücü ve nüfuzu artıyordu.

2.3. Doğu'da Sanayi

Doğu'da sanayi alanında daha çok tarım, enerji ve maden sektörleri ön plandaydı. 1952'de Siirt Botan'da, 1957'de Elazığ Hazar'da hidroelektrik santralleri açılmış, bölgenin elektrik ihtiyacını karşılamak için Erzurum Tortum'a hidroelektrik santrali inşasına başlanmıştı (Şark Postası, 18 Aralık 1952: 1). Elazığ'daki mevcut santral, Tunçbilek (Kütahya) Santralı ile irtibatlandırılarak Batı'nın enerji ihtiyacı açısından önemli hale getiriliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 8, Toplantı 2, 27. Birleşim, 30.12.1947: s. 129). Keban barajı da bu dönemde projelendirilmişti.

1950'lerde Doğu'daki sanayi yatırımları önceki dönemlerde olduğu gibi devlet eliyle gerçekleştiriyordu. Bunun yanında bölgedeki petrol yatakları yerli-yabancı girişimcilere açılmıştı (Şark Postası, 27 Kasım 1952: 1). 1958 yılında Siirt-Germik ve Adıyaman-Kâhta'da petrol bulunmuştu (Sönmez, 1990: 136). Doğu'nun bazı illerinde yün, şeker ve yem fabrikaları kuruluyordu. Elazığ ve Tunceli illerine çimento imaline elverişli toprakların tahlilini yapmak üzere özel elemanlar gönderilmiş, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum bölgесine hitaben Aşkale'de bir şeker fabrikası kurulmasına karar verilmiştir. (Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi, Yer:3/3-25, Fihrist: 1448-42: 2). Fakat bu yatırımlar daha çok oy alınan bölgelere kayıyor, bu durum yatırımların verimsizliğini beraberinde getiriyordu (Tokgöz, 1976: 53). Yani bölge halkın refahı ilk planda değildi.

Sonuç

Özellikle 1950'li yıllarda itibaren karayolunun artması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tarım ve hayvancılığı arttırmıştı. Fakat üretimin artmasının yanında topraksız köylü oranı da artmıştı. Doğu, Batı'da üretilen malları tüketirken, karşılığında tarım ürünleri ve hayvan satmaya başlamıştı. Doğu'ya yönelik ayrı bir ehemmiyet olmasa da, oy potansiyeli açısından iktidarların mecburen bu bölgeye eğilmesi gerekiyordu. İktidarlar en azından seçim kazanmak için popülist politikalarla da olsa bazı adımlar atmak zorunda kalmıştı. Fakat nihai hedef bölge halkın kalkınmasından ziyade oy düşüncesi ve bölgenin ulusal pazara entegre edilmesiydi. Bunu gözlemleyen Kürt aydınları, gerek siyasette gerekse başında Doğu'nun kandırılmaması gerektiğini dile getiriyordu.

Çok partili hayatı geçirdiği yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tarım, ticarileşmeye başlamıştı. Fakat bölgede feudal yapının devam etmesi üretimi ve verimi olumsuz etkiliyordu. Doğu illerinde sanayi en az gelişmiş alandı. Geleneksel tarzda imalathanelerin olduğu bir üretim vardı. Bunu dışında verimsizliğinden ötürü özel sektör ülkenin bu tarafında yok denilebilirdi. Bu yüzden bölgenin sermayesi mecburen ya Batı'ya gitti veya kendi ilinde burjuvalaştı. Bölgede devlet kapitalizminin etkisiyle kentte ve kırsalda feudal yapıdan çıkışını andıran bir geçiş süreci yaşanıyordu. Sonuçta bölge, toplumsal ve ekonomik anlamda hala Batı'ya göre oldukça geri konumdaydı.

Kaynakça

- Akekmekçi T. & Pervan, M. (2010). Doğu Sorunu Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Anter, M. (2013). Hatıralarım. İstanbul: Aram Yayınevi.
- Aşgın, S. (2000). Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Aydoğan, E. (2004). Üçüncü Umumi Mütettişliğin Kurulması ve III. Umumi Mütettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 33-34, 1-14.
- Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü. (1955). Ayın Tarihi, (Sayı: 263, Ekim 1955): Ankara
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer: 490.01, Fıhrist 571.2224.1, 14/06/1945
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1969). Kalkınan Türkiye (1923-1968). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Bayındırlık Bakanlığı (1948). Yol Davamız 9 Yılda 23.000 KM. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.

Beşikçi, İ. (1992). Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo Ekonomik ve Etnik Temeller. Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Boratav, K. (1988). Türkiye İktisat Tarihi. İstanbul: Gerçek Yaynevi.

Bruinessen, M. V. (2003). Ağa, Şeyh, Devlet. İstanbul: İletişim Yayıncıları.

Bruinessen, M. V. (1993). Kürdistan Üzerine Yazılar. İstanbul: İletişim Yayıncıları.

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi, Yer:3/3-25, Fihrist: 1448-42

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi (1951). Yer: 3/2-35, Fihrist: 962-11.

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi (1955). Yer:3/3-25, Fihrist: 1448-42.

Cumhuriyet, İki Yılda Yapılan Bayındırlık İşleri, 11 Ekim 1952.

Cumhuriyet (2009). Köy Enstitüleri Neden Kuruldu, Neden Kapatıldı?

14.04.2009,http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/55204/Koy_Enstituleri_Neden_Kuruldu_Neden_Kapatildi_.html

Devlet İstatistik Enstitüsü (1996). İstatistik Göstergeler (1923-1995). Ankara: DİE Yayıncıları

Devlet İstatistik Enstitüsü (1956). 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri. Ankara: DİE Yayıncıları.

Devlet İstatistik Enstitüsü (1961). Zirai Bünye ve İstihsal (1958-1960). Ankara: DİE Yayıncıları

Dicle Kaynağı (21 Nisan 1949). Yaz, Kış Geçit Vermeyen Yollarda Oynanan Komedi.

Ertem, C. (2009). Kürt Açılımının Önünü Bir Maliye Müfettişi Açımsıtı. Yeni Aktüel, 204, 78-79.

İleri Yurt (3 Ekim 1957). Elazığ-Muş Yolunun Bir Kısmı Açıldı.

Karpat, K. (2011). Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi. İstanbul: Timas Yayıncıları.

Kinyas, K. (1987). Erivan'dan Van'a Hatırlarım. Ankara: Anadolu Basın Birliği Genel Merkezi Yayıncıları.

Kuruç, B. (1988). Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932). Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayıncıları.

Kutlay, N. (1998). Anılarım. İstanbul: Avesta Yayıncıları.

Kutlay, N. (2011). 21. Yüzyıla Girerken Kürtler. İstanbul: Peri Yayıncıları.

Lewis, B. (2015). Modern Türkiye'nin Doğuşu. İstanbul: Arkadaş Yayıncıları.

McDowall, D. (2004). Modern Kürt Tarihi. Ankara: Doruk Yayıncıları.

Mehmet Ali Aslan ile yapılan görüşme, İstanbul, 2 Mart 2016.

Naci Kutlay ile Yapılan Görüşme, Ankara, 29 Mart 2017.

Nikitine, B. (2008). Kürtler. İstanbul: Örgün Yaynevi.

- Ökten, Ş. (2010). İktidarın Sosyolojik Kimliği: Aşiretlerde İktidarın Biçimi ve Kaynakları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 183-215.
- Öztürk, K. (1998). Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem (1950-1954). Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Resmi Gazete (24 Haziran 1947). Sayı: 6640.
- Resmi Gazete (6 Temmuz 1948). Sayı: 6950.
- Resmi Gazete (9 Ağustos 1951). Sayı: 7880.
- Sönmez, M. (1990). Doğu Anadolu'nun Hikâyesi. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Şakir Epözdemir ile internet aracılığıyla yapılan görüşme, 28 Mart 2017.
- Şark Postası (16 Ağustos 1952). “Şimdiye Kadar Doğu Anavatandan Sayılmayan Bir Toprak Parçası Gibi İdi.
- Şark Postası (7 Ekim 1952). Cumhurbaşkanımız Doğu Gezilerinden Döndü.
- Şark Postası (27 Kasım 1952). Raman Petrolleri İşletme Planı Hazırlanıyor.
- Şark Postası (18 Aralık 1952). Doğu'da Hidro-elektrik Santralleri.
- Tarık Ziya Ekinci ile yapılan görüşme, İstanbul, 17 Şubat 2016.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VII, Cilt 21, Toplantı 3, 29. Birleşim, 28.01.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 3, Toplantı 1, 18. Birleşim, 18.12.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 8, Toplantı 2, 27. Birleşim, 30.12.1947.
- TBMM Tutanak, Dönem VIII, Cilt 8, Toplantı 2, 26. Birleşim, 29.12.1947.
- TBMM Tutanak, Dönem VIII, Cilt 18, Toplantı 3, 75. Birleşim, 25.4.1948.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, Cilt: 13, Toplantı: 2, 49. Birleşim, 27.02.1952.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 25, Toplantı 4, 5. Birleşim, 16.11.1953.
- Tokgöz, E. (1976). Sanayileşmede Bölgesel Dengesizlikler ve Türkiye. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Uran, H. (1959). Hatıralarım. Ankara: Ay Yıldız Matbaası.
- Urfa, “Doğu Kalkınma Planı Üzerine”, 22 Kasım 1948.
- Yalçın ve Heckmann. (2013). Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yasa, İ. (1970). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Yerasimos, S. (1976). Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: I. Dünya Savaşı'ndan 1971'e. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yön (1962). Ağaların Bilinmeyen Tarafları. 10, 10-12.

Yön (1964). Sosyolog Gözüyle Doğu Meselemiz. 90, 9-13.

Yıldızırmaz, S. (2015). Köylüler ve Kentliler: Ellili Yılların Dönüşen Yeni Sosyo-ekonomik ve Kültürel Coğrafyası. Türkiye'nin 1950'li Yılları. Mete Kaan Kaynar (ed.) İstanbul: İletişim Yayıncıları, 541-563.

Zürcher, E. J. (2002). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayıncıları.

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 20 – 34
<http://ijoks.com>

Türkiye ve Suriye Bağlamında Rus-Kürt Münasebetlerine Genel Bir Bakış (1813-2019)

İsmet Konak¹

Received: Jul 16, 2019

Reviewed: Nov 09, 2019

Accepted: Nov 27, 2019

Öz

Rusya'nın Ortadoğu'da Türkiye ve Suriye ile askerî, iktisadî ve sosyal ilişkilerini tesis ederken Kürtlerin "hüsн-ü nazarını" da kazanma gibi bir zorunluluğu her geçen gün belirmektedir. Bu zorunluluğun farkında olan Putin Yönetimi, aslında son döneme kadar bir "denge politikası" yürütmeye çalışmaktadır. Afrin (Efrin) Harekâti ve Barış Pınarı Harekâti esnasında her ne kadar denge siyaseti tökezlemiş olsa da Rus yönetimi ve Kürtler arasındaki korelasyonun tarihsel gelişimi her geçen gün önem kazanmaktadır. 1813 tarihli Gülistan Antlaşması'yla başlayan Rus-Kürt münasebetleri, günümüzde kadar inişli çıkışlı bir seyir izledi. Bilhassa Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, ilişkilerin boyutunu belirleyecek bir rol oynamıştır. Bu çalışmada Çarlık Rusya'sı, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu döneminde hâsıl olan Rus-Kürt ilişkileri, genel bir çerçevede tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kürtler, Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti, Sovyetler Birliği, Kızıl Kürdistan, Türkiye Cumhuriyeti, Suriye İç Savaşı, Afrin Harekâti

Recommended citation:

Konak, I. (2020). Türkiye ve Suriye Bağlamında Rus-Kürt Münasebetlerine Genel Bir Bakış (1813-2019). *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 20 – 34

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.592315>

¹ Dr., Rusya Tarihi, E-mail: smtknk2012@hotmail.com

Overview of Russo-Kurdish Relations in the Context of Turkey and Syria (1813-2019)

Abstract

When Russia builds military, economic, and social relationships with Turkey and Syria, it also actively considers how to win the “kindness” of the Kurds. The Putin administration, aware of this necessity, has attempted to pursue a “balanced policy” in recent years. Despite the policy’s issues during the Afrin (Kurdish: Efrîn) Campaign and the Operation of Peace Spring, Russo-Kurdish relations are constantly developing and growing in importance. The relationship, which began following the Treaty of Gulistan, has always followed the bumpy cruise. The Ottoman Empire (and later the Republic of Turkey) has played an especially active role in determining the scope of this relationship. This paper uses a general framework to analyze the Russo-Kurdish relationship from the age of Imperial Russia to the modern era of the Russian Federation.

Keywords: Kurds, Tsarist Russia, Ottoman Empire, Soviet Union, Red Kurdistan, Republic of Turkey, Syrian Civil War, Afrin Campaign

Giriş

Mezopotamya'nın kadim uluslarından biri olan Kürtler, yaklaşık 4 bin yıl boyunca çok sayıda imparatorluk, hanedanlık, emirlik kurmuş; muhtelif etnik kimlikleri yönetmiş ve birçok savaşa tanıklık etmişlerdi. Özellikle Fars, Arap ve Türk saldırıları karşısında Mezopotamya'daki nüfuzunu yitiren Kürt halkı, hem filolojik hem de teolojik anlamda kendine özgün niteliklerini de kaybetmek zorunda kalmıştı. Öyle ki Süleymaniye'de Kürtçe yazılmış bir manzumede Arap istilasına dair *Hurmuzan raman, atiran kûjan* (*Hürmüzgâhlar viran oldu, ateşler söndü*)... şeklinde bir misra geçmektedir (Ekrem Cemil Paşa, 1998:22).

Arap istilasından birkaç yüzyıl sonra vuku bulan Türk-Moğol saldırısı Mezopotamya'ya kadar sırayet etmiş ve Kürtlerin içinde bulunduğu "azabı" daha da derinleştirmiştir. Nitekim İlhanlılar, Selçuklular, Osmanlılar inşa ettikleri devletlerde Kürtleri tahakküm altına almış ve dönem dönem onlardan bir "kalkan" gibi istifade etmişlerdi. Bilhassa Osmanlı Padişahı Yavuz Selim döneminde (1514 tarihli Çıldêran² Savaşı) "vassallık", yasal bir kılıfa bürünmüştü. Amasya Antlaşması'yla 28 Kürt emirliği, her ne kadar "özerk" bir statü kazanmış olsalar da özünde Osmanlı sarayının "sınır muhafizi" haline gelmişlerdi (Şeref Han, 1971: 480-481). Bu süzeren-vassal ilişkisi, XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Fransız Devrimi, uluslararası olgusu ve Osmanlı'daki merkezileşme siyaseti, Kürtlerin

² Sözcük, Türk tarihçileri tarafından Çaldıran olarak kullanılmaktadır. Lakin sözcüğün kökenine bakıldığımda Kürtçe kırk kapı anlamına gelen "Çıldêran" olduğu müşahede edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.; (Ekrem Cemil Paşa, 1998: 138)

Mezopotamya'daki pozisyonunu ve istikbalini bir değişime zorlamıştı. Eskilerin deyimiyle Kürtler'de bir "adem-i itaat" dönemi başlamıştı. Babanzade Abdurrahman Paşa direnişi, Rindwan lideri Mirza Ağa'nın başkaldırısı, Mir Bedirhan direnişi, Soran Emiri Mir Muhammed direnişi³ ve Şeyh Ubeydullah Nehri direnişi Kürtlerin geliştirdiği "kıym kültürünün" en önemli numuneleri olarak baş göstermiş (Mehmet Emin Zeki Bey, 1998: 78- 187-324-381). XIX. yüzyılda vaki olan bu direnişler, aynı zamanda Rus ve Kürt münasebetlerinin de saikleri olmuştu. Özellikle Çarlık Rusya, söz konusu direnişleri "nesneleştirerek" Kürtleri kendi patronajı altına almaya ve Osmanlı Devleti'nin nüfuzunu zayıflatmaya çalışmıştı. Bu çalışmada Rus-Kürt münasebetleri, Gülistan Antlaşması (1813) ve Barış Pınarı Harekâti (2019) arasındaki dönem esas alınarak genel hatlarıyla tahlil edilecektir.

I. Çarlık Rusya'sı Döneminde Rus-Kürt Münasebetleri

XIX. yüzyılda Küçük Asya ve Mezopotamya'da yaşanan "keşmekeş", Çarlık Rusya'sı için bir yayılma aracı haline gelmişti. Tıpkı bir tavuçun bahçedeki domatesleri didikleyerek yemesi gibi Çarlık rejimi, "hasta adam (больной человек: bol'noy chelovek)" olarak telakki ettiği Osmanlı Devleti'ni didikleyerek mideye indirmenin peşindediydi. Bu çerçevede Kürtleri kendi periferisine çekmek, yayılma stratejisini kolaylaştırabilirdi. Nitekim 1801 yılında Gürcistan'ın işgaliyle Güney Kafkasya'da etkisini gösteren Rus Çarlığı, 1804-1813 yılları arasında İran ve 1806-1812 yılları arasında ise Osmanlı Devleti'yle mühim çarşışmalara girmiştir. Bu muharebeler esnasında Rus yönetimi ve Kürtler arasında ilk ilişkiler vuku bulmuştu (Averyanov, 1900: 13). 1813 yılında imzalanan Gülistan Antlaşması hasebiyle Karabağ Hanlığı Kürtleri, Rus yönetimi altında yaşamaya başlamıştı.⁴ Bunu müteakip 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması mucibince Erivan Hanlığı Kürtleri de Rus cihetine geçmışlardır. Bahsi geçen dönemde Çarlığın Güney Kafkasya Komutanı P. M. Tsitsianov'un Erivan Kürtleri arasında ciddi bir faaliyet yürüttüğü ve aşiret reisi Hüseyin Ağa ile fikir teatısı içinde olduğu bilinmektedir (Averyanov, 1900: 25).

³ 1830'da başlayan direniş, 1838'de Osmanlı ordusunun Revanduz'u kuşatması ve yağmalamasıyla sonuçsuz kalmıştı. Mir Muhammed ise tutuklanıp İstanbul'a götürülmüşü. Burada güya affedilen Mir Muhammed, yine Osmanlı Padişahı II. Mahmut'un teşebbüsüyle Trabzon'da öldürülmüştü. Bu direnişte özellikle Mir Muhammed'in askerlerinin dönemin Şeyhülislami Molla Muhammed el-Hatti tarafından ilan edilen bir fetvanın etkisinde kaldıkları ve direnişi terk ettikleri iddia edilmektedir. Hatti'nin fetvası şu şekildeydi: "Kim ki İslam halifesinin ordusuylaavaşırsa mümin sayılmaz; karısından boşanmış sayılır." Bkz.; (Mehmet Emin Zeki Bey, 1998: 324)

⁴ Mehmet Sefi Sultan öncültüğünde 600 aileden mürekkep Kürt aşireti, 1807 yılında Karabağ Hanlığı'na yerleşmiştir. Tabii ki Kürtlerin Kafkasya'daki varlığı XIX. yüzyilla sınırlanılamaz. Medler dönemi hatta öncesine kadar uzandığı düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız.; (Aristova, 1966: 36)

Kürtlerin Rusya'ya hicreti veya temayülüti, 1828-1829 yıllarında hâsil olan Osmanlı-Rus savaşında daha da ivme kazanmıştı. Osmanlı tarafında yaşanan dinsel baskın, yeni meralara ulaşma, hisimlara kavuşma vb. saikler, Kürtleri Rusya'ya teşvik etmişti. Nitekim Rus General I. F. Paskeviç'in inisiyatifiyle 400 süvariden müteşekkil bir Müslüman Kürt alayı Rusya'nın tarafına geçmişi. Yine Ağrı Dağı eteklerindeki Ezidî Kürtler (Sochineniya A. S. Pushkina [A. S. Puşkin'in Eserleri], 1887: 438) ve Siirt'te meskûn Rindwan Ezidî Kürtler Rusya'ya destek vermiş, "sadakat" içerikli mektuplar göndermişti.⁵ Özellikle Ezidî Kürtler, Osmanlı cenahında muntazam bir baskiya maruz kalmış ve "şeytanperest" olarak telin edilmekle karşı karşıya kalmışlardı. Bu bakımdan Hıristiyan Rus toplumunu kendilerine daha yakın hissetmişlerdi.

1853-1856 yılları arasında vuku bulan Kırım Savaşı ise Rusya ve Kürtler arasındaki rabitaya yeni bir boyut kazandırmıştı. Artık Rusya Bilimler Akademisi Kürtlerin tarihi, kültürü, dili ve dini üzerine geniş kapsamlı incelemelere yöneltiyordu. Bu çerçevede araştırmacı P. İ. Lerch, tavzif edilmişti. Araştırmacı Lerch, savaş esnasında esir alınan ve Smolensk'te iskân ettirilen Kürtler üzerinde önemli gözlemler yapmış, bilhassa Zazaca ve Kurmancca bağlamında çok değerli linguistik sonuçlara ulaşmıştır (Lerch, 1857: 13; Celil, 2007: 26). Bu tahliller, aynı zamanda Rusya'da Kürdoloji çalışmaları için atılan ilk akademik adım olma niteliği taşımaktadır.⁶

Kırım Savaşı'nın Kürt-Rus merbutiyeti açısından en önemli yönlerinden biri bu savaşta Cafer Ağa liderliğindeki iki Kürt alayının Rusya cenahında savaşmış olmasıydı. Mezkûr savaştan sonra kuşkusuz Kürtlerin Rusya'ya temayülüti devam etmişti. Nitekim 1880'de meydana gelen Şeyh Ubeydullah direnişinde Rusya yanısı ruh halinin geçerli olduğu fark edilmektedir. Hem Osmanlı Devleti hem de İran'a başkaldıran Şeyh Ubeydullah, direnişe başlarken Urmiye'deki ABD elçisi Kohran'a gönderdiği bir mektupta düşüncelerini *Bizler bölünmüş bir milletiz. Kendi iç sorunlarımızı kendimiz halletmek, kendi suçlularımızı cezalandırmada bizzat egemen ve bağımsız olmak, bütün diğer milletlerin sahip olduğu haklara aynı şekilde sahip olmak istiyoruz* şeklinde özetlemiştir (<http://www.bitlisname.com/2016/11/30/seyh-ubeydullahin-dr-kohrana-mektubu/>).

⁵ Kürt Mirza Ağa, Rus General Paskeviç'e gönderdiği bir mektupta, Beyazıt Paşalığı'nın Rusya tarafına geçmesinden dolayı çok memnuniyet duyduğunu ve Rus kuvvetlerinin ilerleyişine destek vereceğini yazmaktadır. Bkz.; (Celil, 2007:18)

⁶ Aslında Çarlık Rusya'da P. İ. Lerch'ten önce Ermeni kökenli araştırmacı Haçatur Aboyan Kürt tarihi, kültürü ve geleneklerini "bireysel" anlamda incelemiştir, *Kafkas* adlı gazetede tefrika halinde bazı makaleler kaleme almıştır. Bkz.; (Kurdoev, 1955:89-98)

Mektuptan da anlaşıldığı gibi Şeyh, Kürt halkın kendi kaderini tayin etmesini arzulamaktaydı. Bu iştıyakın gerçekleşmesi için öncelikle Rusya'nın yardımına ihtiyaç olduğunu da göz ardı etmemektedir. Bu bağlamda İngiltere ve Rusya arasında yaptığı bir kıyaslamada *Tilkinin tarafında durmaktansa, aslanın yanında olmak daha iyidir* şeklinde bir söz kullanmıştı (Djalil, 1997:89).

II. Sovyet Sisteminin Kürtlere Etkisi

XX. Yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Rusya'da patlak veren toplumsal infial, devrimlere doğru evrilmiş ve mutlak monarşi 1917'de son bulmuştu (GARF, Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2089, L. 1-1ob; Konak, 2017b: 51-60). Bir bakıma yüzyillardır mülkiyete el koyan egemen sınıfa el koyulmuştu. Bilhassa Ekim Devrimi'yle birlikte vuku bulan sosyalist inşa, Kürtlərin mukadderatını da yakından etkilemiştir. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı, eğitim politikası, toprak devrimi, kültür devrimi vb. sosyalist adımlar, Kürt kimliğinin oluşumuna önemli bir ivme kazandırmış ve Kürtlərde bir *citoyen* yani yurttaş bilinci uyandırmıştı. Artık zor, zecir veya cebir yok; rıza ve özgür irade vardı. Ne var ki yurttaş, - Fikret Başkaya'nın tanımlamasıyla- sitedeki yaşama kendi isteği ve arzusuyla katılan birey demektir.

Kürtlərin bir kısmı (feodalite) devrim sürecine karşı çıkarken, bir diğer kısmı (proleter ve yoksul köylü) devrime önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda Arab Şamilov, Ferik Polatbekov, Cengiz Yıldırım gibi Kürtlərin devrim sürecinde ve Rus İç Savaşı'nda sıra dışı bir rol oynadıkları bilinmektedir.⁷

Kürt toplumu, yeni inşa edilmiş SSCB bünyesinde ekseriyette Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nde ikamet etmekteydi. Bahsi geçen cumhuriyetler özelinde Lenin'in teorik öncülüğünde tatbik edilen katılımcı Sovyet sistemi, eğitimsizliğin izalesi (Çatoyev, 1965: 117) ve eşit yurttaşlık programı gibi sosyalist dönüşümler, Kürtlər için önemli bir devinim yaratmıştır. Bilhassa 1920'li yıllarda inşa edilen Kızıl Kürdistan, bunu müteakip Erivan Radyosu, Riya Teze Gazetesi, Kürt tiyatrosu, Kürt teknik okullarının açılışı, Kürt alfabesi,⁸ Kürdoloji'nin tesisi, kolhozculuk ve kolektif mülkiyete geçiş Kürtlərin tarihinde bir "aydınlanması" dönemi (просветление:

⁷ Arab Şamilov, Ferik Polatbekov ve Cengiz Yıldırım için ayrıntılı malümata bakınız.; (Konak, 2017a: 4-7)

⁸ Şarkiyatçı İ. A. Orbeli rehberliğinde 1928 yılının sonuna doğru İsaahak Maragulov ve Arab Şamilov tarafından Latin grafikli bir Kürt alfabesi hazır hale getirilmiştir. Bkz.; (Şamil, 2005: 94)

prosvetleniye)" olarak tebarüz etmişti.

1930'lu yıllarda ise Kürt aydınlanma süreci akamete uğramıştı. Hitler ve Batı sermayesi arasındaki ittifak (James, 2004: 1-15), Troçkist karşı-devrim hareketi, otokratik karakterli Stalin yönetimini içe kapanmaya zorlamış ve "Büyük Rus (Великоросс: velikoross)" milliyetçiliğine kerhen geri dönüş başlamıştı. 1920'li yılların "eşitçe ve özgürce yaşama" modeli, yerini "birlik içinde yaşama" modeline bırakmıştı. Kirilleştirme veya Rusifikasyon ile temellendirilmiş yeni "modus vivendi"⁹, sosyalist değerleri de tartışmaya açmıştı. Kirilleştirme programı, 1935 yılının Haziran ayından itibaren kuzeydeki küçük halklar arasında pratiğe geçmiş (Barsenkov & Vdovin, 2008: 256) ve sonra ülkenin birçok halkı arasına intikal etmişti. Nitekim 1937-1941 tarihleri arasında birçok lisan, yeniden Kiril grafiğine tahvil edilmişti. Yine 1938 yılında alınan kararlar gereğince azınlık okulları ve teknik okullar kapatılmış, özellikle azınlıkların ekseri olduğu cumhuriyetlerde Rus dili zorunlu hale getirilmişti (Kurtseitov, 2011:104-107).

Sözü edilen Rusifikasyon siyaseti, Rusya topraklarına sonradan iskân eden etnik kimlikler üzerinde bir baskı yaratmıştı. Bu suretle Almanlar, Letonyalılar, Lehler, Rumlar, Bulgarlar, Rumenler, Kürtler, Türkler, Çinliler, Koreliler vb. yabancı etnisiteler 1936-38 yılları arasında ağır bir tazyike maruz kalmış, bir kısmı muhtelif yerlere sürgün edilmiş ve kitleSEL ölümler yaşanmıştı. Bu mahuf politikanın asıl mimarının Stalin değil de aslında İçişleri Halk Komiseri N. İ. Yejov olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede yaklaşık 700 bin kişinin ölümünden sorumlu tutulan Yejov'un Sovyet yönetiminin itibarını sarsmak için böyle bir tarz-ı siyaset tatbik ettiği ileri sürülmektedir.¹⁰

Rusifikasyon politikasının ceremesini geniş çaplı bir şekilde çeken Kürt halkı, sosyal ve kültürel anlamda ciddi bir tahrifat yaşamıştı. Bilhassa Kızıl Kürdistan'ın kuruluşu, ilga ediliş süreci ve gizemli akibeti, Kürtlerin tarihi açısından üzerinde durulması gereken bir

⁹ Modus vivendi, köken bakımından Latince'den neşet etmektedir. Söz konusu tamlamanın birinci anlamı "yaşam tarzı" iken, ikinci anlamı "geçici antlaşma" olarak bilinmektedir. Metinde tamlamanın birinci anlamı kullanılmaktadır.

¹⁰ Yoğun bir Napolyon Kompleksi yaşayan ve günümüzde bazı tarihçiler tarafından "kanlı cüce (кровавый карлик: krovavyy karlik)" olarak adlandırılan Yejov, yaklaşık 700 bin kişinin ölümünden sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda Amerikalı tarihçi Grover Furr, Hruşcov'un 1956larındaki XX. kongrede çok sayıda tahrifat yaptığı ve Yejov'un komplolarına dephinmektense Lavrentiy Beriya'yı kötülediğini yazmaktadır. Furr'a göre Beriya'nın 1938'de içişleri halk komiserliğine gelişileyle birlikte polis terörü oldukça azalmıştı. Bkz.; (Furr, 2011: 11-12)

mevzudur. Bilindiği üzere Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkez Yürütmeye Komitesi'nin aldığı bir kararla 16 Temmuz 1923 tarihinde sınırları Dağlık Karabağ içinde bulunan Özerk Kızıl Kürdistan Bölgesi (Курдистанский Уезд; Kurdistanskiy Uyezd) inşa edilmişti (Bugay & Broyev & Broyev, 1993: 40). "Kurdîstana Sor" olarak da bilinen Kızıl Kürdistan, varlığını 7 yıl sürdürmüşt ve 1930'da ortadan kaldırılmıştı. Bahsi geçen bölgenin kaderini aslında Türk- Azerbaycan ve Sovyet yönetimi arasındaki "gizli antlaşmalar" belirlemiştir. Mesela 1921'de Türk ve Sovyet yönetimi arasında yapılan bir antlaşmaya göre her türlü Kürt direnişi veya ulusal Kürt hareketi hiçbir şekilde desteklenmeyecekti (Kutschera, 2001: 115). Özellikle burjuva Türk yönetimi, 1919'dan itibaren Sovyet Rusya'nın "taktiksel bir müttefiki" olmayı başarmış ve Moskova'yı Kürt direnişlerinin "emperyalist devletler" tarafından desteklenen "bölcü, karşı-devrimci ve gerici isyanlar" olduğu konusunda ikna etmiştir. Dolayısıyla Kızıl Kürdistan'ın varlığı ve statüsü, Türk ulus-devletinin "istikbali" açısından büyük bir tehditti.¹¹ Bununla eş zamanlı olarak Azerbaycan'da Mir Cafer Bagirov'un¹² inisiyatifiyle (Türk devletinin akıldaneliği altında) tahakkuk edilen "Azerbaycanlılaştırma" siyaseti sonucunda Kızıl Kürdistan ilga edilmiş ve Kürtlerin birçoğu asimile edilmiştir (Aliyeva, 1993: 97). Bunu müteakip Kürt aydın sınıfı tazyik altına alınmış, sürgüne gönderilmiş ve Kürt kimliğine sağlanan haklar gasp edilmiştir. Her şeye rağmen Sovyet Rusya'da Kürdoloji alanında nazar-ı itibare alınacak muhtelif çalışmalar yapılmış ve Kürt yazını açısından önem arz eden Riya Teze Gazetesi SSCB'nin son yıllarına kadar yayım hayatını sürdürmüştü.¹³

III. XX. ve XXI. Yüzyılda Rusya'nın Türkiye ve Suriye'deki Kürt Azınlığına Yaklaşımı

XX yüzyılın ilk yarısında SSCB'nin Kürt politikası, yukarıda zikredildiği gibi genel

¹¹ Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Leninakan kentinde görev yapan bir Türk konsolos ve bir diplomatın 5 Eylül 1935 tarihli gizli bir raporunda şu ibareler geçmektedir: "Erivan'daki Riya Teze, yayını sındırıyor. Türkiye sınırına yakın bir yerdeki bu yayın bizim için bir tehdit ve düşmanlıktır (...) Karabağ ve Ermeni sınırında olan bu bölgede (Kızıl Kürdistan-İ.K.) Türkçe "Kızıl Kürdistan" ve iki ayrı gazete yayınlanıyor. Her ne kadar Sovyetler Birliği bize dostluk güvencesi vermeye çalışıysa da bu gazetelerin içeriği insani isyan ettiriyor ve bu bize bir düşmanlıktır." Ayrıntılı bilgi için bakınız.; (Bedirhan, 2010:24)

¹²Köylü bir aileye mensup olan Mir Cafer Bagirov, 1895 yılında Azerbaycan'ın Kuba kentinde dünyaya gelmiştir. 1917 yılında Bolşeviklere iştirak eden Bagirov, bilhassa L. P. Beriya ile çok yakın bir dostluk kurmuştu. 1921-33 yılları arasında Azerbaycan'da ÇEKA (Olağanüstü Hâl Komisyonu) başkanlığı ve işleri halk komiserliği yapmıştır. 1933'ten 1953'e kadar Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevini ifa eden Mir Bagirov'un bu dönemdeki siyasi pozisyonu büyük bir tartışma uyandırmaktadır. Bagirov, 1956 yılında sosyalist mevzuatı ihlâl ettiği gerekçesiyle kurşuna dizilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız.; (İsmailov, 2003:31-50)

¹³ 1930'da Ermenistan'da yayım hayatına başlayan Riya Teze, Batılı emperyalist devletler tarafından kullanılma ihtiyimali olduğu (gazete Latin harfleriyle çıkyordu) düşünülerek 1937'de kapatılmıştı. 1955 yılında Kiril harfleriyle yeniden yayımlanmaya başlayan Riya Teze, SSCB dağıldıktan sonra bir kez daha Latin harfleriyle neşredilmiş ve 2000'li yıllarda yayım hayatına son vermiştir.

anlamda Türk ulus-devletinin "rehberliği" altında vücut bulmuştu. Kürt coğrafyasında gerçekleşen direnişler, Moskova yönetiminin "ideolojik ve dış politik süzgencinden" geçmemişi. Bu minvalde 1920'lerde Irak Kürdistanı'nda İngilizlere karşı mukavemet eden Şeyh Mahmut Berzenci'nin 1923'te Lenin'e hitaben gönderdiği üç mektubunun hiç dikkate alınmadığı unutulmamalıdır. Bu mektuplarda İngilizlerin Kürt halkına yönelik kolonyal bir siyaset güttüğü, Kürt kentlerini fütursuzca bombaladığı ve bölgeyi Arap dünyasına entegre etmeye çalıştığı dile getirilmektedir. Sovyet yönetimi, bir taraftan İngilizlere karşı Afgan Kralı Emanullah Han'a destek verirken, diğer taraftan Kürt direniş liderlerini "feodal bey" olmakla itham edip ketum davranışmaktadır.

Buna mukabil, II. Dünya Savaşı SSCB'nin uluslararası arenadaki pozisyonu ve Kürt sorununa bakışı açısından bir dönüm noktası olmuştur. Zira ideolojik saflaşma, mezkatın savaştı birlikte açıktan açığa berraklaşmıştır. Bir taraftan ABD merkezli kolonyal blok, diğer taraftan bu bloğa karşı Doğu halklarının çıkarlarını muhafaza eden SSCB merkezli bir komünist blok tebarüz etmiştir. Bahsettiğimiz Doğu halkları arasında Kürtler de Ortadoğu ve Mezopotamya'da Moskova yönetiminin "mürşitliğine" bir kez daha ihtiyaç duymaktaydı. Bu bağlamda SSCB'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendi toprakları dışındaki Kürt bağımsızlık veya özgürlük hareketlerine yönelik genel olarak müspet bir tutum takındığı düşünülmektedir. Sovyet yönetiminin ilk mühim politik adımlarından biri Mahabat Kürt Cumhuriyeti'ydı. Qazi Muhammed veya Kadı Muhammed'in riyasetinde 22 Ocak 1946'da Kızıl Ordu'nun muavenetiyle kurulan Mahabat Kürt Cumhuriyeti sadece 11 ay ayakta kalabilmişti.¹⁴ Söz konusu cumhuriyetin yıkılışını müteakip Qazi Muhammed, arkadaşlarıyla birlikte 31 Mart 1947 tarihinde idam edilmiştir.

Yine bu yıllarda temayüz eden önemli Kürt simalarından biri Irak Kürtlerinden Barzan Aşiret Reisi Molla Mustafa Barzani'ydı. İngiliz destekli Irak ordusuna karşı 1943'te bir direniş başlatan Molla Mustafa Barzani, direnişin başarısız olması hasebiyle emrindeki peşmerge grubu ile önce İran'a geçmiş, ardından Şah rejiminin baskısından kurtulmak için 1947 yılında SSCB'ye sığınmıştı (Bois & Minorsky & Mac Kenzie, 1996: 120). Sovyet yönetiminin ilk yillardaki tutumu, Barzani'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. Bilhassa Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Mir Cafer Bagirov'un tavrı oldukça meşkültü. Bagirov'un Sovyet hükümetine tavsiyesiyle birlikte Barzani ve

¹⁴ Filhakika Qazi Muhammed, özerk bir Kurdistan modelini savunmaktadır. Urmiye Gölü'nün güneyinde ve batısında tesis edilen Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nde okullar, hastaneler açılmış; Kürt dilinde kitaplar ve gazeteler yayımlanmış; tarım, endüstri ve ticarette önemli atılımlar vaki olmuştu. Bkz.; (Bois & Minorsky & Mac Kenzie, 1996: 114; Jwaideh, 2016:469-510)

arkadaşları, Hazar Denizi kıyısındaki bir "tutsak kampına" iskân edilmişlerdi (Jigalina, 2013: 111). Bu bağlamda birçok araştırmacıya göre Molla Mustafa ve ekibi, aslında "savaş tutsağı" muamelesi görmüştü. Bir sığınmacının temel hakları olan beslenme, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden genelde mahrum bırakılmışlardı. Barzani, maruz kaldıkları muameleyi birçok kez Stalin'e gönderdiği mektuplarda izah etmesine rağmen somut bir karşılık almamıştı. Mektupların Halk Komiserleri Sovyeti Başkan Yardımcısı Lavrentiy Beriya, Mir Cafer Bagirov ve Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Osman Yusupov üçgeninde hazırlıtı edildiği ve Moskova'nın bu konuda yeterince bilgilendirilmediği düşünülmektedir. Molla Mustafa, üst Sovyet ricaliyle ancak 1953 yılından itibaren "vicâhî" bir fikir teatısı yapabilmişti. Yukarıda zikredilen isimlerin bu dönemde politik arenada olmadığı dikkate alınırsa "kasıtlı bir tutumun" hâsil olduğu şüphesi daha fazla doğruluk kazanmaktadır. Molla Mustafa Barzani ve arkadaşlarının Sovyet serüveni, 1958 yılına kadar sürmüştü. Bu tarihte Irak'ta Hâşimî monarşisine karşı bir darbe vuku bulmuş ve Barzani, ekibiyle birlikte ülkesine geri dönüp yeni yönetimde dahil olmuştu (Jigalina, 2013: 127).

İran ve Irak'ın yanı sıra Kürtlerin büyük çoğunluğu hiç kuşkusuz Suriye ve Türkiye'de iskân etmekteydi. Şeyh Said direnişinin başarısız sonuçlanmasıyla birlikte 1927 yılında Lübnan'da kurulan Hoybun\Xoybûn Cemiyeti, 1946 yılına kadar Suriye ve Türkiye Kürtlerinin kimlik mücadelesini devam ettirmiştir (Halhalli, 2017: 42-60). Bu süre zarfında SSCB, Hoybun'un örgütsel çalışmalarına ve ideolojik misyonuna yeterli bir ilgi göstermemiştir. Yukarıda zikrettiğimiz gibi Hoybun da Sovyet cenahında "emperyalistlerin usağı ve gerici bir hareket" olarak ittihaz edilmiştir (Bölme, 2015: 35-55). Nitekim 1930 yılında hâsil olan Ağrı Direnişi'nde direnişçilerin SSCB'ye iltica etmesine Moskova yönetimi tarafından müsaade edilmemiştir (Bölme, 2015:35-55).

II. Dünya Savaşı'nı müteakiben Suriye, 1946 yılında Fransa'nın hegemonyasından mutlak bir şekilde çıkmış, İsrail bağımsızlığını ilan etmiş ve Arap ülkeleri için bir "devr-i ifsat (kargaşa dönemi)" başlamıştı. SSCB, ABD ve İsrail'in Ortadoğu'daki "müstemeleke" siyasetine karşı Suriye ve diğer mukavvim Arap ülkeleri üzerinde bir nüfuz elde etmiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu polarizasyon veya bloklaşma döneminde Türkiye de Sovyet ekseninden Batı eksenine kaymış ve dolayısıyla İsrail'in "ilhak" politikasına göz yummuştı. Suriye ile müstakbel Kürt hareketinin yazgısı da kısmen Türkiye'nin bahsi geçen dış politikasına bağlıydı. Her ne kadar Suriye'deki erk tarafından Kürtler için bir "eşit yurttaşlık rejimi" tesis edilmemiş ve Kürt dili inkâr edilmiş olsa da, özellikle Hafız Esad

döneminde PKK (İsrail karşıtı olduğu ve Filistin mücadeleşine destek verdiği için) gibi Türkiye merkezli örgütlerle kucak açılmıştı (Ahmedov, 2018: 47-51). Nitekim Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül Darbesi'nden sonra PKK üyelerinin Suriye'ye ve Lübnan'a sığındığı, Bekaa Vadisi'nde askerî eğitim aldığı ve örgütsel faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir (Ahmedov, 2018: 47-51). PKK ile Suriye yönetimi arasındaki bu münasebetlerin, Sovyet yönetiminin gözcülüğü altında gerçekleştiği muhakkaktır.

Suriye rejiminin PKK'ye desteği, 1998 yılından itibaren sekteye uğramıştı. Zira Türk yönetimi ile Suriye devleti arasında bir Adana Mutabakatı imzalanmıştı (Halhalli, 2017: 42-60). Bu mutabakat mucibince Hafiz Esad iktidarı, PKK'yı "terör örgütü" olarak tanımlamakta ve örgüt üyelerinin Suriye'ye girişine yasak getirmektedir. Günümüzde Putin yönetiminin söz konusu mutabakatı sık sık dile getirdiği ve tarafları uzlaştırmak için bir "çözüm reçetesi" olarak sunduğu unutulmamalıdır.

SSCB'nin "varisi" Rusya Federasyonu'nun PKK ile münasebetine bakıldığından 1990 yılından itibaren şekillenmeye başladığı müşahede edilmektedir. Rusya'da Kürt Kültür Merkezi ve Kürt Evi'nin (Mala Kurda) inşası, Kürt sorununu temel alan bazı konferansların düzenlenmesiyle birlikte ivme kazanan Rus-Kürt münasebetleri, 1995'te PKK için Yaroslavl'da kurulan Solneçny Kampı'yla¹⁵ beraber zirveye çıkmıştı. Bunu takiben Rus menşeli siyasi parti temsilcilerinin Suriye'de Öcalan'la bazı görüşmeler yaptığı da bilinmektedir.¹⁶

SSCB sonrası Rusya'nın PKK yanlısı tutumu ideolojik olmaktan ziyade pragmatistti. Bilhassa mezkûr yıllarda patlak veren Çeçen Savaşı ve Türkiye'nin bu savaşla olan "esrarlı bağı", Rusya'nın tutumuna yön vermektedir. Lakin PKK yanlısı bu tutum, 1997 yılında Rusya ile Türkiye arasında imzalanan Mavi Akım Projesi ile birlikte akamete uğramış ve bir "durgunluk dönemi (оттепель: ottepel)" başlamıştı. Artık Rus hükümeti için öncelik, ticarî ortağı Türkiye'ydı.¹⁷ Nitekim 1998 yılında Rusya'ya gelen Abdullah Öcalan'ın siyasi

¹⁵ Solneçny Kampı (Солнечный лагерь: Solnechnyy lager) aynı zamanda "Gundê Kurda" yani Kürt Köyü olarak da adlandırılmaktadır. Kampta PKK'nın iki üyesinin mezarı bulunmaktadır. Ahmet Yıldırım ve Remzi Akkuş isimli örgüt üyeleri PKK Lideri Abdullah Öcalan'ın Rusya'dan sınır dışı edilişini protesto etmek için 17 Kasım 1998'de Duma'nın tam karşısında kendi bedenlerini ateşe vermişlerdir. Bkz.; (<https://dletopic.ru/blog/43112416645/Kurdskaia-derevnya-v-Yaroslavskoy-oblasti>)

¹⁶ Abdullah Öcalan, 1990'lı yılların ortasında Rusya Federasyonu Komünist Partisi, Rusya Liberal Demokrat Partisi, Rusya Tarım Partisi, Yabloko (Rusya Birleşik Demokratik Parti) Partisi temsilcileri ve bazı Duma milletvekilleri ile Suriye'de önemli görüşmeler yapmıştır. Özellikle Rusya Liberal Demokrat Partisi Lideri V. V. Jirinovskiy, Öcalan'a yakından ilgi göstermiş ve hatta 1998 yılında Rusya'ya giden Öcalan'ın Odintsovo'da ikamet etmesine ciddi bir çaba harcamıştır. Bkz.; (Ahmedov, 2018:47-51)

¹⁷ Bu dönemde FSB (Rusya Federal Güvenlik Servisi) başkanlığı görevini ifa eden V. V. Putin, "Öcalan adında bir kişinin Rusya'da olmadığını" belirtip Türk yetkililere güvence vermeye çalışırken, Rusya İçişleri Bakanlığı

sığınma talebinin karşılıksız kalması söz konusu "ticarî ortaklığın" bir sonucuydu (Mosaki, 2011: 186- 187).

XXI. yüzyıla girerken ABD'nin pişdarlığındaki Batılı güçler, Ortadoğu'yu enerji politikaları çerçevesinde yeniden dizayn etmeye başladılar. Bir taraftan Batı'nın çıkarlarıyla uyuşmayan diktatörlükleri ortadan kaldırmak veya hızaya getirmek amaçlanırken, diğer taraftan "kaostan iktisadî olarak maksimum derecede nemalanmak" amaçlanmıştı. Ne var ki yayılmacı sermayedar sınıf için her zaman "*temiz su, balyğı doyurmaz*" ilkesi geçerlidir. Nitekim 2003'te Irak'ta bölge halkları açısından bilançosu son derece ağır, tahripkâr bir savaş hâsil olmuş ve Saddam Hüseyin rejimi son bulmuştu. Irak'taki Kürtler, bu savaşla birlikte bölgесel bir Kürdistan yönetimine nail olmuş ve hukukî açıdan bazı kazanımlar elde etmişlerdi.

Aynı tarihte Suriye Kürtleri de örgütlenme temposunu hızlandırmış ve PYD (Kürtçe: Partiya Yekîtiya Demokrat) yani Demokratik Birlik Partisi kuruluşunu ilan etmişti (Sveşnikova, 2015: 87-100). Yine 2003'ten itibaren Türkiye'de de Kürt sorununa yönelik daha mutedil bir yaklaşım belirmiş ve 2009'da bir çözüm süreci yaşanmıştır. Her ne kadar Erdoğan Hükümeti, kendi iktidarını konsolide etmek için çözüm sürecini "araçsallaştırmışsa da" Kürt sorunu kamusal alanda tartışılmış, bazı "sembole" ve küçük reformlar gerçekleştirilmişdir.¹⁸

Çözüm sürecinin alabora olduğu dönem, Suriye İç Savaşı'nın da oldukça alevlendiği bir dönemi. 2011 yılında başlayan savaşta Suriye Kürtleri, IŞİD vb. cihatçı örgütlerle karşı savaş taktığını başarıyla uygulamış, Suriye'nin doğu ve kuzey tarafını tekfirci oluşumlara karşı kararlılıkla savunmuştur (Sveşnikova, 2015: 87-100). Rusya, ABD, Fransa, İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi devletlerin doğrudan veya dolaylı olarak iştirak ettiği savaş, aynı zamanda bölgede bir "vekâlet savaşına" dönmüştü.

Rusya ve ABD'nin nihaî amacı Suriye topraklarındaki enerji kaynakları üzerinde "sorunsuz bir tahakküm" kurmaktır.¹⁹ Lakin cihatçı yapılarının Suriye'deki varlığı, iki "süper" gücün

Basın ve Enformasyon Dairesi Başkanı V. O. Rahmanın şu açıklamada bulunmuştur: "Türkiye ile kurduğumuz ilişkiler bizim için önceliktir. Ne PKK ne Öcalan bu ilişkilere zarar veremez." Bkz.; (Mosaki, 2011: 186)

¹⁸ Kürt illerde Kürtçe tabelalar kullanılmış, Kürtçe yayın yapan TRT 6 (Kurdî) açılmış ve Kürt sorunu konusunda İmralı ve Kandil ile diyalog yoluna (geleneksel ulus-devlet teamüllerine aykırı bir tutumdu) başvurulmuştur vs.

¹⁹ Bir süre önce Birleşmiş Milletler ve Batılı güçler, ekseriyette "federatif bir yönetim" şekli tasavvur ederken, Rusya "kültürel özerklik" modelini dillendirmektedir. Göründüğü kadarıyla Suriye'deki fiili Kürt yönetimi, önce federasyonda ısrarlı olacaktır. Eğer kabul görmezse üniter bir devletin sınırları içinde özerklik, parlamentoda temsil hakkı ve kaynakların eşit paylaşımı gibi taleplerde bulunacaktır.

tekerine bir bakıma çomak sokmactaydı. PYD veya YPG, bu yapılara karşı mücadelede, Rusya ve ABD'nin bölgedeki en güvenilir ve sebatkâr müttefiki haline gelmişti. Ancak Rusya, ABD ve Suriye Kürtleri arasındaki taktiksel dayanışma, 2018 yılında hâsil olan Afrin (Efrin) Harekâtı ve 2019 yılı Ekim ayında vuku bulan Barış Pınarı Harekâtı'yla birlikte ciddi bir hasara uğradı. Suriye Kürtleri, bu harekâtılarda ABD ve Rusya'nın "zimnî icazeti" olduğunu düşünmekte ve hayal kırıklığına uğradıklarını her platformda dile getirmektedir.

Gelenen noktada PYD veya YPG, ülkenin restorasyon sürecinde etkili bir dinamik olarak söz sahibi olmaya çalışmakta ve anayasa yapım komitesinde bir temsiliyet talep etmektedir. Suriye Kürtleri, özellikle "federatif" bir devlet sistemini Suriye'nin selamet-i umumiyesi için en makul model olarak addetmektedir. Rusya'nın yeni Suriye'de Kürtler için "özerklik veya kültürel özerlik" tesis edilmesi konusunda nasıl bir tavır alacağı ise henüz muğlaktır. Suriye merkezi yönetiminin de yeni anayasayı Kürt temsilcilerle birlikte yapması ve Kürt kimliğinin gelişimi için çaba harcaması sorunsalı şu an için geri plânda kalmaktadır.

Sonuç

Ortadoğu'da ve Mezopotamya'da yüzyillardır yayılmacı bir siyaset güden Rusya'nın, "menzil-i maksuda" ulaşmak için zaman zaman bazı etnik kimlikleri veya devletleri müttefik olarak edindiği malumdur. Kürtler, müttefik kategorisinde yer alan etnik kimliklerden biri olarak 1813'te imzalanan Gülistan Antlaşması'ndan günümüze kadar Rusya'nın ilgi odağı olmuşlardır. 2018 yılındaki Afrin Harekâtı'na kadar genel anlamda Kürt yanlısı bir tutumun - SSCB'nin ilk 30 yıllık ikircikli Kürt siyaseti bir kenara bırakılırsa- sergilendiği kaçınılmazdır.

Rus-Kürt münasebetlerinin çıkmaza girdiği dönemlerde, genellikle Türkiye başrol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, üniter bir ulus-devlet olarak içte ve dışta "egemenliğini" tehlkeye sokacak her türlü Kürt hareketine karşı uluslararası güçleri yanına alabilmiştir. Şeyh Said direnişi, Ağrı direnişi ve Kızıl Kurdistan gibi amellerde SSCB'yi kendi siyasi çizgisine çeken Türk yönetimi, Soğuk Savaş döneminde de Kürtlerin bağımsızlık teşebbüslerine karşı ABD ile bir "müşareket" inşa etmiştir.

SSCB'nin yıkılışından sonra teşekkür eden Rusya Federasyonu, her ne kadar PKK ile bazı dostane ilişkiler tesis etmişse de Türkiye ile yapılan enerji antlaşmaları ve geliştirilen ticari ortaklık, Rusya ve PKK arasındaki rabitayı zayıflatmıştır. Yine bu dönemde Suriye'deki Hafız Esad Yönetimi ile Türkiye arasında imzalanan Adana Mutabakatı çerçevesinde Kürt hareketinin manevra alanı oldukça daralmıştır.

Rusya ve Kürtler arasındaki yolun kesiştiği en kritik vakıa, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'ydı. Savaşın ilk yıllarından itibaren cihatçı muhalif gruplara karşı PYD ile bir ittifak halinde olan Putin Yönetimi, 2018 yılının ilk aylarında vuku bulan Afrin Harekâtı ve 2019 yılının Ekim ayında gerçekleşen Barış Pınarı Harekâtı gibi Türkiye merkezli askerî adımlarda Suriye Kürtlerini ve Kürt diasporasını hayal kırıklığına uğratacak bir tutumda bulunmuştur. SSCB döneminde Türk ve Moskova yönetimleri arasında yapılan "dayanışma", bir kez daha tekerrür etmiş gibiydi. Bir bakıma patolojik bir "atavizm" yinelenmişti. Günümüzde Kürt halkı açısından artık Rusya, "Rubicon Nehri'ni" geçmiş ve Kürtlerin güvenini kaybetmiş bir güç durumundadır. Öyle görünüyor ki kaybolan güveni tazeleyecek tek adım, gelecekte Kürtlerin "özerklik" taleplerine Rus yönetiminin olumlu ve yapıcı bir yaklaşım sergilemesidir.

KAYNAKLAR

- Ahmedov, T. A. (2018). "Bor'ba Lidera Rabochey Partii Kurdistana A. Odzhalana za Svobodu i Politicheskuyu Deyatel'nost' v Kontse 90-kh gg. XX v." (PKK Lideri Abdullah Öcalan'ın 1990'lı Yılların Sonunda Gösterdiği Özgürlük Mücadelesi ve Siyasî Faaliyetleri). *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, No: 426, 47-51.
- Aliyeva, S. U. (1993). *Tak Eto Bylo: Natsional'nyye Repressii v SSSR 1919-1952 gg. (İşte Böyle Olmuştu: SSCB'de 1919-1952 Yılları Arasında Ulusal Baskılar)*. Tom: 1, Moskva: Izdatel'stvo "Insan".
- Aristova, T. F. (1966). *Kurdy Zakavkaz'ya (Güney Kafkasya Kürtleri)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka".
- Averyanov, P. İ. (1900). *Kurdy v Voynakh Rossii s Persiyey i Turtsiyey (Rusya'nın İran ve Türkiye ile Savaşlarında Kürtler)*. Tiflis: Tipografiya Shtaba Kavkazskogo Voyennogo Okruga.
- Barsenkov, A. S. & Vdovin, A. İ. (2008). *Istoriya Rossii 1917–2007 (Rusya Tarihi 1917–2007)*. Moskva: Izdatel'stvo "Aspekt Press".
- Bedirhan, E. Z. (2010). *Kızıl Kürdistan*, Hejare Şamil (çev). İstanbul: Peri Yayınları.
- Bois, Th. & Minorsky, V. & Mac Kenzie, D. N. (1996). *Kürtler ve Kürdistan*, Kâmurân Fîratî (çev). İstanbul: Doz Basım-Yayın.
- Bölme, S. M. (2015). "Hoybun Örgütü: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Bir Evre". *International Journal of Kurdish Studies*, 1 (2), 35-55.
- Bugay, N. F. & Broyev, T. M. & Broyev, P. M. (1993). *Sovetskiye Kurdy: Vremya Peremen (Sovyet Kürtleri: Değişimler Dönemi)*. Moskva: Izdatel'stvo "Kap".

- Celil, C. (2007). *Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak*, Hasan Kaya (çev). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Cemil Paşa, E. (1998). *Kürdistan Kısa Tarihi*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Çatoyev, H. M. (1965). *Kurdy Sovetskoy Armenii: Istoricheskiy Ocherk (1920-1940) (Sovyet Ermenistani Kürtleri: Tarihsel Bir İnceleme [1920-1940])*. Yerevan: Akademiya Nauk SSSR.
- Djalil, D. (1997). *Iz Istorii Obshchestvenno-Politicheskoy Zhizni Kurdov v Kontse XIX - Nachale XX vv. (XIX. Yüzyılın Sonu ve XX. Yüzyılın Başında Kürtlerin Sosyolojik ve Siyasi Tarihinden İzlenimler)*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo "Nauka".
- Furr, G. (2011). *Hruşçov'un Yalanları: SBKP (B) XX. Kongresinde Yapılan Suçlamalar Hakkında*, Tansu Akgün (çev). İstanbul: Yordam Kitap.
- GARF, (Gosudarstvennyy Arkhiv Rossiyskoy Federatsii: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi), Fond: 601, Opis: 1, Delo: 2089, L. 1-1ob.
- "Görüntü Ortaya Çıktı: MİT TIR'larının Üstü İlaç, Altı Silah ve Mühimmatmış", <http://www.diken.com.tr/goruntu-ortaya-ciktig-mit-tirlarinin-ustu-ilac-alti-silah-ve-muhimmatmis/>. Erişim Tarihi: 10-07-2019.
- Halhalli, B. (2017). "Suriye'deki Kürt Siyasi Partiler Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *International Journal of Kurdish Studies*, 3 (1), 42-60.
- İsmailov, E. (2003). *Vlast' i Narod: Poslevoyennyy Stalinizm v Azerbaydzhanе (İktidar ve Halk: Azerbaycan'da Savaş Sonrası Stalinizm 1945-1953)*. Baku: Izdatel'stvo "Adiloglu".
- James, H. (2004). *The Nazi Dictatorship and the Deutsche Bank (Nazi Diktatörlüğü ve Deutsche Bank)*. England: Cambridge University Press.
- Jwaideh, W. (2016). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi*, İsmail Çekem & Alper Duman (çev). İstanbul: İletişim Yayıncılığı.
- Konak, İ. (2017a). "1917 Devrimi'nde Kürtler". *Kürt Tarihi Dergisi*, Sayı: 30, İstanbul, 4-7.
- Konak, İ. (2017b). *Rus Devrimi ve Mustafa Kemal: Rus İç Savaşı (1918-1922) Döneminde Türk-Bolşevik İlişkileri*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Kurdoyev, K. (1955). "Khachatur Aboyan Kak Kurdoval - Etnograf (Bir Kürdolog ve Etnograf Olarak Haçatur Aboyan)". *Izvestiya Akademii Nauk Armyanskoy SSSR*, No: 10, 89-98.
- "Kurdskaia Derevnya v Yaroslavskoy Oblasti (Yaroslavl Bölgesi'ndeki Kürt Köyü)", <https://dletopic.ru/blog/43112416645/Kurdskaia-derevnya-v-Yaroslavskoy-oblasti>. Erişim Tarihi: 02-07-2019.

- Kurtseitov, R. D. (2011). "Razvitiye Obrazovaniya na Yazykakh Korennyykh Narodov i Natsional'nykh Men'shinstv na Postsovetskom Prostranstve: Proshloye i Nastoyashchiye" (Post-Sovyet Dönemde Ulusal Azınlıkların ve Yerli Halkların Dillerinde Eğitimdeki İlerleme: Geçmiş ve Şimdi). *Kul'tura Narodov Prichernomor'ya*, Tom: 1, No: 99, 104-107.
- Kutschera, C. (2001). *Kürt Ulusal Hareketi*, Fikret Başkaya (çev). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Jigalina, O. İ. (2013). *Mulla Mustafa Barzani: Istoricheskiy Portret*. Moskva: Institut Vostokovedeniya RAN.
- Lerch, P. İ. (1857). *Issledovaniya ob Iranskikh Kurdakh i Ikh Predkakh, Severnykh Khaldeyakh (İran Kürtleri ve Ataları Kuzey Keldaniler Hakkında Araştırmalar)*. Sankt-Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk.
- Mosaki, N. Z. (2011). *Kurdistan i Kurdskiy Vopros v Politike Zapada i Rossii (Batı ve Rusya'nın Uyguladığı Politikada Kurdistan ve Kürt Sorunu)*. Moskva: Nauchnoye Izdaniye.
- Sochineniya A. S. Pushkina (A. S. Puşkin'in Eserleri)*. (1887). Tom: 4, Sankt-Peterburg: Tipografiya A. S. Suvorina.
- Svešnikova, Y. (2015). "O Znachenii Kurdkogo Faktora v Usloviyakh Menyayushchegosya Bol'shogo Blizhnego Vostoka (Değişen Büyük Ortadoğu Şartlarında Kürt Faktörünün Anlamı Üzerine)". *Indeks Besopasnosti*, Tom: 21, No: 2 (113), 87-100.
- Şamil, H. (2005). *Diaspora Kürtleri*. İstanbul: Peri Yayınları.
- Şeref Han. (1971). *Şerefname: Kürt Tarihi*, Mehmet Emin Bozarslan (çev). İstanbul: Ant Yayınları.
- "Şeyh Ubeydullah'ın Dr. Kohran'a Mektubu", <http://www.bitlisname.com/2016/11/30/seyh-ubeydullahin-dr-kohrana-mektubu/>. Erişim Tarihi: 18-06-2019.
- Zeki Bey, M. E. (1998). *Kurd ve Kurdistan Ünlüleri (Meşahir-i Kurd û Kurdistan)*, M. Baban & M. Yağmur & S. Kutlay (çev). İsviç: Apec & Öz-Ge Yayınları.

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 35 – 51
<http://ijoks.com>

Kurmanji and Zazaki Dialects: Comparative Study on their Phonetics

Hasan Karacan¹

Received: Nov 30, 2019

Reviewed: Dec 04, 2019

Accepted: Dec 04, 2019

Abstract

Kurmanji and Zazaki are dialects of the theoretical language known as Kurdish. The various Kurdish dialects affirm the dialectical richness of the word and its sound, and show no indication of a decline in the spoken language. In general, the phoneme is thought to indicate the proximity or remoteness of language or its dialects – Kurdish is considered to date far back into antiquity. The present study is divided into three parts. It aims to reveal some phonetic characteristics of Kurmanji and the older dialect, Zazaki. The first part deals with the actual sounds of the phonemes; the second part is on the interchangability of sounds in the Zazaki of different regions; and the third part compares Kurmanji to Zazaki, making use of modern linguistic resources in systems of language.

Keywords: Kurmanji, Zazaki, Kurdish phonetics, Structuralism, Sorani, Kurdish Dialects

Recommended citation:

Karacan, H. (2020). Kurmanji and Zazaki Dialects: Comparative Study on their Phonetics.

International Journal of Kurdish Studies 6 (1), 35 – 51

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.653812>

¹ Ph.D, Diyarbakir / Turkey, E-mail: h_karacan@hotmail.com

Introduction

Structuralist theory, attributed to the linguist Ferdinand de Saussure (1857-1913) is accepted as being a language system. As a structuralist, de Saussure distinguishes between what he calls *langue* and *parole* (language and word, that is, unarticulated structures and speaking). He himself as a linguist focusses on *langue* rather than *parole*. *Langue* and *parole* would later be reinterpreted as *signifier* and the *signified*, and in particular the literary theorist Roland Barthes (1915-1980) in working within the science of semiotics, and thus focussing on signs, the signified, would again find de Saussure's structuralist distinction to be crucial. From here, when reducing structuralism down to its various elements, we find that the smallest element spoken is a sound unit that the science of phonetics calls a phoneme, and that although we may be able to pronounce and relate to 200 sound units, speakers use only 40 such elements for thousands of words (Kiran, 1996: 27).

Each word or sound entity has its own unique root meaning, and in the Kurdish dialects we see that each sound entity has its own essential sense – or unrelated senses. Ultimately, the unit of sense that we call language, is then formed by bringing together words within the language system structure. This unit of sense delivers a message. It should, however, be borne in mind that as I.A. Richards wrote:

Language, well used, is a *completion* and does what the intuitions of sensation by themselves cannot do. Words are the meeting points at which regions of experience which can never combine in sensation or intuition, come together. They are the occasion and the means of that growth which is the mind's endless endeavour to order itself. . . Language is no mere signalling system (*The Philosophy of Rhetoric*. London: Oxford University Press, pp. 130-131).

Sounds and words in Kurdish dialects are not fixed. A further glance at Kurdish dialects also tells us that actual vocabulary is retained, but that the same vocabulary is used in different ways as time progresses. Thus, we have ended up with an extensive vocabulary to say, for example, the “sense of smell”: *vinî, zincî, pirrniye, pirnos, poz, vinike, difn, bêvil, kepoz, lut, birnax*; or, we can mean “catarrh” using the words, *zekem, bapêş, persî, şobe, asirm, zikam, peta, miqaw, nezle, baper*; or, we can use the following words to say “root”: *kok, reh, bineke, resen, rêl, rişe, retewe, binetu, rek, binye, reya, rîçik* (Veroj, Uçaman, 2002: 146).

Sometimes the way a word is voiced, that is uttered, changes, and the change in voicing causes a new word to evolve; this manner of change is an important feature of Kurdish. For example, we have the word *kin*, that becomes also *nik, lér / rél, befr / berf, pirasî / parsû* – and there are many more such examples to be found. Moreover, as said above, with the emergence of structured language, sounds become subject to change in terms of how they are voiced and word formation itself can be influenced. As a result of such changes in voicing, differing language structures come to the fore.

A sound is a sensory perception of vibrations, which is to say that we perceive sound through our sense organs. Phonetics researches the physics of utterance (Oğur, 2014: 35). Words are uttered when sounds merge. Every vibration adds meaning to language, as well as creating differentiation between the words. For example, the vibrations in our mouth and throat may be distinguished or described as languagal sounds. When we alter the ultimate vibrations of the words, the meaning may not be affected, or scarcely affected, but when we change the initial vibrations, the meaning of the word will be different. For example, when changing the words *roj* and *rozruz* – the "j" and "z" sound of *roj*, or the "o," "û," "u" of *rozruz* – the meaning is not changed. However, if we attach meaning to words such as *pîr, bîr, vîr, tîr, nîr, jîr, jar, war, mar, har*, we will not understand the new vibrations.

Thus, the aim of phonology is to answer such questions as "what changes sounds and effects differentiation in meaning; how elements that cause differences shift; and, how vibrations coincide with the establishment of vocabulary (Rifat, 2000: 44). It is at this point that phonetics emerges in a field of grammatical study known as antagonism.

1. The Sounds in Zazaki and Kurmanji

The vibrations in Indo-European languages ring clear and loud (Ward, 2006: 249). Kurmanji and Zazaki likewise have strong vibrations. Every utterance becomes meaningful according to the physical variations and tone in the phsionomy of the speaker. In recent times both Zazaki and Kurmanji are written down and recorded in a 31-letter adaptation of the Latin alphabet. It is worthy of note that another major Kurdish dialect, Sorani, uses the Arabic alphabet which is closer to being a phonetic representation, and appeals to a more élite readership.

The additional letters of the Latin alphabet include: h (hhê, hhêl), x / گ (gar, gele), and there are eight vowels and twenty-three consonants.

Vowels: a, e, ê, i, î, o, û, u.

The vowels are described as being “long” or “short.”

The long vowels are: a, ê, î, o, û.

The first letter of the alphabet is the phoneme A-a. Both Zazaki and Kurmanji read "a" straight, long and wide. "A" comes out of the larynx cavity with ease – without tongue, jaw, tooth or lip contact (Uçaman, 2008: 16). See below comparative table of Zazaki / Kurmanji:

Zazaki Kurmanji

Aw	av
Asmên	asman
Adir	agir

Û-û: This letter comes out of the back of the throat and is read round, narrow and long. A few examples are given below:

Zazaki Kurmanji

Dûr	dûr
Mû	mû
Hûrdî	hûr

O-o: This letter comes from the back of the throat and is read long, round and wide; it can also come before and after other vowels.

Zazaki Kurmanji

Ox	ox
Oxir	oxir
Lorik	lorik

Î-î: This letter is formed at the front of the tongue and is read in a long, narrow and flat manner.

Zazaki Kurmanji

Îsot	îsot
Mîr	mîr

Sîr sîr

Ê-ê: It is formed on the front part of the tongue and is read long and flat.

Zazaki Kurmanji

Êre êvar

Êzim êzing

Mêrdek mêrik

The short vowels are: e, i, u.

These letters are read the same way in both Zazaki and Kurmanji.

E-e: This letter is read plainly and briefly. It may come before or after a consonant.

Kurmanji Zazaki

Erd erd

Dev fek

Ser ser

I-i: This letter is read the same way in both Zazaki and Kurmanji. It is read straight, short and narrow.

Zazaki Kurmanji

Çirê çima

Birik birek

Bize bizin

U-u: This letter is round and narrow. Words starting with this letter are few in number.

Zazaki Kurmanji

Kulav kulav

Kulm kulm

Xulam xulam

Consonants: b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, t, v, w, x, y, z.

The consonants can be divided into four parts according to their mouth exit.

a) Consonants that come in contact with the lower lip and the upper lip in contact with each other: b, f, m, p, v, w.

Zazaki Kurmanji

Berz	bilind
Ferd	fer
Mar	mar
Pel	pel
Veng	vala
Wişk	hişk

b) Consonants resulting from the contact of the teeth with each other: d, l, n, s, t, z.

Zazaki Kurmanji

Dar	dar
Lehî	laser
Name	nav
Say	sêv
Tarî	tarî
Zuwa	zuha

c) Consonants formed by the contact of the front part of the stem and the tongue: c, ç, ş, j, y

Zazaki Kurmanji

Ca	cî
Çem	çem
Şew	şev
Jahr	jahr
Yewndes	yanzdeh

d) The vowels from the throat: h, q, x

Zazaki Kurmanji

Hak	hêk
-----	-----

Qelew	qelew
Xençer	xençer

e) Consonants from the distance: g, k

Zazaki Kurmanji

Ga	ga
Kehan	kevn

Voiced "r," "rr" actually report motion – "r," "rr" are in both Zazaki and Kurmanji. In general, "rr" is read between two vowels or when used after a vowel. Some examples are:

Zazaki Kurmanji

Bar	bar
Rem	rev
Rûven	rûn
Pirr	pirr
Virr	virr/derew
Birrnayîş	birrîn

(Kurdo, 1991: 21, Bedirxan & Lescot, 2009: 4)

2. Change of some sounds according to regions in Zazakî

Kurmanji is stable where words that alternatively take the sounds of "b" and "v" in Zazaki vary according to region . Some examples are:

Pîran Dersim Çewlig

Hesab	hesav	hesav
Kitab	kitav	kitav
Yewbin	zuvin	yobîn/juvin
Xirabe	xirave	xirawe

(Yilmaz, 2015, Veroj & Uçaman, 2002).

Zazaki pronunciation variants are the letters "z, "j," "y" and "c." Celadet Ali Bedirxan writes: "There are in essence two types of Zazaki. The distinctive sounds and rules are self-evident.

As regards sound, "j" is seen in the Siverek vernacular, but not in Kurmanji. In some words, "j" is not used with the Palu – "z" or "c" being used instead:

Zazaki Palu

Mij/miz	Zewac/zewaz
Nêzdî/nijdî	Yewbin/jewbin/zuvin
Mizgîn/mijdane	Yewna/jewna
Roj/roz/ruc	Ziwa/jiwa
Berzîn/berjîn	Jew/yew

(Bedirxan, 1998: 23)

Voiced to unvoiced is common in Zazaki. Words that take the "k" and "ç" in the Dersim vernacular and other regions vary.

Pîran/Cermug Dêrsim

Keye	çeye keyna
Çeynakeber/ber	çeber Kêf çêf

The voiced "ş" used in Zazaki's other regions is pronounced as "s" in the Dêrsim vernacular, as for example:

Weş/wes Derguş/dergus Şeş/ses Şima/sima Şew/sew

The consonants "c" and "g" are interchangeable in other Zazaki vernaculars. Examples are:

Gan/can
Geno (girewotîş)/cêno
Bigîr/bicîgêrayene/cêreyane

“a” > “o”: This is a sound event that occurs when a flat tone of voice, known as rounding, becomes a round voice – a common sound event in Persian and Zazaki. For example, the word "bread" in Persian and Zazaki *nan*, can be pronounced as "non" and "nun" in daily conversation (Oğur, 2014: 51). This occurs not only with Zazaki vernaculars but also with Kurmanji and Zazaki as “a,” “û,” “o” and “u.” Examples are:

Çar/çor	Çend/çond	Manga/monga(moga/munga)
Maker/moker/mûnker	Giran/giron/girûn	Panc/ponc/ponj/pûnc
Varan/varon/varûn		

Zazaki root words often add suffixes to indicate whether or not the words are masculine or feminine. Especially feminine words are written in this way. When these suffixes are encountered, we should take care not to confuse the simple form with the affixes.

Zazaki Kurmanji

Dar/dare	dar
Dew/dewe	gund
Şew/şewe	şev
Biz/bize	bizin
Her/here (mankere)	ker
Par/pare	par

As mentioned above, the sounds "l," and "r" in Kurdish dialects are interchangable. Similarly, with Zazaki, the "l," and "r" voices of Zazaki's versification are interchangable.

Mîrçike/mîlçike	Rojine/lojine	Zerr/dil/dill/zil/şêrzil
Velg/berg	Emserr/emal	Perçîn/pelçîn
Qereçî/qeleçî		

3. Phonetic Comparison of Zazaki and Kurmanji Dialects

As mentioned earlier, the smallest element of the language is the phoneme. Sometimes words come together only with one sound and sometimes with more than one sound. According to dialect, vernacular, and region, speakers utter the sound that is natural and easy for them. Consequently, the nature of the word itself along with changes to the word suit ongoing situations. "V" can take the place of the frontal voiced "b" consonant. Going back in history to the Iranian languages, the word *vafra* (snow) in Avesta – in Zazaki becomes *vor*, in Kurmanji *ber*, in Persian *barf*. Similarly, *vata* (wind) in Avesta becomes *va* in Zazaki, and *ba* in Kurmanji, in Persian *bad*. *Bad* occurs again as *vast* in Zazaki, *bist* in Kurmanji, and *bîst* in Persian (Oğur, 2014: 51) – in Avesta *vit* (twenty).

The consonants "b," "v" and "m" are variants of many words in Zazaki and Kurmanji. For example, instead of Zazaki's "v" sound, in Kurmanji we may see "b" and sometimes "p." Further examples are as follows (Farqini, 1992, <http://ferheng.org/tr/>):

<u>Zazaki</u>	<u>Kurmanji</u>
---------------	-----------------

Vewr	berf
Velg	belg
Vîst	bîst
Vîr	bîr
Va/yay	ba
Varan	baran
Vaz	baz
Vela	bela
Verapey	berûpaş
Virso	birûsk
Venikyayîş	ponijîn
Zimistan	zivistan
Zama	zava
Xam	xav

"V-v" is widely used in Zazaki and Kurmanji, but in Piran Zazaki the "w" sound is used instead of the "v" sound.

<u>Zazaki</u>	<u>Kurmanji</u>
---------------	-----------------

Aw	av
Şew	şev
Awî	avî
Lew	lêv
Baw	bav

"M" can evolve into a fricative semi-consonant as "v." Thus we have *gâm* (step) in Avesta, in Zazaki *gam*, in Kurmanji *gav*, in Persian *gam*. *Naman* (name) in Avesta, in Zazaki is *namê*, in Persian *nam*, but in Kurmanji is *nav* (Ogur, 2014: 52). Some other examples are as follows:

ZazakiKurmanji

Nîme/nême	nîv
Zama	zava
Hamnan	havîn
Zimistan	zivistan

The “X-x” sound is present in all the Kurdish dialects, and is loud from the larynx. When the “x” and “w” sounds are used in the background, they are uttered as the diphthong “xw.” Words starting with the diphthong “xw” create softening in Zazaki, and the “x” in front of the “w” voice falls – as in the following examples:

ZazakiKurmanji

Wer	xwar
Werden	xwarin
Weş	xweş
Nêweş	nexweş
Wele	xwelî
Waye	xwah
Wendene	xwendin

The “j” sound in Kurmanji becomes “z” or “c” in Zazaki. There are also variants among Zazaki’s regional vernaculars.

ZazakiKurmanji

Bazar	bajar
Cêr	jêr
Cinî/cenî	jin
Cena/cenayene	jentin
Vace	bêj
Roj-roz/ruz	roj
Zî	jî
Mezg	mejî

Kurmanji words with "h" and Zazaki words with "h" and "ş" vary. Examples of these variants are as follows (<http://ferheng.org/tr/>):

<u>Kurmanji</u>	<u>Zazaki</u>
Rohnî	roşna/roşnayî
Sihur/sor	sur
Reh/rê	rayir
Pahtin	pewtene
Goh/go	goş
Mih/mî	mêşna
Tihnî	têşanê

"H-h" is one of the oldest sounds of Kurdish. In today's Zazaki and Kurmanji, the "h" falls into the middle of the range of voices, with the "h" sound tending to get lighter. Some examples of this are as follows (<http://ferheng.org/tr/>, Veroj & Uçaman, 2002):

<u>Kurmanji</u>	<u>Zazaki</u>
Fireh/fire	hambaz/ambaz
Şeh/şe	hestor/estor
Goh/go	havil/avil
Mih/mî	herê/erê
Hêş/êş	herey/erey
Hêvar/êvar	heynî/eynî
Dergahvan/dergavan	hewnîya/ewnîya
Mêhman/meyman	mêhvan/mêvan
Mirhov/mirov	rehwan/rewan

Another characteristic ongoing change with Zazaki and Kurmanji is that the old utterance of "d" common among the Kurdish peoples continues to exist as in Zazaki, but that this sound is lost in Kurmanji (Day 2013, Ciwan 2014, Stone 2013).

<u>Zazaki</u>	<u>Kurmanji</u>
---------------	-----------------

Kerd	kir
Kerdene	kirin
Berdene	birin
Werdene	xwarin
Sard	sar
Pird	pir

Regarding Zazaki and Kurmanji words with "d," "v," and "g," there are ongoing changes. According to Michael L. Chyet, the letter "g" in Kurmanji responds to the letter "v" in Zazaki and the letter "w" in Hewrami (Chyet, 2005: 109). Some examples are as follows:

<u>Zazaki</u>	<u>Kurmanji</u>
Va/vat	go/got
Vatene	gotin
Veng	deng
Verg	gurg
Vil	gul
Veleke	gurçik

According to Michael L. Chyet, the "r" and "d" sounds have evolved from "l," "z," and "r" – previously "l." This holds for both Kurdish and Persian (Chyet, 2005: 110).

<u>Zazaki</u>	<u>Kurmanji</u>
Zerr	dil
Çar/çewres	çil/çihel
Sare/sere	sal
Serdar	serdar/salar

In Kurmanji, the "d" voice as initial consonant of indicative verbs changes to the voice "t":

Derim / terim, dixum / texum, dikim / tekem, dihêm / têm

Words that have "y," "w," and "h" in Zazaki and Kurmanji dialects vary. These sounds also play a role in integration.

ZazakiKurmanji

Giya	giha
Siwar	siyar
Wûrdek	hûrdek
Hûrdî	hûr
Wirdî/herdi	herdu
Wişk	hişk

In some places the sound of "e" changes to "y":

Esri / yesir (captive), Exte / yexte (workhorse)

Onomatopoeia, the formation of words from a sound associated with what is named, was clearly well-established in antiquity! Thus, we come across words calling to mind torrents and streams using "l," or "r" and "s" (Porzing, 1990: 21). Relevant examples are as follows:

ZazakiKurmanji

Lehî	laser
Pêl	pêl
Lêl	şêlo
Liv	liv
Ing	ling
Rem	rev
Herik	herik
Ray	rê
Rayan	rêwî
Rişna	rijand
Neseb	neseb
Ro	robar
Pilor	pilor

(Farqini, 1992, Veroj & Uçaman, 2002)

As said above, Dersim Zazaki voices are quite commonplace. If after the voice of the dull fricative dental “s” we have “î,” the “s” becomes “ş”: wes > weşî, kes > keşî, hes > heşî (Oğur, 2014: 51).

To reiterate, both the words of Zazaki and Kurmanji and the words of Zazaki’s vernaculars are undergoing change (<http://www.hakkarim.net/cgibin/yenisozluk.cgi/goste#üst>):

Zazaki	Kurmanji
Raşt	rast
Rişte	riste
Rışt	rist
Rışten	ristin
Rışna	rijand

Conclusion

Kurdish, as do other world languages, resolves into dialects. That is to say, the existence of different dialects is assumed to be a historical reality for all languages. In the case of Kurmanji and Zazaki, the closeness or distance of one to the other is relative to the proximity or distance of the other dialects to each other. In general, these phenomena should be viewed positively, which is to say, the dialects yield an ongoing wealth of vocabulary, richness in sound, and infinite possibilities for expression and ‘stretching the language’ so-to-speak.

With the help of the science of phonetics, the proximity or distance between the various dialects can be determined. Indeed, the similarities between Zazaki and Kurmanji show that there is more dialectical closeness than that between two languages, and that we are left with only the similarities between two dialects. Moreover, we are left with no doubt that in general the dialects of Kurdish offer more similarities than differences. This reinforces the assumption that cultural and historical phenomena surrounding the dialects evolve from what is an original Kurdish language and culture from far back in antiquity.

References

- Bedirxan, Celadet Ali, (1998). *Elfabêya Kurdi, Bingehêن Gramera Kurdmancı*. İstanbul. Doz Yayıncılık
- Bedirxan, Celadet Ali&Lescot Roger, (2009). *Gramera Kurdî*. İstanbul. Avesta Yayıncılık.
- Bedirxan, Celadet Ali, (1998). Hawar, h. 23, Çapkerdişê Weşanê Nûdem, Stocholm
- Chyet, Michael L. (2005). Rûpelek ji Dengsazîya Dîrokî ya Zimanê Kurdî, Kovara Bîr, hej. 3
- Ciwan, Murad, (2014). Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi, Diyarbakır
- Culler, Jonathan, (1983). Barthes. *Fontana Modern Masters: Great Britain*.
- Culler, Jonathan, (1976). Saussure. *Fontana Modern Masters: Great Britain*.
- Farqini, Zana, (1992). *Ferhenga Kurdi-Tirkî*. İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları.
- Gündüz, Deniz, (2013). *Kırmanca/Zazaca Dil Dersleri*, İstanbul. Vate Yayınları.
- Kappagoda, Astika Kautilya (July 2004). Semiosis as the Sixth Sense: Theorising the Unperceived in Ancient Greek (Ph.D. Thesis on systemic functional linguistics). Macquarie University, Sydney, Australia, Department of Linguistics. Online: <http://www.isfla.org>
- Karacan, H. & Kaya, B. (2015). Zazaki ile Kurmancı lehçelerinin fonetik yönünden karşılaştırılması [Phonetic comparison of the Kurmancı and Zazaki dialects]. *International Journal of Kurdish Studies* 1 (2), pp.102 – 115.
DOI: 10.21600/ijoks.106020
- Karacan, H. & Khalid, H. S. (2016). Adjectives in Kurdish language: Comparison between dialects. *International Journal of Kurdish Studies* 2 (2), 15 – 23. DOI: <https://doi.org/10.21600/ijks.76230>
- Kurdo, Qanatê, (1991). *Gramera Zimanê Kurdî: Kurmancî-Soranî*. İstanbul. Koral Yayınları.
- Kıran, Zeynel, (1996). *Dilbilim Akımları*. Onur Yayınları.
- Oğur, Serkan, (2014). Farsça, Zazaca, Kurmanca Mukayeseli Gramer Ve Temel Sözlük, İstanbul. Yazılıma Yayınları.
- Öktem, Filiz, (2015). *Uygulamalı Latin Dili*, İstanbul. Kabalcı Yayınları.
- Özel, Çeto, (2012). *Kürtçe Dil ve Eğitim Hakları*, İstanbul. Kurdistan Yayınları
- Porzîng, Walter, (1990). *Dil Denen Mucize*, cild:1 Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rıfat, Mehmet, (2000). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, İstanbul. Kuram Yayınları
- Taş, Çetin, (2013). *Waneyên Rêziman û Rastnivîsa Kurmancî*, İstanbul. Diwan Yayınları

Uçaman, Abdurrahman, (2008). Ferhenga Etimolojiya Zimanê Kurdi, Weşanên Bîr, Diyarbekir,

Veroj, Seid, (2008). Veracêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî: Dîyalekt, Alfabe û Fonetîk, Morfolojî Veroj, Seid-Uçaman, Abdurahman, (2002) Ferheng-Vajname: Kurmanji-Hewramani-DîmiliSenendaji, İstanbul. Weşanên War,

Ward, Paul Von, (2006). Tanrılar, Genler ve Bilinç, İstanbul. Kozmik Yayıncıları.

Yılmaz, Abdurrahman, (2015). Zazaca-Türkçe Sözlük (Bingöl-Genç Yöresi), Yüksek Lisans Tezi. <http://ferheng.org/tr/>, Date of access: 11.08.2015 <http://www.hakkarim.net/cgi-bin/yenisozluk.cgi/goste#üst>, Date of access: 16.08.2015

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 52 – 69
<http://ijoks.com>

Salīm Barakāt as Arbiter between Good and Evil: According to His Long Poem al-Mu‘jam (The Obscure)

Aviva Butt¹

Received: Nov 01, 2019 **Reviewed:** Dec 10, 2019 **Accepted:** Dec 16, 2019

Abstract

Salīm Barakāt, Syrian Kurdish poet, completed his thirty-page poem al-Mu‘jam (The Obscure) in 2004. The poem deals with the relationship between the poet and Evil, the relationship of Evil to Good, and the failure of Good to persuade in the face of Evil’s deceptive ways. We see the poet as a failed arbiter between Evil and Good. Reason and rationality do not prevail. Consequently, there is a need for an intercessor on the Day of Judgment. The poet is convinced that remorse will win an acceptable intercessor, the Mercy of Allah. The poem throughout is a journey through the Qur’ān from beginning to end. It is also the poet’s journey towards the Sufi goal.

Keywords: Salim Barakat, al-Mu‘jam, The Obscure, Sufi, Kurdish poet

Recommended citation:

Butt, A. (2020). Salīm Barakāt as Arbiter between Good and Evil: According to His Long Poem al-Mu‘jam (The Obscure). *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 52 – 69

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.641719>

*Enlighten them,
O Evil,
About yourself as originator
So that they can assess the reality of the size of the stone*
- Salīm Barakāt

¹ Corresponding Author, Independent scholar, Tasmania, Australia: avivabutt@winshop.com.au

Barakāt introduces the subject of reason and rationality into his discourse on Good and Evil, almost immediately:

*Good is penetration as to the deceptiveness of remorse. Good shall surely revert
To the rational for his investigation of the mind's stirrings, be resigned to his pitying
Evil's fate as a result of his remorse – the remorse of the dying. Call to him, O Evil;
Call Good away from an end that is without prior succession; without future succession* (ll.10-13).

In keeping with the principle that the inner meaning of the Qur'ān is based on reason, Barakāt lets us know here and elsewhere that meaning starts from reason. The online forum ShiaChat tells us that

The Ismā'īli tā'wīl is based on reason. The word *tā'wīl* in Arabic means to go to the first, primary or basic meaning of the word. According to the is, each and every verse of the Qur'ān has a basic meaning or hidden meaning apart from the manifest or secondary meaning. . . . [the Mu'min] believes in the hidden or original meaning (*bātin*) of the Qur'anic verses. The is maintain that there is difference between a Muslim and a Mu'min. One who recites the *kalima* and performs all the manifest rituals (*zāhirī*) like offering prayers, fasting, giving *zakāt*, performing *hajj* etc. is a Muslim. But a Mu'min is more than being a Muslim. A Mu'min is one who not only performs the *zāhirī* rituals but also believes in *bātin*, the real, the original, the intended, meaning of these rituals.²

Barakāt's poem is complex. It is multilayered and multivalent, in itself a literary rendition of *tā'wīl*. *Tā'wīl* may be defined as esoteric quranic interpretation as distinct from *tafsīr*, the commentary that usually accompanies English translations of the Qur'ān. Relevant to the poem and the poet under discussion, is that mainly i and Sufi scholars recognize the *tā'wīl* as an 'inner' quranic hermeneutic. In keeping with the theorizing of the Syrian Alawite poet Adūnīs (b. 1930), Barakāt sees Arabic poetry as using the language of pre-Islamic poetry, continuing the Sufi trend of Islamic medieval poets, and leaning on quranic literary discourse to open up unlimited horizons in poetry.³ He writes mainstream poetry insofar as he is aware of the theorizing and creativity of other modern poets. Moreover, he does not hesitate to avail himself of especially surrealism, and other Western techniques that may have penetrated modern Arabic secular literature.

² <https://www.shiachat.com/forum/topic/235010386-quran-interpretation-according-to-ismaili-tā'wīl/>

³ See Adonis [English artistic name of Adūnīs], *An Introduction to Arabic Poetics*. Chapter 2: Poetics and the Influence of the Quran), p. 42. Barakāt has not written a poetic manifesto, or other theoretical treatise.

The present writer sees the essential frame of Barakāt's complex poem as being the Qur'ān itself. He writes a philosophical poem that makes use of the methodology of ancient Greek literary philosophy, not as the Greek philosophy embedded in the thought of Western philosophers; on the contrary, as evolving from the same Greek rationality that entered Islam and Judaism as religious philosophy. The poet invokes the divine sphere of action by calling the senses into play as the senses are the touchstone of rationality. Like other mainstream poets, Barakāt sees this method as opening the way to convince. In his poem *The Obscure*, Barakāt uses sound suggestiveness, known as sound symbolism, and a symbol that jolts, the sound of the snake:

*Constant vilification of true religion disconnects you from the throat of Good,
And Good revels in your atonement, sempiternity's snakes that you wallow in, O Evil*
(ll. 44, 45).

In the above lines, the Arabic word *ghufrānaka* (your atonement) has a sound similar to the Arabic word for “snake”/ *al-af'awān* connecting the two words and substantiating the actuality of an atonement that will lead to repentance.⁴

Another instance of sound symbolism, also evoking the snake, is to be found in the below lines:

*How did you fashion all this? How did you fashion the ill-fated tree, tigers rub
Their haunches on its scratchy bark; the tree is good for its ill-fated fruits?* (ll. 55, 56).

The Arabic word for “ill-fated” / *al-naḥas* sounds the same as the Hebrew word for "snake," with a slight change due to the interchangeability of sounds from language to language – the “s” sound becomes “sh” in the Hebrew.⁵

In my recent article *The Unimaginative Symbols of Salīm Barakāt* (2018), we see that Barakāt in his philosophical poem of 1986, *Hazā 'in Manhūba* (dubbed “Glimpses of Spoliation,” but literally “Stolen Treasures”) follows Shah Ismā‘īl I, sixteenth century founder of the Safavid Dynasty in Iran.⁶ Shah Ismā‘īl by writing in a Turkic dialect provided the starting point for a linguistically more versatile modern Islamic literature, as differentiated from specifically Persian or perhaps Arabic literature. Shah Ismā‘īl, whose father was the Kurdish Sufi, Sheikh Safī – writes in the *qasīd* form that traditional Arabic prosody uses.

⁴ الأفوان / غفرانك / *your atonement* cf. *snakes / serpents*.

⁵ النحاسين / ill-fated, copper cf. نحاش / *snake*.

⁶ A. Butt (2018), p. 298.

Barakāt who actually writes in Arabic, and as a modern poet writes literature, takes Shah Ismā‘īl’s poems as a starting point for his modern poetry (*al-shi‘r al-hadīth*) which uses the modernistic Arabic *qasīdat al-nathr* (the Arabic prose poem). At the same time, Barakāt has no objection to carrying over features or devices of the earlier modern trend in Arabic prosody, *al-shi‘r al-hurr* (Arabic free verse) into his prose poems, an example being – ll. 517 / 518: . . . *But they neglected the bath *over you* the faint exhalation / Of the gods, and the faint inhalation of the gods. . .* Here with the words “over you,” we have the poetic device of in effect repetition of the words “over you,” “over you” becoming a sort of pivot. One might say that Barakāt uses the device of the run-on line (enjambment) in the middle of the line of his prose poem. Enjambment, historically, characterizes *al-shi‘r al-hurr*, together with irregular line lengths, the free use of rhymes (instead of the monorhyme of the *qasīda*), which is irrelevant to Barakāt, as well as the free use of classical metrics. Barakāt in the main uses the prose rhythms of *qasīdat al-nathr*, his line determined by the sense of his content.⁷ Further confirming Barakāt’s hearkening back to Shah Ismā‘īl’s poetry, is the underlying or overt subject matter of the Day of Judgment, a scarlet thread throughout Barakāt’s poetry.

As said, the poem *The Obscure* is complex – multilayered, multivalent. The Qur’ān provides the frame for the poem, the poet roughly following the sequence of quranic *āyāt* delineating the subject of Good and Evil, and providing the poet with a paradigm for insurgence throughout the ages. The poem seems to be contemporary literary *tā’wīl* with the poet taking his symbols from the Qur’ān and the Islamic heritage. The background to Barakāt’s narrative is in accord with the “tenet of early Ismaili *tā’wīl*. . . that the written Qur’ān was but a reflection of the ‘Qur’ān of Creation,’ which itself contained the source of all symbols of the sacred. The Qur’ān supports this interpretation by mentioning the ‘Mother of the Book’ (*umm al-kitāb*, *Sūra* 43:4) and the ‘Well-preserved Tablet’ (*lauh mahfūz*, *Sūra* 85:22), which remain with Allah in pre-existence.”⁸ It seems that the narrative of Barakāt’s poem with regard to his recurring theme of insurgence and its consequence relies heavily on the unadorned Story of Iblis as told in *Sūrat al-A‘rāf* 7:11-25 – the story of the disobedience, punishment and reprieve of Iblis.⁹

⁷ The line being determined by the sense of what the poet has to say affords the translator a certain amount of freedom in determining how the translated line will end!

⁸ Neil Douglas-Klotz (2002). Re-hearing Quran in Open Translation (online article), p. 3.

⁹ Other *suwar* that seem especially relevant to Barakat’s narrative are: *Sūrat al-Hijr* 15:36-42, in which the Story of Iblis is placed in context of admonitions to heed Allah’s signs; *Sūra YāSīn* 36:42-43; *Sūrat al-Shu‘arā’* 26:42-43; *Sūrat al-An‘ām* 6:116; and, *Sūrat al-Isrā’* 17:36.

The opening words of Barakāt's poem are to say the least high drama. There are from the start intertextual connections with the Qur'ān and in particular the quranic story of Iblis: *Light's talons and the predators swoop down shivering from the shocks of the boon. / But do not fear. You are safe in my bed. . .* Sūrat al-A'rāf 7:11-25 tells the story of how Iblis fell and now inhabits the world. Iblis is not opposed to Allah, he is arrogant, disobedient and uncomprehending. Iblis' punishment is tragic, despite the promise of eventual reprieve – and here we have roughly speaking the paradigm for Barakāt's narrative.¹⁰ The below translation of three āyāt from Sūrat al-A'rāf is according to my own understanding:¹¹

- 11: *We indeed created you and gave you human form. Then We told the angels to bow down to mankind. And they bowed down except for Iblis . . who was not of those who bowed down..*
 12: *He said: What prevented you from bowing down as I told you. [Iblis] said: I am better than they are. You created me from fire . . but you created them from clay. .*
 13: *He said: Descend from this [place] since it is not for you to be arrogant in it. Leave¹²*

Lingering in the background throughout the poem are the words of Sūra 26, al-Shu'ara: 125-126:

125. *Indeed I am your trustworthy Messenger [A.B.]*

126a. *So do not be cut off from Allah thus revolting [A.B.]*

Or: 126b. *So cleave to Allah and be submissive [A.B.]*

Or: 126c. *So fear Allāh, keep your duty to Him, and obey me. (The Noble Qur'ān, p. 498)*

Or: 126d. *"So fear Allah and obey me. (King Fahd Holy Qur-ān Printing Complex)*

In regard to my translation 126a and 126b above, I have presented alternate translations that I consider possible in view of the fact that the Qur'ān uses words with binarity, that is a verb and a participle that are both *addād*, to use a term in Arabic linguistics. *Didd* (plural: *addād*)

¹⁰ Or, as some Sufis would have it “Iblis refused to bow to Adam because he was fully devoted to God alone and refused to bow to anyone else. By weakening the evil in the satanic figure, dualism is also degraded, which corresponds with the [Sufi cosmology](#) of [unity of existence](#) that rejects [dualistic](#) tendencies.” Online: <https://en.wikipedia.org/wiki/Iblis> [Accessed 21 March 2019].

¹¹ Unfortunately, English translations of the quranic text are not only as-is-known inevitably inadequate, but at times display a poor knowledge of Arabic linguistic features, and at times omit words or add words or wrongly introduce punctuation (perhaps the shabby work of editors?) for whatever reason – for which reason, and in relation to the work on hand, I feel free to submit my own translation – A.B.

¹² See <https://www.youtube.com/watch?v=b0Hbr0xuu0I> The quranic reader delivers the tragedy and pathos of the story of Iblis in his recitation.

is the term for a word with two basic meanings, one the opposite or contrary to the other. The Arabic verb in question is ‘atqaqū’.¹³

The two respected English translations quoted above (126c and 126d) use the word “fear” without differentiating from other words in the Qur’ān that they also translate as “fear.” Moreover, although their Arabic texts for this *āyāh* are in accord, their texts do not agree with the text of the Qur’ān I purchased in Diyarbakir in the Old City in the Old Mosque square – which I have taken to be the better text.

As regards line two of Barakāt’s poem: *But do not fear.*¹⁴ *You are safe in my bed* – the words “do not fear” introduced from the outset will be repeated throughout the poem. As for the words “you are safe in my bed,” to comment on the poet’s poetic techniques that reveal meaning and at the same time address the masses, here and elsewhere he uses an ordinary word in an everyday register to call to mind the quranic text. In this instance, the ordinary word for a person’s bed (*sarīr*)¹⁵ calls to mind Sūra 20:53, “who has made the earth for you as a bed,” the fifth word of the quranic verse, bed (*mahdan*);¹⁶ and also Sūra 43:10, the fifth word, bed (*mahdan*)¹⁷ again in context of “who has made the earth for you as a bed.” The continuation of 43:10, “and has made for you passageways so that you will be guided,” brings us to other lines in Barakāt’s poem (*Allah’s / passageways*, ll. 191, 192; *Shoes from angels’ ash are hurled from the passageways into the icy maze*, l. 554¹⁸; *For napping in the midday heat of the tinting lest they corrode the sky’s passageways*, l. 753.¹⁹

The above shows that Barakāt is adept at finding precise words for what he has to say. Moreover, he is adept at alluding to the Arabic quranic text in his own Arabic text. However, he nonetheless writes a poem that is conceived within the system of Kurdish language structures. If we consider that from vision / image to speech in any case involves an intervening transformation involving the speaker’s imagination – it becomes obvious that choice of language is not of the essence.

¹³ The Diyarbakir quranic text reads: فَأَتَقُولُ. I arrive at the meaning by comparing the Arabic to the Hebrew root letters: קָנַת.

¹⁴ Barakāt writes: فلا تخف.

¹⁵ سرير / أنت في سريري. / You are safe in my bed.

¹⁶ بـهـدـا / bed.

¹⁷ بـهـدـا / bed.

¹⁸ Passageways / الـنـوـافـذ basically meaning “exits.”

¹⁹ سـبـلـا / passageways. The English translation of the above quranic verses is from the *Noble Quran* (Dar-u-Salam, 2007), Revised Edition: July, 2011.

2. Salīm Barakāt is a Kurdish Poet

What kind of language is Kurdish? Referring to the erudite Kurdish Academy overview in the article the *History of Kurdish Language*, I surmise that as an ancient language, of course born without a formalized grammar, due to the wanderings of the Kurdish nation and the rise and fall of ancient civilizations and systems of belief, Kurdish was written down but in various scripts. These scripts brought with them changes in linguistic concepts, differing from region to region, and introduced “grammar.” The Kurdish dialects do not discard old meanings of ancient vocabulary, but retaining these etymological meanings add new updated concepts into their language and into their vocabulary, as additional meanings for the same vocabulary. Or, new vocabulary is introduced. Arabic words are often accepted as being intrinsically Kurdish. Again, as an ancient language, Kurdish did not have a systematized verbal system of three-letter root/stem letters with vocabulary deriving from that system as do the Arabic, the Hebrew, and Aramaic with which we are familiar. Kurdish root letters may consist of one root letter, of course uttered as consonant plus indeterminate vowel sound; or two root letters; or three root letters; or reduplicated letters, as with Semitic languages. The Kurdish Academy insists on a strong resemblance to the Avestan language, but does not give details. Others have insisted that Kurdish is a Persian language. Again is that because of similarities in vocabulary, or more likely due to cultural similarities? In any case, Kurdish appears to have retained the vocabulary of the Kurdish original language which sometimes coincides with the Arabic, as Barakāt makes apparent in his poems when he affords us with an underlying alternate reading. In addition, Kurdish dialects by and large use the grammar of the above mentioned Semitic languages. Hence, one might draw the conclusion that Arabic is a likely if not preferable linguistic vehicle for a Kurdish poet living in an Islamic world.

Salīm Barakāt is a Kurdish poet who writes Arabic – he himself insists on saying this. The writer of the article 6.1 Salīm Barakāt and the Rise of a Kurdish Literary Discourse goes on to say that Barakāt writes as if Syrian society does not exist; that is, appropriating Arabic, he nevertheless writes within the space he creates for Kurdish culture. Syria at large, the same writer says, does not marginalize his writings, since it does not perceive the existence of the Kurdish nation in its midst.²⁰ All this aside, Barakāt avails himself of poetic techniques that

²⁰ *Tradition, Modernity, and Postmodernity in Arabic Literature: Essays in Honor of Professor Issa J. Boullata*. Edited by Kamal Abdel-Malek and Wael B. Hallaq (2000), 6.1 Salim Barakat and the Rise of a Kurdish Literary Discourse, pp. 349-350.

facilitate his own search-for-meaning, as for example his deliberate and frequent displaying of different meanings of words having the same root/stem letters. This technique, difficult as it is, is perhaps substantiated by the poem being in a genre that fits the mainstream description of “philosophical poem.” Above all, his technique is symptomatic of Barakāt’s overall search for origins. Reminiscent of what I see as a manifestation of the antiquity of language is when in the case of Kurdish, its extant dialects exhibit an abundance of similar sound structures with diverse meanings, rather than one basic meaning. Barakāt makes use of the binarity common to both the Arabic language and Kurdish dialects, and also used in the Qur’ān.

In the case of the poet-theoretician Adūnīs, I find only one instance of his using binarity as a poetic technique, and that is with the Arabic word (*fadā'*).²¹ He uses this word in both the first and second poems of his series of poems that comprise his long poem *Fihris Li-A'māl al-Rīḥ* (Index to the Acts of the Wind), 1998, as follows:²²

This says:

*The body writes
Only the body!*

And he said:

*With words – a space²³
That does not sustain the body's splendor.*

In the above lines from the opening poem *The Body*, space is used to indicate space as part of “presence.” That is, without presence there is no “space.” In the next poem, *Day's Head on Night's Shoulder* (verse 9, last line), the meaning of (*fadā'*) will be redefined as absence, as follows:

*The trees in our village — female poets
Dipping their quills
Into inkwells of absence.²⁴*

Unlike Barakāt, and as is his wont, Adūnīs explains his technique: “‘Mysticism’ here does not mean detaching oneself from the real world, but only detaching oneself from its

²¹ The Hans Wehr Arabic-English dictionary defines *fadā'* as cosmic space!

²² فضاء / *fadā'*.

²³ Space: فضاء (*fadā'*) – space as part of “presence.”

²⁴ In this line, Adūnīs redefines the Arabic word فضاء (*fadā'*), which in the first poem *A Body* was “space” – space as paired with “presence” – as فضاء “absence” as versus “presence.”

overt appearance, in order to attain its depths and plunge into its inner dimension, that which goes beyond the apparent to the concealed and from the ‘present’ to the ‘absent.’”²⁵

Barakāt uses the technique of redefining words, which may appear as an instance of binarity or more likely as a shift in meaning, shifts in meaning being common throughout his long poem. We have an example of the former with the lines

*Come, O Evil, we shall instruct twilight as regards the intrigues of purity and infidelity. Come we shall produce sunrise, again, as if asparagus, by visiting that same frivolous ash. And may we hurl it, together, towards the insensitive ice uninspired by feelings
For the abandoned. Come we shall trundle sunrise to them to the outrage of the trees*
(ll. 420-423)

In the above lines, “sunrise” and “twilight” in Arabic are both *fajr*. The poet takes advantage of the ambiguity to accomplish the trundling or rolling around of a hefty load, the last twilight, for creating another sunrise. My interpretation is that as there is an ambiguity involved, the poet cannot ask Good for assistance. Instead, he asks Evil for help.

In the below lines, the Barakāt uses a shift in meaning to underline the change of location from the world of sempiternity to the transcendental world of a more remote antiquity: the word previously used for *desert* becomes *labyrinth* (*al-tīh*);²⁶ and a word previously used for *sempiternity* becomes *remote antiquity* (*al-qidam*).²⁷

*He will throw completion’s heavy net to the mammoth’s cooper.²⁸
There is no hunting
In the labyrinth
Of remote antiquity, O Evil.*
(ll. 122-125)

The above poetic device is a meaning-making technique that provides stepping stones to origins, the origins of meaning, and accordingly instances of its use provide a passageway/exit to the no-meaning, the place. It becomes clear that Barakāt’s multilayered and multivalent poem has an inherent purpose similar to his Sufi poem *Mahmūd Darwīsh*.²⁹

²⁵ Adonis, *Sufism and Surrealism*, p. 172; see also pages 43 and 116.

²⁶ التيه

²⁷ القدام

²⁸ Mammoth: a huge extinct elephant.

²⁹ See Aviva Butt, Butt (2019). Salīm Barakāt’s Intermediary Existence: His Poem Mahmūd Darwīsh.

International Journal of Kurdish Studies 5 (1). Online: <http://ijoks.com/> DOI: 10.21600/ ijoks.516511. See also Aviva Butt (May 2018). Sacred Texts and the Arabic Poetry of Mahmud Darwish. *Archiv Orientální*. Online: <http://aror.orient.cas.cz/>.

Earlier poets in modern Arabic literature, of the generation of the Iraqi poet ‘Abd al-Wahhāb al-Bayātī (1926-1999), above Syrian poet ‘Alī Aḥmad Sa’īd, artistic name: Adūnīs, and the Egyptian poet Ṣalāḥ ‘Abd as-Ṣabūr (1931-1981) find “parallels between the stages of mystical experience and the poetic creative process, sometimes even stating that they are identical.”³⁰ In his article *I saw my God in the eye of my heart: Mysticism, Poetry and the Creative Process in Modern Secular Arabic Literary Culture*, Reuven Snir writes that

Arab poets also find parallels between the stages of mystical experience and the poetic creative process, sometimes even stating that they are identical. . . ‘Abd as-Ṣabūr introduces new ideas and incorporates them into his own theory of the creative poetic process. Poetry is a kind of *nashwa* (ecstasy) and art in general is “the moments of ecstasy of human beings.” ‘Abd as-Ṣabūr borrows the image of the Sufi progressing on the path toward the Divine essence: poetry is a path with many obstacles and risks, and he who chooses it takes his life into his own hands. . . .³¹

As does Adūnīs, Barakāt merges mainstream techniques of surrealism with his Sufi poem. He makes use of techniques in surrealism in which the creative mind is released so that meaning will surface.

3. Remorse, an Ongoing Theme

Intertwined with the theme of insurgence, is the subject of remorse.

*O Evil. Look here, the fortunes in gold,
What you desire preoccupies you: Good is convinced that volition has deserted;
Good's remorse is unstable due to its feverish cushions, disorientated, trembling, mute,
Behind your covering the cry of al-Zair is detected, O Evil.³²
How did you fashion all this? How did you fashion the ill-fated tree, tigers rub
Their haunches on its scratchy bark; the tree is good for its ill-fated fruits?
How did you fashion such intrepid good – good, remorse – a pair of udders a kind of
Prism of the known; good, remorse, offerings, the mortal world, succor coming along
With the knives of the certain; the redeeming good is in the confession that this last gasp
Is due to its fuck? (ll.52-60)*

In keeping with surrealist notions of bringing “meaning” to the text by means of de-automatization of words and expressions, Barakāt’s poem uses the word *nadam* for “remorse”

³⁰ R. Snir (2013). ‘I saw my God in the eye of my heart’: Mysticism, Poetry and the Creative Process in Modern Secular Arabic Literary Culture, p. 198.

³¹ R. Snir (2013), p. 198.

³² The cry of the Zair alludes to II Kings 8:21.

– a less pompous word than for example the quranic *tauba* for “repentance.” Moreover, Barakāt’s choice of word again serves the poet’s overall tendency to write in a register that personalizes and better brings across his message.

It is remorse that triggers Allah’s compassion, and as the Kurdish Sufi Sa‘īd Nursī (1877-1960, b. Eastern Turkey) confirms in his commentary on the opening word of the Qur’ān, *Bismillahirrahmanirrahim*, Divine Mercy is an acceptable intercessor: “Oh unhappy man struggling within a boundless impotence and endless want! You should understand just what a valuable means and acceptable intercessor is Divine Mercy. . . .”³³

Remorse triggers Allah’s compassion so that Allah as Compassion will act as intercessor. So, the poet tries to bring Evil to a state of remorse:

Injured, frozen, O Evil.

Injured, aimless – look here, you:

You vacillated at the sound of the ephemeral as to self-restraint in view of Good’s loathing; As to gratification, the expropriation by you, by the blast’s greed – by your lust, Whisperers are greed’s singers, beggary’s whistle, in fact beggary along Allah’s Passageways, sweeps away the spoils of the ignorant and the fickleness of scholars.

You vacillated at a whisper of error and sensing of uproar:

An error of imbalance

(ll. 187-195)

4. The Poem Itself

In his poem, *The Obscure*, the poet personalizes by depicting himself as feeling a certain affection and admiration for Evil! At the start of the poem, he welcomes Evil, saying: *But do not fear. You are safe in my bed.* And, no wonder, if we stop and think – there is no universe and no creativity without the dichotomy of Good and Evil! Moreover, the poet is comfortable in an ongoing personal dialogue with Evil – he wishes the Kurdish nation would understand the fallacies in Evil’s persuasive arguments:

M

A

R

³³ Bediüzzaman Said Nursi. *Risale i-Nur* [Turkish]. Online English translation: <http://lh4h.org/> Select *Risale-i Nur: The Sixth Mystery*. Sa‘īd Nursī writes modern Kurdish Sufi commentary on the Qur’ān. Turkish Kurds call him “al-Kurdi.”

T

Y

R

S

*Cracks in the rock borne on your shoulders, O Evil. And the brutish in spirit shall go out
To pasture in strides, herded from amassed inheritance, the more lazy in the stalls,
Peaceful as proof that their stunned monkey's hearts are baffled by the sacred sand dunes,
Where there is nothing, as yet, except a devastated arbiter as proof.*

(ll. 399-409)

Yes, the poet acts as arbiter, a sort of Islamic judge . . . between Good and Evil . . . but, apparently without any real success. In his ongoing dialogue with Evil, the poet sometimes pleads with Evil. In the following lines, the poet tries once more to reason with Evil:

*Tamed like the insurgent, Good details his confession on your behalf, O Evil,
Since you do not preoccupy him,³⁴ his gratitude for al-Qiyamah is in Good's province.
In you, and only you, al-Qiyamah escapes his issue – Good's issue, it bites into
The muscle of the tale itself; the fabricated tale, concise and prosaic, midst the chattering of
Sempiternity's sisters, O Evil.*

(ll. 60-64)

In general, in the above lines, and elsewhere, and in previous poems, the poet gives an impassioned account of events that have their repeat throughout Kurdish history, especially the tragedies surrounding Kurdish insurgents, fighters who will be martyred, and as a sort of counterpoint, an account of the sacrifices of the dedicated in the face of the situation of greed for wealth, especially on the international scene. Adding suspense is always the Day of Judgment or al-Qiyamah in the background, sometimes stepping into the foreground to provide a narrative account of its own. These narratives not only add suspense, but also a sense of relevance to the poet's message.

With this poem, we see the mature poet, the perennial poem-of-the-poet's-being expressed loudly and clearly. But, I for one would have no chance of understanding it without having been familiar with Barakāt's earlier writings.

³⁴ Here, "him" refers to the insurgent who will be "martyred."

The “grand finale” of Barakāt’s thirty page poem *The Obscure* is in actuality three short poems all with the same title repeated – “Do not fear” (*Lā takhawf*).³⁵ The words “do not fear” have been heard previously, albeit less conspicuously, but nevertheless in retrospect contribute to the cumulative effect of the ending of the poem. On one hand, Barakāt’s grand ending is a direct expression of Kurdish Sufism, that is, the three short poems are modern Sufi poems, in which the poet again asserts that Divine Mercy is an acceptable intercessor. On the other hand, Barakāt lapses into modern Western techniques of *vers libre* (free verse) with the technique of especially the third of the three modern short poems, written in a semblance of Arabic free verse (*al-shi‘r al-hurr*).

The three short poems are, as follows:

Do not fear

Indeed pain will restore death to legend. The womb’s pain; the bones are coached to its Refrain; the refrain of dawn; the dreamer of the entire irreality is in that very chamber –

The chamber of universal knowledge; cosmic equilibrium; the accurate in orphaned news For the fortunate; the scion from their wage; the Nursing father with the huge breasts; Summons realities from the veiled.

Do not fear

Did not the dead restore inscription after inscription?

Restore death, O Evil. Assure them of the uncommon, of speaking the language of orchards – His language – the seeds of immortal misguidance. Apportion to him what is suitable For the suave urbane: brick furnaces, and baskets for new covenants such as “dandelions.”³⁶

Do not fear

Hunters! Water is in the hands of the hours of the sand:

The water, the hour.

The sand, the hour.

The ray, the hour, deflected when mirrored on geese feathers.

Coincidence, the hour.

Flies, the hour.

The yellowish dragonfly, the hour, in flight, with seven wings wrapped round

The hour, the water.

Hunters! Water hovers around them.

*The belated hour for their entrance into the no-time;*³⁷

³⁵ *Khwaf* as fear is generally understood to imply a basic, physical fear, such as fear of hunger.

³⁶ Dandelions, that is, “remedies.”

*The rebellious hour, the hour of Good's entrance into you
Resigned to showing you the missing inscription.*

*I see it,
The inscription, Karac
The missing, O Evil:*

*A sacrifice to naught for naught.
A sacrifice of words so that thus you will shelter them from Allah,
And you will dispose of them struck down in their blood.*

In the above lines, the poet uses the poetic device of repetition made famous in modern English poetry by the American poet Amy Lowell (1874-1925). Her poems were described as being *vers libre* (free verse); she herself said that she wrote “cadenced verse” and claimed that “cadence is rhythm.” Her poetry and concept of cadenced verse and the importance of the rhythmical underlying structure in modern unrhymed verse took hold among modern Arabic poets. Arabic poets such as “al-Bayyātī, al-Sayyāb, Fu’ād Rifqa, Adūnīs (English name: Adonis), ‘Abd al-Şabūr, and Ḥijāzī” used reiteration to produce “an elliptical repetition which adds depth to the poem and carries the theme to its climax” – “this method of ending a poem was condemned by Nāzik al-Malā’ika . . .” [see Moreh (1976), pp. 229-230]. However, on examining the concluding section of Barakāt’s long poem *The Obscure*, we see evidence that the poet grafts Western techniques onto his modern Sufi poem – contrary to al- Malā’ika’s hasty opinion – most successfully! The repetition of associated words that might otherwise appear to be the poetic device of reiteration, with Barakāt takes on the aura of Sufi spontaneity; especially read aloud, the poem’s rhythm recalls the Sufi whirling and twirling that induces an upsurge of awareness from the universal meditative mind.

Conclusion

Throughout the poem, we are presented with a narrative on the theme of Good and Evil – the underlying theme of the whole of the Qur’ān. Throughout his poem, the poet introduces various motifs in relation to Good and Evil, and in addition gives an impassioned account of historical events, events that have their repeat throughout Kurdish history. That Barakāt writes in Arabic as the language of his choice does not detract from the “Kurdishness” of his poem – all the more so, since the original Kurdish language is no longer extant, and we have only surviving dialects. I have indicated from time to time that the poem-of-his-being, what Maurice Blanchot calls “the work,” is a Kurdish poem, both at the

³⁷ No-time, the *waqt*: the theoretical vertical line that is the divide between the past and future, i.e. the theoretical present.

linguistic level and the emotional level – an ongoing unarticulated poem that the poet transposes to Arabic and articulates in Arabic. In so doing, he not only summons the origins of the Kurdish language but also confirms Kurdish identity. He stretches the Arabic language to its limits, adding new vocabulary to express his Kurdish and Islamic themes; and, in addition, taking advantage of possibilities inherent in Arabic grammar, Barakāt innovates – thus contributing to the musicality of modern Arabic poesy.

The present writer has tried to reveal some of the techniques Barakāt uses to achieve his poetic goals, in anticipation that such activity will facilitate a deeper understanding for both herself and in general Barakāt's readership. I have taken as a premise that Barakāt recognizes an inner hermeneutic of the Qur'ān known as “*tā'wīl*” that is known primarily to him as an i and Sufi scholar. The surface narrative of the poem arising from this study could be summarized as follows: The poem deals with the relationship between the poet and Evil, the relationship of Evil to Good, and the failure of Good to persuade in the face of Evil's deceptive ways. We see the poet as a failed arbiter between Evil and Good. Reason and rationality do not prevail. Evil does not listen to the poet's plea. Consequently, there is a need for an intercessor on the Day of Judgment. The poet is convinced that remorse will win an acceptable intercessor, the Mercy of Allah: *Let the witnesses come forth, at the blood-red completion*³⁸. . . . *Peaceful as proof that their stunned monkey's hearts are baffled by the sacred sand dunes / Where there is nothing, as yet, except a devastated arbiter as proof.*

In the above lines, the poet as “a devastated arbiter” steps into the foreground of his poem.

The poem throughout is a journey through the Qur'ān from beginning to end, accomplished mainly by intertextual connections. The poet takes us on a journey of return to the rational as touchstone to “the original spiritual and luminous reality of the Qur'ān [that] is called esoteric interpretation (*tā'wīl*) since the very word “*tā'wīl*” comes from the word *awwal*, meaning “first” or “origin.”³⁹ It is also the poet's journey towards the Sufi goal, accomplished mainly by a constant revealing of meaning as a stepping stone to origins. Barakāt takes us with him on these combined journeys. On one hand he addresses the masses, and on the other hand he leads us as individuals to the ecstatic state.

³⁸ Completion, i.e. al-Qiyamah.

³⁹ Imam Shah Karim al-Husayni Aga Khan IV (28 December 2015, posted by Ismaili Gnostic). Esoteric Interpretations of the Qur'ān: The Foundations of Shia-Ismaili *Tā'wīl*, p. 6.

Especially contributing to my own understanding of the creative process are Adūnīs' long poem *Fihris Li-A 'māl al-Rīh* telling the story of the creative process from beginning to end as well as the theories of the Egyptian poet 'Abd as-Šabūr who equates the creative process with the Sufi mystical path – 'Abd as-Šabūr's theories being known to me through the writings of Professor Reuven Snir.

Salīm Barakāt (b. 1951, Qamishli, Syria), a Syrian Kurdish poet, and the older Syrian poet and theoretician Adūnīs (b. 1930), whose background is Alawite (a Syrian Kurdo-syncretic system of belief) are today's leading poets in Arabic literature. Strangely, until the *International Journal of Kurdish Studies - Diyarbakir* started to publish my articles with translations of Barakāt's poems in context of some explanation of the historical background and the poet's writing techniques, Barakāt's poetry had remained a "closed book" for the Western world.

References

- Adonis (2003). *An Introduction to Arab Poetics*. (trans. Catherine Cobham) London: Saqi.
First published as Adūnīs (1985), *Introduction à la poétique arabe* (Beirut: Dar al-Saqi).
- Adonis (2005). *Sufism and Surrealism*. (trans. Judith Cumberbach). London: Saqi.
First published as Adūnīs (1995), *al-Sufiyya wal Surriyaliyya* (Beirut: Dar al-Saqi).
- Adūnīs (1998). *Fihris Li-A 'māl al-Rīh* [Index to the Acts of the Wind]. Beirut: Dar al-Nihar lil-Nashr.
- Avesta. <http://www.avesta.org/>
- Barakāt, Salīm (2007), *al-Amāl al-Shi'rīyyah Salīm Barakāt* [The Poetry Works of Salīm Barakāt]. Beirut: al-Mu'assash lil-Dirasat wa-Nashr (The Foundation for Studies and Publishing).
- Blanchot, Maurice (1955), trans. Ann Smock. (1982). *The Space of Literature*. University of Nebraska Press.
- Butt, Aviva. (2019). Salīm Barakāt's Intermediary Existence: His Poem Mahmūd Darwīsh. *International Journal of Kurdish Studies* 5 (1), 328 – 358. <http://ijoks.com/> DOI: 10.21600/ ijoks.516511
- Butt, Aviva. (2018). The Unimaginative Symbols of Salīm Barakāt. *International Journal of Kurdish Studies* 4 (1), 44 – 69 (August 2018). <http://ijoks.com/> DOI: 10.21600/ijoks.383376

Butt, Aviva. (2018). Empire, Split Ethnicities, and an Explosion of Poetry. *International Journal of Kurdish Studies*, Volume 4 - Issue 1 - Jan 2018. <http://ijoks.com/> DOI: 10.21600/ijoks.383376

Butt, Aviva (2018). *Sacred Texts and the Arabic Poetry of Mahmud Darwish* published by the Oriental Institute (CAS), Prague, Issue 86.1 – ISSN 0044-8699. ArOr (Archiv Orientální): <http://aror.orient.cas.cz/> No free access for 2 years from date of publication (May 2018).

Chyet, Michael L. (1999). *Em hînî Kurmancî dîbin* Online: <https://www.scribd.com/document/302602640/ingilizikurdi> [accessed 18 March 2019].

Douglas-Klotz, Neil (2002). Re-hearing Quran in Open Translation: Ta'wil, Postmodern Inquiry and a Hermeneutics of Indeterminacy. Online: <http://abwoon.org> [Accessed 24 July 2018].

Hans Wehr Dictionary of Modern Written Arabic: Arabic – English. Edited by J.Milton Cowan, Fourth Edition (1994), compact edition published by Spoken Language Services, Inc., Ithaca, New York.

Hintze, Almut (2000). *Fraso.Kereti*. In: Encyclopedia Iranica, vol. X, fasc.2, pp. 190-192. Online: <http://www.iranicaonline.org/articles/frasokrti> (updated 31 Jan 2012).

Imam Shah Karim al-Husayni Aga Khan IV (2015). Esoteric Interpretations of the Qur'ān: The Foundations of Shia-Ismaili Tā'wīl. (posted by Ismaili Gnostic). Online: <https://ismailignosis.com/2015/12/28/esoteric-interpretations-of-the-quran-the-foundations-of-shia-ismaili-tā'wīl/> [Accessed 1 October 2018].

Islamic HelpLine: <http://www.islamhelpline.net/node/1491> [Accessed 27 February, 2019]

Kamal, Abdel-Malek, and Hallaq,Wael B. edited by (2000). 6.1 Salīm Barakāt and the Rise of a Kurdish Literary Discourse (ISBN 90 04 117636). *Tradition, Modernity, and Postmodernity in Arabic Literature: Essays in Honor of Professor Issa J. Boullata*, pp. 349-350. Leiden, The Netherlands, Koninklijke Brill NV.

Kappagoda, Astika Kautilya (July 2004). Semiosis as the Sixth Sense: Theorising the Unperceived in Ancient Greek (doctoral dissertation, 647 pp.). Sydney Australia: Department of Linguistics, Macquarie University. [Online] Available at: <http://www.isfla.org/Systemics/Theses> [Accessed 20 Jan 2018].

Karacan, H. (2020). Kurmanji and Zazaki Dialects: Comparative Study on their Phonetics. International Journal of Kurdish Studies 6 (1), 35 – 51 DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks. 653812>

Karacan, H , Khalid, H . (2016). Adjectives in Kurdish language: Comparison between dialects. International Journal of Kurdish Studies , 2 (2) , 0-0 . DOI: 10.21600/ijks.76230

Karami, Mahnaz and Kazerouni, Seyyed Ahmad Housseini Dr. (2016). The Psychology of Obedience and Insurgence in Quranic Verses (S. 26 al-Shu‘ara: 125-126). In the form

of a fixed Special Issue February 2016, *International Journal of Humanities and Cultural Studies ISBN2356-5926*. Online: <http://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/index> [Page 2785](#) [Accessed 8 July 2018].

Kitāb Asās al-Tā'wīl (Foundation Tā'wīl) (2018). Syria: Dār al-Ghadīr Sūriya – Salamīya.

KurdishAcademy.org/2011/04/10/the-history-of-kurdish-language/ The History of the Kurdish Language,[Accessed 15 March, 2019].

McDowell, David. (2004). *A Modern History of the Kurds Third Edition*. London and New York: I.B. Tauris.

Minorsky, Vladimir and Shah Ismail I (1942). *The Poetry of Shah Ismail I*. In: Bulletin of the School of Oriental and African Studies. Cambridge: Cambridge University Press on behalf of School of Oriental and African Studies.

Moreh, S. (1976). *Modern Arabic Poetry 1800-1970*. Leiden: E.J. Brill.

Meyerhoff, Hans (1960). *Time in Literature*. Berkeley and Los Angelos.

Pfannkuchen, Antje and Weatherby, Leif (2017). Writing Polarities: Romanticism and the Dynamic Unity of Poetry and Science. Online: <https://doi.org/10.1080/00168890.2017.1370941> [Accessed 21 March 2019].

Qur'ān. Tanzīl min Rabi-l- 'Ālamīn. Diyarbakir Turkey: 2018.

al-Ramahi, Aseel. *Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration*. December 2008. London School of Economics and Political Science. Online: <http://www.lse.ac.uk/law/working-paper-series/2007-08/WPS2008-12-Al-Ramahi.pdf> [Accessed 8 February 2019].

Sa‘īd Nursī , Bediuzzaman (aka al-Kurdi). *Risale i-Nur*. Online English translation: <http://lh4h.org/> . *Risale-i Nūr*. [Accessed 23 February, 2019].

Skjaervo, Prods Oktor, introduced, translated, and edited by (2011). *The Spirit of Zoroastrianism*. New Haven and London: Yale University Press,.

Snir, Reuven (2003-2004). Modern Arabic Literature and Islamist Discourse: “Don’t Be Coolness, Don’t Flutter Safety.” *Journal of Arabic and Islamic Studies* 5, edited by Lutz E. Edzard and Stephan Guth. Norway: University of Oslo, pp. 78 – 123. Online: http://www.lancaster.ac.uk/jais/volume/docs/vol5/5_Snir.pdf [Accessed 27 March 2018].

Snir, Reuven (2013). “I saw my God in the eye of my heart”: Mysticism, Poetry and the Creative Process in Modern Secular Arabic Literary Culture. *Branches of the Goodly Tree: Studies in Honor of George Kanazi*, edited by Ali Ahmad Hussein (book). Wiesbaden, Germany: Harrasowitz Verlag, pp. 194 – 229.

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 70 – 78
<http://ijoks.com>

Silent Representation of Kurdish Identity in Cinema Through "Sarmaşık (Ivy)"

Senay Tanrıvermiş¹

Received: Oct 13, 2019

Reviewed: Dec 30, 2019

Accepted: Dec 31, 2019

Abstract

All this – all the meanness and agony without end
I sitting look out upon
See, hear and am silent.
Walt Whitman, 'I Sit and Look' (Genius, 2018).

Kurdish people constitute a significant part of the Turkish society for ages with some cultural and linguistic differences. This article focuses on the symbolic representation of Kurds in Turkish cinema through a close reading of the movie Sarmaşık in order to reveal how and at what limits the movie touches upon different forms of verbal and sound control imposed over them. This study analyzes how the Kurdish identity is constructed in the film with content analysis. By embodying the silence of Kurds, the film Sarmaşık bring forward the Kurds positions already in Turkey. On the other hand, this film emphasizes minority identities through the silence theme.

Keywords: Kurdish identity, Kurdish silence, Turkish cinema, Kurdish cinema

Recommended citation:

Tanrıvermiş, Ş. (2020). Silent Representation of Kurdish Identity in Cinema through "Sarmaşık (Ivy)". *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 70 – 78

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.632527>

¹ Corresponding Author, Asst. Prof. Dr., Halic University, Faculty of Science and Literature Department of American Culture and Literature, Istanbul, Turkey, e-mail: senayt@windowslive.com

“Sarmaşık (Ivy)” Filmi Üzerinden Kürt Kimliğinin Sinemada Sessiz Temsili

Öz

Tüm bu- Anlamsızlık ve sonsuz istiraba

Oturmuş bakıyorum

Görüyor ve duyuyorum ama sessizim.

Walt Whitman, ‘Oturmuş Bakıyorum’ (Genius, 2018).

Kürt halkı çağlar boyu bazı kültürel ve dil farklılıklar ile Türkiye toplumunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu makale, Kürtler üzerindeki sözel ve sesli kontrolün nasıl ve ne oranda işlendiğini ortaya koymak amacıyla Sarmaşık filmine yakın bir okuma yaparak, Kürtlerin Türk sinemasındaki simgesel temsiline odaklanmaktadır. Bu çalışmada içerik analiziyle filmde Kürt kimliğinin nasıl inşa edildiği çözümlemektedir. Sarmaşık filmi Kürtlerin sessizliğini somutlaştırarak Türkiye'deki hali hazırladı konumlarını tartışmaya açmaktadır. Öte yandan bu film sessizlik teması üzerinden azınlık kimliklerine vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kürt kimliği, Kürt sessizliği, Türk sineması, Kürt sineması

Introduction

Rigid hierarchies reign on ships during long voyages and everyone acts according to these hierarchies. The person leading this hierarchy does not interact with those at the bottom and often does not even see their faces. There is a clear stratification between the rulers and the ruled. Everybody knows that “we are all on the same ship; don’t fight if we sink, we all sink.” Being on the same ship is a fairly accurate expression of capital and labor in various ways. This wholeness aboard ships is achieved through an agreement, just like in the capitalist society; it is how ships move and lives can go forward. When the ship stops, however, everything begins to change. The ship begins to turn into a prison. Those with authority have difficulty retaining their legitimacy under these circumstances.

The director of the film *Sarmaşık*, Tolga Karaçelik, strikingly demonstrates how power dynamics can change individuals and lead to questions regarding the legitimacy of authority, hierarchy, and the status quo. In the film, he tells the stories of six men aboard a ship together for two months; the crew on this ship eventually endures crises and chaos and becomes

classless and unprivileged. The film begins, though, by showing these six men as they were prior to their journey. As they board the ship, the film delves deeper into the personalities of and relationships between the individual characters. These relationships begin to turn to tension and conflict in the second part of the film. In the third and final part of the film, surreal metaphors are employed and the film ends amid the struggle between all of the characters the conflict's resolution is left to the audience. The six-person crew is originally restricted limited by the ship's hierarchy; as time goes on, however, hierarchical boundaries dissolve as uncertainty increases, supplies dwindle, and hopelessness sets in. As conditions worsen and crew members get sick, the hierarchy completely breaks down a power struggle ensues among the crew and they do not hesitate to use force. Even the captain, who silently just observed and did not react this chaos, does not intervene after a while. The very concepts of authority and sustainability are being questioned.

This study mainly focuses on Kurdish character and evaluates the implications of the film for Kurdish society with a descriptive approach and qualitative method. The film serves as a summary of Turkey's situation in the last decade. Thus, this study looks at the social situation of Kurds as a minority through the lens of a film in which Tolga Karaçelik was able to incorporate symbols in a way that effectively constructs an element of tension. In short, it aims to express the sincere scream of the film's silent character.

A Movie with a Silent Kurdish Character

This article focuses on the representation of "Kürt," the Kurdish character in *Sarmaşık* who is somehow "silent" or "silenced" (Karaçelik, 2015). This article examines the reasons why Kürt, as a minority character, can or cannot express his ideas. The Kurdish character does not truly have a name; when asked his name, he simply responds with "Kurt." The unnamed Kurdish character remains silent throughout the film, aside from the early scene in which he salutes and introduces himself after boarding the ship. This silent Kurdish character, however, conveys physical power he poses a threat to whoever opposes him. Of course, the Kurdish character is not a leading character in the film. In fact, it is the unclear point in the movie. The audience does not sure if he is dead or alive even if he turns into a ghost in the later scenes of the film or it is unclear whether he is still alive.

Sarmaşık heavily incorporates ideas of power relations. In the story, a Turkish ship was anchored off the coast of Egypt because the shipowner had gone bankrupt. Bankers seized the ship in order to sell it; the ship's employees would collect their accumulated money from the new shipowner. Only six people (of which two were managers) were needed for the temporary crew, as they simply needed to wait a few months on the anchored ship. The idea of guaranteed earnings was attractive, so the crew agreed to sign on. As time went on, as has already been discussed, tensions began to rise. The captain, Beybaba (not truly a name, just an epithet that refers to hierarchy and patriarchy “bey” means master and “baba” means father), and his deputy İsmail were no longer able to exert authority over the others and the ship as a whole grew inactive. Beybaba’s governing tactics failed, leading him to fall to Cenk’s rebellion. After a prolonged struggle, the film concludes with an unknown shift in power relations.

This study examines how Kurdishness, through Kurt either by exaggerating, lessening, or eliminating became a way of self-expression. In all cases, Kurt is a character for whom acts of silence serve as a form of power. His silence fosters a psychological uneasiness among the crew, as they perceive it as an unknown threat. “On a thematic level, silent characters are often associated with sexuality, (self-) destruction, dissimilarity, violence and/or a traumatic past (Güçlü, 2010).”

Sarmaşık, at its core, tells the story of a ship that cannot move because the captain cannot maintain the hierarchy among a crew stuck in a cargo ship for 100 days. The crew is made up of six very different characters: Captain Beybaba acts as a father/mister figure; Cenk is a drug addict and a troublemaker; Alper is a passive-aggressive follower of Cenk; Chef Nadir is the captain’s favorite helper due to his calm nature; İsmail is pious, tense, and a right-hand man to the captain; finally, Kürt is simply a mute Kurd. Kürt is a silent character that, in lieu of any information on his personality, is extraordinary in terms of his physical characteristics. He is very tall and has a giant face, like that of an ogre, that is always host to a deadpan expression. This monstrous, robotic man understands what people tell him and consistently does his job without any comments or objections. His silence functions as a sign that reaches across Peirce’s semiotic trichotomy of Icon, Index, and Symbol (Peirce, Bucher, & Spotswood, 1955; The University of Chicago, 2018). The massive physique of the mute Kürt is iconic, as it refers to the fear that exists in society due to the lack of knowledge on the Kurdish people. Kürt’s presence on the ship fosters anxiety among the crew. As an indicator, his silence serves

as a looming presence and refers to the physicality of absence, exemplified in the function of ellipses (The University of Chicago, 2008). The boldness of his silence becomes an obtrusive reality, one that is at once something intriguing, something to hold in derision, and something to be apprehensive of. His deliberate silence prompts a discourse among the rest of the crew until he disappears the silence is an active experience for the crew simply because, despite being able to speak, he chooses not to.

After Kürt disappears, his absence results in anxiety and fear. According to Chion, “the mute character, a character without a sound, serves the narrative and plays a subservient role. They are an instrument “to disturb, catalyze, or reveal.” He claims that the mute character has a very close relationship with knowledge and power as “we rarely know for sure whether they cannot speak or will not speak.” Moreover, they are not only “unknowable,” but we do not know how much they know “we might think of them as the place where the story’s crucial knowledge is lodged and which can never be wholly transmitted” (Chion, 1947/1999). After Kürt vanishes, Nadir searched for him everywhere but cannot find any clues on his whereabouts. There was no way to know if he died, got injured, committed suicide, or just hid. Soon after, Kürt began to appear as a ghost in the crew members’ minds. In some scenes, they would see creeping shadows in their thoughts or perhaps Kürt was simply appearing at unexpected times and places throughout the ship. The crew began to wait for Kürt, like in “Waiting for Godot” by Samuel Beckett (*Who is Godot*, 2010), with great anxiety.

The Silence of Kürt Representing Minorities

Kürt’s silence is known to be deliberate; everyone aboard the ship knows that he has the ability to speak. He does not exhibit kindness or rudeness and his body language reveals no feelings or thoughts. His giant body simply exists in silence. His traits create ambiguity, darkness, curiosity, and obscurity. The silence of minorities is a prominent topic in cinema, but Kürt’s silence is unique. For example, his silence is very different from that of Chief Bromden from *One Flew Over the Cuckoo’s Nest* (Forman, 1975). Bromden is also a minority in his society; he is a stupendous individual who pretends to be deaf and mute. People around him think he cannot hear and talk, giving him a sort of upper hand. Doctors openly talk about treatments or reveal secret plans around him. Silence serves as a tactic to obtain information without being seen as a threat. It is impossible, however, to be certain that he is eager to hear, participate, or bear witness to anything (Forman, 1975). Kürt’s silence results in suspicion and

discomfort in those around him because he reveals that he can speak but chooses not to; Bromden pretends to be deaf and mute, resulting in a feeling of safety for those around him. Clearly, one's "silence" as an action can have various effects on other people.

The body sizes of Kürt and Bromden draw attention to the perception of minorities in both societies. Their stature reveals how minorities are silenced, how massive this silence becomes, and what effect it has on the majority. On the other hand, their silence represents the acquiescence of minority voices and fear of the majority. Both men are isolated, but there are no clear indications that minorities are being undervalued or mistreated by society. Their isolation is directly related to silence, as they actively choose to not communicate. The impossibility of communication shows itself in both narratives.

Another significant difference is that, while Chief Bromden does not directly provide any information on his ethnicity (Forman, 1975), Kürt declares his Kurdishness immediately upon arrival. Announcing one's own ethnicity typically implies positive feelings and pride, but Kürt does not mean to convey these feelings about his Kurdishness. It was quite strange to be given this information on his ethnicity and nothing more, but having this information makes things more interesting. Generally, "Kurdishness was implicitly evoked (in film) by the use of Kurdish names, an Eastern accent, and the mention of Eastern cities as characters' hometowns, thus associating its characters' identities with a geographical space: East. The conflict, then, was not ethnic since Kurdish characters were constructed as Turks who live in the East and speak Turkish" (Koçer & Göztepe, 2017). Ece Deliormanlı's thesis summarizes the history of Kurds in cinema and signifies that the "liberalization process of Turkey had begun with (the) election in 1981; when Kurds (were) represented, the mainstream cinema avoided calling them Kurds" (Deliormanlı, 2014). In *Sarmaşık*, instead of revealing Kürd's identity with his accent, clothes, and manners, Kürt openly announces it. Foucault claims that "the silent treatment can be a technique of torture, producing a certain degree of pain, forming part of a ritual, creating a spectacle [link], seen by all almost as its triumph." (Foucault, 1995). As Foucault mentions, Kürt's announcement of his name as Kürt and his subsequent silence throughout the rest of the movie becomes torturous for the crew it could be seen as a triumph over them. Max Picard, in *World of Silence*, posits silence as a pre-historical state of plenitude when he says that "silence contains everything in itself. It is not waiting for anything, it is always wholly present in itself and it completely fills out the space in which it appears" (Picard, 1988). Once Kürt's silence became part of the ship, his unknown absence became

wholly present in the minds of the crew in the form of a ghost, a shadow, or just a menacing idea. His deliberate silence becomes an argument that creates heaviness, weightlessness, plenitude, and emptiness, depending on the crew member. Uncertainty surrounding the situation enhances the perception of Kürt as a giant, unknown source of trouble.

The Value of Minorities When They are Lost

Toward the end of the movie, Kürt disappears without a trace. It is unclear if his sporadic appearances thereafter are real or simply hallucinations. Here, the invisible feelings of society reveal themselves as polarization. Kürt's silence refers to the exclusion of minority groups from society while the anxiety and fear among the crew represent society's fear of minorities. It is important to note that the crew was not worried about Kürt's life their worries directly stemmed from their fears, and his disappearance only enhanced those fears. They did not weep for his disappearance or death they only feared what it meant for them.

Finally, everyone except Kürt speaks aboard the ship. Kürt's story of silence represents the suppression, assimilation, and exclusion of the Kurdish people in Turkey. His unspeakable language and ethnic suppression are likely full of trauma, as is the case with many minorities. From the perspective of the majority perspective, these minorities are simply unknown troubles that are only worth considering insofar as their interests are at risk.

Conclusion

The Kurdish people in Turkey have experienced a turbulent past involving assimilation, discrimination, and cultural struggles over identity, mostly due to state policies (Yavuz, 2001). Although they have not endured severe social discrimination by the Turkish people, they have not been able to freely reveal their Kurdish identity without fear of discrimination or prejudice against them. They have always been represented in Turkish media as ignorant with a heavy, funny accent (Bulut, 1992; Evrensel, 2008). *Sarmaşık* by Tolga Karaçelik is one of the best displays of the status of Kurds and their feelings toward Turkish society as well as Turkish perceptions of Kurds. (Karaçelik, 2015; Tanrıvermiş, 2016). The silence of "Kürt" excellently represents the status of the Kurdish minority in Turkey from the perspective of both sides. While silence is utilized internationally as an artistic tool (Güçlü, 2010; Picard,

1988; The University of Chicago, 2008), Kurt's silence differs from most in that it is deliberate, but not in protest; he is silent as well as helpful and compliant. The final message of the movie is also unique: minorities are essential parts of societies despite appearances; ignoring them or getting rid of them will not make you more comfortable it will cost you more. The modern era needs more films depicting the idea that, in civilized societies, people should feel less like members of a minority or majority and more like members of a just and kind society.

References

- Bulut, F. (1992). Türk basınnda Kürtler. Ankara: Melsa.
- Chion, M. (1947/1999). The voice in cinema. New York: Columbia University Press.
- Deliormanlı, E. (2014). Passing ethnic identities: A case study on comedy in Turkish cinema. (Unpublished Master's Thesis). İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.
- Evrensel. (2008, 31 July). Türk sinemasındaki "ötekiler" Kürtler. Retrieved 10 August 2018, from <https://www.evrensel.net/haber/220346/turk-sinemasindaki-otekiler-Kurtler>
- Forman, M. (Yönetmen). (1975). One flew over the Cuckoo's nest [Film]. ABD: Fantasy Films.
- Foucault, M. (1995). Foucault, michelle, discipline and punish: The birth of the prison (a. sheridan, trans). New York: Vintage.
- Genius. (2018). I sit and look out. Retrieved 09 August 2018, from <https://genius.com/Walt-whitman-i-sit-and-look-out-annotated>
- Güçlü, Ö. (2010). Silent representations of women in the new cinema of Turkey. Sine/Cine: Journal of Film Studies, 1(2), 71-85.
- Karaçelik, T. (Yönetmen). (2015). Sarmaşık [Film]. Türkiye: Kala Film
- Koçer, Z., & Göztepe, M. O. (2017). Representing ethnicity in cinema during Turkey's Kurdish initiative: A critical analysis of My Marlon and Brando (Karabey, 2008), The Storm (Öz, 2008) and Future Lasts Forever (Alper, 2011). Alphaville: Journal of Film and Screen Media, 13, 54-68.
- Peirce, C. S., Bucher, J., & Spotswood, R., D. (1955). Philosophical writings of peirce. New York: Dover.
- Picard, M. (1988). The world of silence. Washington D.C.: Gateway.

Tanrıvermiş, Ş. (2016). Sarmaşık'ın kayıp Kürt'ü. Retrieved 10 August 2018, from
<http://www.kulturmafysi.com/sarmasikin-kayip-kurtu/>

The University of Chicago. (2008). Silence. Retrieved 09 August 2018, from
<http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/silence.htm>

The University of Chicago. (2018). Symbol, index, icon. Retrieved 09 August 2018, from
<http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/symbolindexicon.htm>

Who is Godot? (2010, May 16). Retrieved 08 August 2018 from
<https://www.essaytown.com/subjects/paper/godot/4048288>

Yavuz, M. H. (2001). Five stages of the construction of Kurdish nationalism in Turkey.
Nationalism and Ethnic Politics, 7(3), 1-24.

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 79 – 92
<http://ijoks.com>

A Corpus-Based Analysis of English and Kurdish Words Expressing Love: A Cross-Cultural Study

Resul Geyik¹

Received: Nov 21, 2019

Reviewed: Jan 08, 2020

Accepted: Jan 08, 2020

Abstract

As a new field of study “Kurdish Studies” needs to be studied in a detailed way in order to attract attention in linguistic and social studies. Through such studies, interdisciplinary approaches will bring about new openings in the field; a contrastive study of words expressing love in Kurdish-Kurmanji and English is crucial to the understanding of semantics and pragmatics. This is a sensitive matter since love requires great attention to the feelings of all levels of society and to individual cases. A thematic classification of words in both languages will facilitate understanding, and hence enable a grasp of the language and culture.

Keywords: Love, Contrast, Kurdish-Kurmanji, English, Culture

Recommended citation:

Geyik, R. (2020). A Corpus-Based Analysis of English and Kurdish Words Expressing Love: A Cross-Cultural Study. *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 79 – 92

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.649550>

¹ Corresponding Author, Ph.D Candidate, Department of Kurdish Language and Culture, Dicle University E-mail: resulteacher@gmail.com,

Introduction

The topic of love is never-ending in terms of the many conflicts about it over time. Volumes of books have been written, and many scholars have gone into detail on this subject. As is known, countless wars have been fought for love. Thus, the importance of the subject is undeniable, and besides being an attractive topic from the social viewpoint, it is of great significance to academics. A person in love might be exhilarated from love yet feel pain, agony and/or sorrow simultaneously. The popularity of the subject might conceal some unknown risks as lovers feel inclined to express their approach to love naturally as they experience it in time. However, let us not deviate from the purpose of this article, which is to compare and contrast words expressing love in both English and Kurdish-Kurmanji, and thus to show the similarities and differences through which one can understand the cultural differences in regard to the subject of “love.” Worldview of different cultures has a

huge impact in the way emotion words are perceived (Mergena and Kuruoğlu:2017: 91).

I will abstract the basic and common words expressing love and classify them thematically. As for English, the comparison leans on English as the lingua franca of our contemporary modern world. Such comparison should yield some unconnected and unrelated relations, associations and differences. I have not come across the same or similar studies using internet academic search engines.

“Emotions and language” are unquestionably interrelated. According to Schnoebelen (2012: 7), “emotion often plays a crucial, even definitional, role in describing a linguistic phenomenon.” Hence, the words chosen are not just words but rather words arising from emotion-loaded versions that facilitate communication among people in love while they can provide personal semantically changed words with figurative usages. In this manner, words can effect a change in meaning.

Culture influences the words we use and how we communicate. Love can be understood variously in different societies due to the context of different cultures.

Love is viewed as a universal phenomenon which has been defined in various ways (Karandashev, 2015). An individual person can define love from a local perspective to a

universal one. Most recently, it has been described as a revolution and as a co-creative process (Grün et al., 2017). Röttger-Rössler (2006) points out those concepts of love and their connotations diverge in terms of experiences and expressions in accordance with their cultural contexts.

The concept of love in Western societies has over and over again been described as referring to concepts of romantic love (Mirsu-Paun & Oliver, 2017), spiritual love (Kaplan & Keys, 1997), or platonic love (Barsade & O'Neill, 2014). But in the end, any kind of love comprises the same basic feeling but in different contexts.

When it comes to the feeling, agony or warmth it provides, it may differ from person to person let alone from society to society. Moreover, love can be thought of as a very nice feeling or as a disappointment, as a coldblooded emotion or as a passion. That is, love can be thought of in terms of extremities (Schmid, 2014: 1).

What is love and how to address the loved one!

As is well-known love is a universal phenomenon (Kokab & Ajmal, 2012: 43). Although everyone experiences it in away that differs especially in respect to the level of emotion, the expression of love has some universal terms as well. It is the strongest emotion that can take hold of someone if even for a while with supreme feelings of attachment, commitment, intimacy, caring, and so on.

Many cultures offer a variety of in-common expressions, terms, sentences or anecdotes that are shared in the community and in the society at large.

Love can be called a deep feeling of affection and care that involves intimacy, commitment and passion, that nourishes like air, food, water, words and touch and has a behavioural, physiological and biochemical signature (Field, 2016: 184). True affection can open the way for feelings deep enough for love to alter the person in many respects at an amazing pace.

Kövecses (2003:27) says that love appears to be the most highly metaphorized emotional concept. Therefore, it is reasonable to enter into discussions on love more than on other feelings. Lakoff and Johnson (1980: 177) maintain that many aspects of human experience are too abstract and vague, and cannot be fully grasped on their own terms. Therefore, they must be comprehended in other terms – emotion is one of the terms classified as vague. The ability to understand is according to individual capacity, previous experience, as well as expectation and cultural background.

Language is commonly thought to have the power to convey all emotions, but needs the right time and place; and when it comes to love, there is often a lot we want to express.

So it comes as no surprise to find that the English language is packed full of words of endearment – words that people use every day in conversations with the people that they love, be it family, friends, or that special someone.

In Britain, one can regularly encounter terms of endearment used casually among strangers – the teenage working in the newsagent, the woman working in the bakery, or the taxi driver taking someone to the station. This may be regarded as surprising, but the frequent use terms of endearment as a kind of casual, friendly greeting, does not mean the speaker is in love with the listener; it is just a manner of speaking in which the speaker is most probably trying to be polite! To the present writer, it seems bizarre to hear people who may or may not know each other address each other with words like “Love,” or “Honey” – words used in environments such as work, in a taxi, or anywhere outside regardless of gender.

Since “Love” is used in everyday talk by way of habit, it is easy to converse in a casual way. “How was your day, love?”, “Hello, love, would you like a cup of tea?”

Figurative words of speech in each culture in regard to people’s personalities that make use of the word “heart,” like heavy-hearted, light-hearted, and cold-hearted have their counterparts in Kurdish-Kurmanji, too. The common ones as follows:

Dilsar (cold-hearted)

Dilgerm (warm-hearted)

Dilxweş (happy)

In Kurdish, words ordinarily used for deep love are not in common usage in everyday speech as with English. In daily life such usage would be considered inappropriate or shameful. Not all people in all cities are alike; Kurds in Serhad region (Eastern Anatolia) are thought to be more serious-minded in their daily life, whereas in some valley regions such as Mardin, Batman or Rojavathere are those who are thought to be more lightweight, even somewhat lax.

Methodology

Register is of great significance in all walks of life – how we address people formally, how we call to people casually. Our speech changes according to the environment and atmosphere in which we find ourselves. There are variations within different cultures as well. While a certain word or idiom might convey a positive meaning, it could mean the direct opposite in another environment. As a result, the methodology of comparing and contrasting is used in regard to thematic groups. Diverse classification will enable people

to see how the language gives unlike and different perspectives. Due to contact between speakers of different languages, foreign words (especially Arabic words) enter into the Kurdish language and then behave as though they were Kurdish words, following Kurdish grammatical rules (Karacan et al, 2016 : 23). To broaden definitions, linguists turn to the study of adjectives which facilitates the essential foundation of the present research. In all languages, the description of nouns is through adjectives (Geyik, 2018: 83). Of interest is that Kurdish poets write with an awareness of relationships of nouns to adjectival description.

KURDISH – ABSTRACT WORDS

Words that are in common usage might vary among groups of people. While the younger generations tend to use words expressing love more than the older ones, the words they prefer naturally differ. The following words generally convey abstract notions.

Rihê min (my soul, soul mate)

Evîna min (my love)

Canê min (my sweetheart, darling)

Giyana min (my soul, soul mate)

Delala min (my beauty, my beautiful)

“Evîna min” and “gîyana min” have similar meanings and might be considered to be influenced by other languages such as English of media origin, or Turkish, the official language in Turkey.

Kurdish – Flowers – Plants

The tendency to reference natural beauty in nature is not something new. It is widely known that many people coming from different cultures have a preference for natural manifestations of beauty to connect one with the other. As a society, Kurds who are involved in a lot of agriculture activity, feel comfortable with references to the flora and fauna of a natural environment. They are the realities of culture chiselled into daily life and seen in all walks of life.

Beybûnê (daisy)

Çîçekê – Nêrgîzê (Narcissus)

Gulê – Sorgulê – Zergulê (Rose – red rose – yellow rose)

Gulavdûnê (the water of rose)

Gulgenimê (the rose over the anther)

Gulokê (fresh and young rose)
 Gulxatûnê (roselady)
 Meyremokê (the spring flower)
 Şimamokê (micro melon)
 Toprihanê (sweet basil)

Kurdish –Animal

A society whose ancestors had good relations with all living things predominantly animals have the capacity to make associations with and use the words expressing love with any words related to the animals for the loved ones. Surely, when those words are directly translated some of them might sound funny, strange or even meaningless. That is an example of how perception that is logical in a culture becomes meaningless in another.

Çükê (bird – little bird)
 Kewê (partridge)
 Xezalê (gazelle)
 Karxezalê (young gazelle)
 Minminîkê (butterfly)
 Sepalê (lioness)

Words Made From Body Parts

As is known, the importance of the body and its parts is relevant to everyone in every aspect of life. That is one reason why body parts are used for self-expression, and the crucial reason for each organ having an application without which countless functions would be obstructed and normal life would be unbearable. The following are some organs such as eyes, cheek, heart, face and etc.

Çavê-n min (my eye-s)
 Çav çav+belekê, çav+reşê- çav+şînê (words made from eye)
 Dem dêm+gûlê, dêm+kitêbê, dêm + qemerê (cheek)
 Dil dilberamin, dil+tihokê, dil+bîhokê (heart)
 Ebrû ebrû+şevê, rû+hîlalê (face)
 Gerden gerden+zerê, gerden+gazê, gerden+şemalê (neck)
 Kezi Kezî+zerê (braid, plait)
 Lêv lêv+hungivê, lêv+şekirê (lips)

Words Meaning Beauty

No love is meaningful without words of expression uttered by those who love. Moreover it is very normal that in each meeting, partners use new words or give new and additional meanings to words for their loved ones. “Words meaning beauty” are conducive for use to convey and utter “the love” in which partners as linguists are in ardent pursuit and search of meanings for their emotions and feelings.

Delalê (beauty)

Heyranê (devoted)

Nazenînê (fragile, very sensitive person)

Nazikê (fragile, delicate)

Pitê (babe, bambino)

Rindikê (beautiful)

Şengê (lively love)

Nîkê (very beautiful)

Words made from nature

As a nation Kurds are known to be a society living in mountainous regions with all kinds of natural picturesque scenery. They, therefore, tend to define everything in terms of nature including words expressing love. Such natural words as “snow, white snow, sky and rainbow are conspicuous examples. Kaptan (2018: 52) highlights that the close connection between nature and woman is an undeniable occurrence. Therefore, the existence of close relation between love, woman and nature is a stubborn fact.

Berfê (snowy)

Spîberfê (whitesnow)

Ezmanê, asîmanê (sky)

Keskesorê (rainbow)

Words giving sweet taste

The universal “sweet taste” as in a common context has a place in nearly every culture to express the sweetness of the loved one. This is in a marked comparison to the common similar and different usages of the perception of sweet things or sweetness in cultural context. Any sweet edible things can be mentioned, based on fruit, prepared dessert and etc.

Şêrînê (sweety)

- Şekirxendê (sweet sugar)
- Şekirê (candy)
- Şêrîndeyê (the sweet one)
- Mewîjê (raisin)
- Dimsê (molasses)
- Hungivê (lêv+hungivê) (honey - honeylipped)

Words made from prefix –xweş

One great advantage of Kurdish is a morphology that enables people to create new words by combining either prefixes or suffixes to be precise in expressing new meanings. The adjective “xweş” meaning beautiful, nice, good can highlight the new words in numerous perspectives. It can form compound words as with good-looking, good-mannered, well-spoken and so on.

- Xweşxeberê (well-spoken, Johnsonian)
- Xweşcemalê (good-looking)
- Xweşkelamê (well-spoken)
- Xweşxwanimê (nice-lady)
- Xweşkokê (beauty)
- Xweşpeyvê (well-spoken)

Words used for men

Words to show men as brave, heroic, undefeatable and manly is another way of encapsulating the notion of manhood not only in the Kurdish language but also in many other languages.

- Egidê min (my hero)
- Şêrê min (my lion)

These words can be used for “sons” to express numerous additional meanings.

English words – the common ones

An essential part of the process of falling in love is creating a new world with the person in love, and the language that is used plays a big role in that. When we meet and fall in love, a whole new language develops, one of interesting words and unexpected sometimes childish names or phrases that no one but the happy couple understands. The

learned and wide-ranging words might straightforwardly and with no effort be replaced with personal and much more meaningful words we define.

Love
Heart
Darling
Honey
Sweetie
Sweetheart
Angel
Babe
Dearest

Dear/dearie

The last-mentioned is an aged expression of endearment, dating back to at least the early 14th Century. It comes from the Old English “deore” meaning precious, valuable, costly, loved, and beloved. It is supposed that this is a shortening of dear one, which has been used as a term of affection at the start of letters since the 1500s.

Words meaning wonderful

English is a language which is famous for having countless synonyms as for example the numerous synonyms for the adjective “wonderful.” This feature of the language affords English speakers the opportunity to find new contexts.

The general words meaning wonderful are as follows: Impressive outstanding exceptional first-class marvellous memorable remarkable splendid celebrated eminent magnificent notable noteworthy prominent unforgettable wonderful distinguished (Geyik, 2019: 69).

Words to be used for the loved one are as follows:

Wonderful
Adorable
Amazing
Enchanting
Gorgeous
Life-changing

My everything
Beautiful + beau + beauty
Angel

Word expressing long-term love

For each relationship, words used tend to change over time in accordance with the quality of the relationship. The more time passes, the more specific words are found to name the other in the relationship, sometimes the basic universal ones, sometimes the personal words as defined by the couple.

Dear
Beloved
Wife
Husband

Words meaning taste

One common and similar usage in both English and Kurdish is the preference for words designating things that provide taste especially “a sweet taste.” Still the cultural influence cannot be disregarded or discounted.

Strawberry
Honey
Honey bunch
Pumpkin
Sugar
Sweetie
Sweet

Although the word pumpkin has a positive meaning in English, the situation is very negative in a Kurdish semantic unit. The word “pumpkin” is “kundir” in Kurdish and has an extra meaning of idiot, stupid used especially for people who cannot use their brains in every sense. Therefore, a direct translation by a foreigner could cause bad problems between the couple. That is why in any culture, differences and mentalities should be taken into account for unexpected problems to be avoided.

Words Meaning Friendly darlings

In some cultures, it may not be common or normal to use love words in friendly contexts, but it is in English. Due to the common effect of the mass media particularly films, soap operas and TV series, one aspect of a language such as English can instantly be very effective in other cultures. Psychologically the media makes it easier to use such words within other cultures; for instance many people use the words “darling and honey” more than they would in their own language or they may express their love as in “I love you” in a more lackadaisical manner.

Sweetie

love

hun

darl (for darling)

darlings (teenagers)

One observation that attracted my attention is that teenagers take comfort in using language in a flexible way to express themselves, which then gives rise to a change in the language. That is why research related to the language of an age group should never be underestimated or ignored.

Baby

Babes

Lover

Honey

Snookums

Lamb chop

Cutie-pie

Sweetiekins

Words with abstract notions

What can be more influential than abstract feelings articulating love and addressed to loved ones? The abstract is generally conceded to be a step beyond the concrete and forces the lover to a different level of expression. However the abstract words should be appropriately used to give the precise meaning.

Better half

Life-changing

My everything

Apple of one's eye

Light of my life

One and only

Dear one

Heavenly

Words taken from other languages

The interaction of languages can be observed in many respects especially in sentences conveying "I love you." Even in Turkey many people ranging from teenage to adults might know "I love you" in roundly five languages. Among the world languages, Kurdish has many

Distinctive features; the existence of various dialects is a historical reality. And this reality should be considered as a richness of the languages not as something negative (Karacan et al. 2015: 114).

Conclusion

The words used to address the person to be loved in the given languages allow us to assume that culture is responsible for the way we make sense of the world. They provide us with the rules that guide us through our lives inside our societies. Through words, we express and convey our feelings to our beloved ones.

When the words expressing love are classified in both Kurdish and English, it becomes clear that the mentality and understanding of love, a universal emotion, is very similar. There are, however, various factors affecting their usage. The effect of other languages from neighbouring regions might be observed in Kurdish, whereas English affects other languages especially through mass media, and Kurdish as well.

Love can be regarded as nearly a taboo subject in Kurdish usage; it is a very prevalent and natural subject in English. While Kurdish people prefer the nonverbal in expressing love, the peoples of English-speaking countries prefer the opposite – as well as the nonverbal which they may modify according to individual inclinations. Among Kurdish peoples, the notion of never-ending love can be conceived of within the one accepted marriage, while in England and the U.S.A., the situation might revert to the personal decision level.

Even though there are so many in-common and similar words in both languages, the present writer considers that words expressing love are individual and personal, and

ultimately cannot be universal. In actuality, it is the words which encapsulate the abstract feeling of love that directly relate to the love one feels for someone or some abstract principle.

REFERENCES

- Baran, B., (2017) Ferhenga Bişaftinê, Wardoz Yayınevi, Stenbol
- Barsade, S G & O'Neill O A (2014). What's Love Got to Do With It? A Longitudinal Study of the Culture of Companionate Love and Employee and Client Outcomes in a Long---Term Care Setting. *Administrative Science Quarterly*, 59(4): 551-‐598.
- Field, T. (2016) Romantic Love. *Int Behav Res Psychol* 4(3), 184-189
- Grün, A, Hüther G & Hosang M (2017). Liebe ist die einzige Revolution. Drei Impulse für Ko---Kreativität und Potenzialentfaltung. Breisgau: Herder.
- Geyik, R., (2018) Bikaranîna Rengdêrên Kurmancî di Helbestêñ Melayê Cizîrî De, , Kadim Akademi SBD, C. 2, S. 1, s. 81-89.
- Kaptan, T., (2018) Primary Symbols in Keats' "La Belle Dame sans Merci" *International Journal of Media Culture and Literature* Year 4 Issue 1 - June 2018 (47-54)
- Karacan, H., Khalid, H., S. (2016) Adjectives in Kurdish language: Comparison between dialects *International Journal of Kurdish Studies* (ISSN: 2149-2751) 2 (2), pp. 15 - 23 <http://www.ijoks.com>
- Karacan, H., Kaya, B., (2015) Phonetic Comparison of the Kurmanci and Zazaki Dialects, *International Journal of Kurdish Studies* (ISSN:2149-2751) 1 (2), pp. 102 - 115 <http://www.ijoks.com>
- Karandashev, V. (2015). A cultural perspective on romantic love. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(4).
- Kokab. S. & Ajmal M. A., (2012) Perception of love in Young Adults. *Pakistn Journal of Social and Clinical Psychology*, vol. 10 No. 1 43-48
- Kövecses, Z, (2003) Metaphor and emotion: language, culture and body in human feeling. New York: oxford University Press
- Lakoff, G. & Johnson, M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press
- Mergena, F., Kuruoğlu G., (2017) A Comparison of Turkish-English Bilinguals' Processing of Emotion Words in Their Two Languages *Eurasian Journal of Applied Linguistics* 3(2) (2017) 89-98

Mirsu-Paun A & Oliver J A (2017). How much does love really hurt? A meta-analysis of the association between romantic relationship quality, breakups and mental health outcomes in adolescents and young adults. European Psychology, 41:696.

Röttger-Rössler B (2006). Kulturen der Liebe.

http://www.diss.fuberlin.de/docs/servlets/MCRFileNodeServlet/FUDOCS_derivate_00000004194/Rxssler_KulturenxdenxLiebe.pdf

Schnoebelen, T. J. (2012). Emotions are relational: Positioning and the use of affective linguistic resources (Doctoral dissertation). Stanford University.

Shmid, W., (2014) Aşk, İletişim Yayıncılık A.Ş. 1. baskı 2014, İstanbul Çeviren Tanıl Bora

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 93 – 103
<http://ijoks.com>

Русско-Курдская Омонимия и Паронимия (На Матеряле Диалекте Курманжи)

Ishak Akay¹

Received: Sep 05, 2019 Reviewed: Jan 06, 2020 Accepted: Jan 08, 2020

Russian-Kurdish Homonymy and Paronymy

Abstract

This paper is dedicated to the homonymy and paronymy between unrelated languages Russian and Kurdish (For the purpose of this paper, “Kurdish” refers to the Kurmanji dialect). Russian-Kurdish homonymy has never been considered prior to this paper. Interlanguage homonyms are described in terms of expression (sound) and semantic structure. Over the course of the study, 838 interlingual homonymic pairs were identified. Two explanations for the appearance of interlanguage homonyms are identified: occasional coincidences in language sounds that do not connect each other and non-random coincidences due to changes in the semantics of genetically related same-root words. Based on the structural-semantic analysis of Russian-Kurdish homonyms, this type of homonymy can be considered a phenomenon independent of the bilingual lexical-semantic system.

Keywords: Russian language, Kurdish language, interlingual homonymy, unrelated languages, structural-semantic analysis, lexically-semantic interference.

Recommended citation:

Akay, I. (2020). Русско-Курдская Омонимия и Паронимия (На Матеряле Диалекте Курманжи) (Russian-Kurdish homonymy and paronymy. *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 93 –103

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.61616>

¹ Corresponding Author, Ph.D Candidate, Vytautas Magnus University, Vilnius, Lithuania,
e-mail: ishak.akay@vdu.lt.

В статье рассмотрены вопросы омонимии между неродственными языками – русским и курдским в диалекте курманджи . Впервые рассмотрена проблема русско-курдской омонимии, межъязыковые омонимы охарактеризованы в плане выражения (звучания) и семантической структуры. В процессе исследования было выявлено 838 межъязыковые омонимические пары. В статье особенна выделены два способа объяснения причин появления межъязыковых омонимов: окказиональное совпадение в звучании в языках, которые не контактируют между собой и совпадения неслучайные, обусловленные изменениями в семантике генетически близких однокоренных слов. На основании структурно-семантического анализа русско-курдских омонимов в диалекте курманджи этот вид омонимии может быть квалифицирован как самостоятельное явление диалингвальной лексико-семантической системы.

Ключевые слова: русский язык, курдский язык, межъязыковая омонимия, неродственные языки, структурно-семантический анализ, лексико-семантическая интерференция

Постоянное ускорение научно-технического развития активизировало информационно-коммуникативные процессы, способствующие повышению потребности в изучении иностранных языков, в переводе научной и художественной литературы.

Эффективность межъязыковой коммуникации предполагает надлежащую точность перевода, но в переводческой практике реализация этого требования зависит от многих объективных и субъективных факторов. Неточный выбор переводчиком соответствующего слова при переводе может привести к изменению стилистической окраски или даже к потере семантики высказывания.

Современная лексическая семантика является неисчерпаемым источником для новых контрастивных исследований, направленных на изучение межъязыковых контактов, взаимосвязей и взаимовлияния как различных языков целом, так и близкородственных в частности. Особенно актуальным до сих пор остается создание наиболее эффективной методики для определения основных единиц, принципов, критериев и параметров сопоставимой лексической семантики.

Когда звуки объединяются, появляются слова. Каждый голос добавляет значение к языку и указывает на разницу между словами. Передние и задние звуки

слов, исходящих из наших уст, не едины. Когда мы меняем последние звуки слов, значение слов не меняется легко. Но когда мы меняем предварительные звуки или первые звуки слов, значение слова полностью меняется (Karacan & Kaya, 2015:103)

Традиционно целью компаративной лингвистики является сравнительное изучение двух, реже нескольких языков, для выявления сходства и различия в языковых структурах, которые рассматриваются с позиций не только развития, но и функционирования, то есть в плане синхронии.

Из-за языкового контакта некоторые слова приходят на курдский язык с других языков, таких как персидский, арабский, русский, но они притворяются курдскими и используются в соответствии с правилами курдской грамматики.(Karacan & Khalid, 2016:23)

Впервые Аристотель определил омонимы как «предметы, в которых только имя общее, а соответствующая этому имени вещь, по сути, разная» (Головня, 2007:14). Другими словами, тождество слов, по мнению многих ученых, порождало своего рода «конфликт» омонимов с последующим «выпадением» из языка. Проблема межъязыковой омонимии возникает в тесной связи с «глобализацией» коммуникации. На этой основе элементы различных языковых систем, часто совершенно независимые друг от друга, вступают между собой в так называемые системные отношения (Dogan,1987:76). Именно поэтому закономерно, что современная лингвистика начинает уделять все больше внимания сравнительному анализу языков, который зародился еще в XIX в.

Научный интерес к проблеме межъязыковой омонимии лексических единиц в родственных и неродственных языках имеет свою историю и определенные перспективы изучения. Современные исследования свидетельствуют о наличии двух подходов к изучению межъязыковой омонимии – переводоведческого, связанного с омонимией реалий во время перевода с одного языка на другой (Й. Влчек, С. Влахов, С. Флорин и другие) и контрастивного, в основе которого – сопоставление лексических коррелятов в двух языках, как родственных, так и генетически отдаленных, а также выявление последствий контактов между языками, лексических заимствований (В. Акуленко, Л. Бублейник, М. Кочерган, В. Манакин, А. Супрун и другие).

Несмотря на то, что теорию межъязыковой омонимии в славянских языках, причины и источники возникновения этого явления, принципы классификации в плане как формы, так и содержания развивали Р. Будагов, К. Готлиб, В. Муравьев, однако не

было определено содержание терминологических понятий и критериев разделения смежных категорий. Поэтому целью исследования является попытка теоретической обработки явления русско-курдской омонимии, а также структурно-семантический анализ русско-курдских омонимов.

Научная новизна исследования состоит в том, что впервые рассмотрена проблема русско-курдской омонимии, впервые межъязыковые омонимы охарактеризованы в плане выражения (звучания) и семантической структуры.

Обзор теоретических источников, посвященных проблеме межъязыковой омонимии в современном языкоznании, свидетельствует, что существуют значительные расхождения во взглядах исследователей – от признания до полного отрицания данной лексической категории. Неодинаковое содержание вкладывается и в само понятие межъязыковой омонимии. Согласно с наиболее распространенной в восточнославянском языкоznании традицией (работы М. Кочергана, Н. В. Заславской, А. Е. Супруна, И. С. Ровдо) межъязыковыми омонимами считают те единицы, которые полностью совпадают или являются подобными по форме выражения, но имеют отличные сигнификаты и рассматриваются на пересечении синхронного и диахронического срезов.

В отечественном языкоznании термин «межъязыковая омонимия» отстаивает, в частности, М. Кочерган. Ученый утверждает, что «в языке билингва и полилингва разноязычные слова, которые сходятся в формальном плане, но отличаются по содержанию, получают одинаковый статус, как и внутреннеязыковые омонимы» (Koçergan, 1987:93).

Как отмечает большинство исследователей, основная (и наиболее важная) часть межъязыковой омонимии существует на лексическом уровне – в категории межъязыковых лексических омонимов.

Выделяют два способа объяснения причин появления межъязыковых омонимов:

- окказиональное совпадение в звучании в языках, которые не контактируют между собой;
- совпадения неслучайные, обусловленные изменениями в семантике генетически близких однокоренных слов.

Не случайно, что в родственных и близкородственных языках межъязыковых омонимов больше, чем в языках с отдаленным родством. Даже более, между словами родственных языков могут возникать целые ряды межъязыковых омонимов или межъязыковых паронимов как последствия неодинакового развития значений общих по

происхождению слов (например, русское злодей – тот, кто совершает преступления, приносит зло, польское zlodziej – злодей. Принимая во внимание сказанное ранее, исследователь М. Фалькович утверждает, что «различение в семантике формально близких межъязыковых родственных эквивалентов (или близкородственных) языков – это проявление асимметричных отношений в их лексико-семантической системе» (Falkovič, 1960:83). Это утверждение основывается на том, что большинство формально межъязыковых соответствий составляют однокоренные генетически родственные слова, однако они характеризуются полными или частичными расхождениями в семантике.

Таким образом, общетеоретические основания, источники и причины возникновения явления межъязыковой омонимии близкородственных языков с учетом их частеречевой принадлежности и формально-семантической сертификации уже известны, в то время, как явление межъязыковой омонимии неродственных языков является малоисследованным. Считаем необходимым рассмотреть особенности омонимии между неродственными языками на пример русско-курдской межъязыковой омонимии.

Руководствуясь определенными целями и задачами исследования, нами был произведен отбор и анализ омонимов русского и курдского языков. В качестве источника языкового материала был использован «Русско-курдский словарь» Ч. Х. Бакаева [2]. В процессе исследования было выявлено 838 межъязыковые омонимические пары. Стоит отметить, что словарный запас как одного, так и другого языков активно пополняется с каждым днем, поэтому таких омонимных пар может возникнуть значительно больше. В подборе материала был использован только переводной словарь, терминологические и другие специализированные издания не использовались.

Основным принципом подбора лексем было совпадение начальной формы слова, хотя существует значительно больше слов, которые совпадают в одном из падежей.

Лексемы сравниваемых языков преимущественно принадлежат к различным частям речи, однако большинство из них – это существительные, реже прилагательные, наречия, местоимения и служебные части речи.

В основе разделения русско-курдских омонимов лежат различные принципы и категории, по которым при проведении семасиологического исследования выделяют, с одной стороны, гетерогенные и гомогенные омонимы с определенными подтипами

(полные или частичные) – в плане содержания, а с другой – омопары по признаку формальной вариативности. Так в основу различения гетерогенных и гомогенных омонимических образований положен признак внешней формы их выражения.

С точки зрения формального выражения межъязыковые русско-курдские омонимы на синхронном срезе образуют несколько подтипов (групп), различия между которыми обусловлены фонемными, звуковыми и структурно-морфологическими корреляциями в русском и курдском языке. Это такие основные группы:

1. межъязыковые омонимы, которые полностью совпадают по форме и содержанию

Стоит отметить, что в курдском языке присутствуют слова, полностью идентичные по значению и звучанию русским соответствиям. Преимущественно это интернациональная лексика, слова общего употребления. Сравните, например: русское кабинет (комната в жилом помещении, предназначенная для интеллектуальной работы) – курдское кабинет (комната в жилом помещении, предназначенная для интеллектуальной работы), русское кандидатура (право стать кандидатом) – курдское кандидатура (право стать кандидатом), русское капитан (военная лексика: младшее офицерское воинское звание выше лейтенанта и ниже майора, а также носитель такого звания; командир морского или воздушного судна; главный игрок команды, несущий руководящие функции) – курдское капитан (военная лексика: младшее офицерское воинское звание выше лейтенанта и ниже майора, а также носитель такого звания; командир морского или воздушного судна; главный игрок команды, несущий руководящие функции), русское капитал (приносящие или способные приносить доход деньги, имущество, средства производства или другие ценные активы) – курдское капитал (приносящие или способные приносить доход деньги, имущество, средства производства или другие ценные активы), русское канал (искусственное русло для воды, устраиваемое для связи между водными объектами (моря, реки, озёра и т. п.) для водоснабжения, мелиорации, улучшения инфраструктуры и других целей) – курдское канал (искусственное русло для воды, устраиваемое для связи между водными объектами (моря, реки, озёра и т. п.) для водоснабжения, мелиорации, улучшения инфраструктуры и других целей), русское камера (отдельная комната, помещение специального назначения) – курдское камера (отдельная комната, помещение специального назначения).

2. межъязыковые омонимы, которые полностью совпадают по форме выражения, однако различны в своих значениях.

Это слова, которые имеют одинаковое звуковое выражение, однако несут различную семантику. К примеру: русское кал (продукты процесса пищеварения как отходы жизнедеятельности организма) – курдское кал (мужчина пожилого возраста, дедушка); русское мел (белая осадочная горная порода, мягкая и рассыпчатая, состоящая из мельчайших зёрен скрытокристаллического минерала кальцита) – курдское мел (склонность, наклонность, стремление; расположение, расположенностъ, симпатия); русское бар I (небольшой ресторан, закусочная с барной стойкой; специальное отделение в буфете, шкафу или отдельный предмет мебели для хранения спиртных напитков) – курдское бар I (ноша, груз, поклажа); русское бар II (наносная отмель у морского берега) – курдское бар II (плодовое дерево); русское бан I (то же, что пан; титул помещика у южнославянских народов) – курдское бан (кровля, крыша, навес); русское бан II (запрет на пользование общедоступной компьютерной системой) – курдское бан (кровля, крыша, навес); русское базар (место для разнородной массовой розничной торговли) – курдское базар (торговля), русское бал (большой праздничный вечер с танцами) – курдское бал (взгляд, взор в направлении кого-либо или чего-либо); русское баран (живчное парнокопытное млекопитающее семейства полорогих с длинной выющейся шерстью и изогнутыми рогами) – курдское баран (дождь, ливень); русское баск (представитель народа, говорящего на изолированном языке и составляющий коренное население северо-западных областей Испании и юго-западных районов Франции) – курдское баск (крыло); русское гол (в ряде спортивных игр — попадание мяча, шайбы в ворота одной из команд, а также очко, начисляемое другой команде при таком попадании) – курдское гол (тепловатый, пруд, лужа), русское диван (вид (обычно мягкой) мебели с длинной спинкой и ручками (или подушками и валиками), предназначенный для сидения и лежания) – курдское диван (правительство; сборник стихотворений), русское дон (в Испании и испаноязычных странах — почтительное обращение к мужчине или форма вежливого упоминания о нём) – курдское дон (топленый жир), русское Жан (французское мужское имя) – курдское жан (острая боль); русское жар (сильно нагретый воздух; зной; чересчур тёплое место; раскалённые светящиеся уголья без пламени; в медицине — повышенная болезненная температура тела; перен. душевный пыл, возбуждение, энтузиазм; переносное значение — румянец, показывающий разгоряченное состояние) – курд. жар (худой, тощий, худощавый); русское жир (высокомолекулярное органическое вещество, нерастворимое в воде; которое вырабатывается, в частности, живыми организмами) –

курдское жир (живой, подвижный, усердный); русское нет (отрицательный ответ на вопрос) – курдское нет (мнение, точка зрения).

3. межъязыковые омонимы со звуковыми различиями (различные ударения):

Сравните, например, русское ба'ни (множественное число от ба'ня – специальная постройка, помещение или учреждение, где люди моются и парятся) – курдское бани' (ущелье, теснина, долина); русское бота'ника (научная дисциплина, изучающая растения) – курдское ботани'ка (научная дисциплина, изучающая растения); русское геоме'трия (раздел математики, изучающий отношения и закономерности, характерные для пространственных объектов) – курдское геометри'я (раздел математики, изучающий отношения и закономерности, характерные для пространственных объектов); русское гло'бус (трёхмерная модель Земли или другой планеты, а также модель небесной сферы (небесный глобус)) – курдское глобу'с (трёхмерная модель Земли или другой планеты, а также модель небесной сферы (небесный глобус)), русское ла`ва (раскалённая жидкая или вязкая минеральная масса, продукт извержения вулканов) – курдское лава' (просьба).

4. межъязыковые омонимы с графически-фонетическими различиями:

русское конка (исторический вид общественного транспорта, городская уличная железная дорога с конной тягой) – курдское конкэ (трамвай); русское кузин (двоюродный брат) – курдское кузин (выть); русское кираса (воинские доспехи для защиты туловища воина, состоящие из двух пластин, выгнутых по форме спины и груди и соединенных пряжками на плечах и боках) – курдское къраса (рубашка).

Анализ лексикографических материалов продемонстрировал, что русско-курдские межъязыковые омонимы, для которых характерны определенные различия в семантической структуре, приводят к лексико-семантической интерференции. Неразличение в речи таких лексем приводит к нарушению содержания высказывания или его двузначности: русское конка (исторический вид общественного транспорта, городская уличная железная дорога с конной тягой) – курдское конкэ (трамвай); русское кузин (двоюродный брат) – курдское кузин (выть); русское кираса (воинские доспехи для защиты туловища воина, состоящие из двух пластин, выгнутых по форме спины и груди и соединенных пряжками на плечах и боках) – курдское къраса (рубашка).

По результатам исследования, межъязыковое омонимическое совпадение слов русского и курдского языка происходит чаще всего в разрядах существительных, реже

– прилагательных, наречий, междометий. Конечно, для лиц, которые владеют основами другого языка, возникновение неправильных тождеств возможно лишь в сфере одинаковых частей речи: так, существительные ассоциируются только с существительными, прилагательные с прилагательными и так далее. Различия в омонимных парах могут быть в понятийном содержании, реалиях и лексической соотносимости; на практике все эти типы отличий нередко переплетаются.

Таким образом, на основании формального и семантического критериев русско-курдская омонимия может быть квалифицирована как самостоятельное явление диалингвальной лексико-семантической системы, которая отражает в определенной мере контактирование языков на определенном синхронном срезе, преимущественно – случайные совпадения. Основными проявлениями гетерогенных межъязыковых омонимов является звуковое сближение слов, омофония. Появление гомогенных омонимов обусловлена различными направлениями и процессами семантической деривации ЛСВ (расширение или сужение значения, специфика функционально-стилистических особенностей). Этот тип омонимии преимущественно и провоцирует интерференционные явления, которые отражаются на всех группах лексики, прежде всего, на тех, которые функционируют на синхронном срезе.

Перспектива исследования состоит в том, что межъязыковые омонимы нуждаются в разноплановом изучении с учетом семасиологического, ономасиологического аспектов сопоставления и системно-структурной характеристики этих единиц, правильности определения места слова в лексико-семантической системе конкретного языка. На наш взгляд, требует подробного исследования генетический, фонетико-артикуляционный, морфемный и семантический аспекты русско-курдской омонимии.

Библиография (References)

Aksan, Doğan, (1987). Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, 3. Baskı., A.Ü. Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayıni, Ankara.

Akulenko V.V., Komissarçık C.Yu., Pogorelova R.V., Yuht V.L. (1969). İngilizce Rusça, Rusça İngilizce ‘çevirmenin yalancı arkadaşları’. – M., – 210 s.

Bakayev Ç.H. (2005). Kürtçe Rusça Sözlüğü.- Moskova, Devlet milli ve yabancı diller yayinevi. – 310 s.

Bakayev Ç.H. (2005). Kürt Dili (Kurmanci). Donetsk, Ukrayna.

Badalkina E.A. (1991). Paronimin karşılaştırmalı Rus Dili eğitimindeki rolü // Yurtdışında Rusça. – № 3. – Moskova, s. 15-22.

Bednaj M.A. (2000). Polonca Ukraynaca dillerarası homonimi: Filoloji Doktora tezi özeti. – Kiev, s. 34

Celadet Alî Bedir-Xan. (2002). Elfabêya kurdî & Bingehêن gramera kurdmancî. — Stockholm: NEFEL, P. 11-13. — 112 p. — ISBN 91-89687-04-3.

Elfûbêy kurdî. (1960). Be tîpî Latînî. — Hewlêr.

Falkoviç M.M. (1960). Sesteşler ve Çok anlamlı kelimeler // Dilbilimleri soruları. - № 5. s. 85-88.

Farizov İ.O.(1957). Rusça Kürtçe Sözlük Moskova, Devlet milli ve yabancı diller yayinevi.

Golovnya A.İ. (2007). Dilbilimi ögesi olarak sesteşler: monografi. – Mn.: BGU, s. 132.

Hamoyan M.U. (1979). Rusça Kürtçe Deyimler sözlüğü. Yayın AN Ermenistan . Erivan.

Karacan, H. & Khalid, H. S. (2016). Adjectives in Kurdish language: Comparison between dialects. International Journal of Kurdish Studies 2 (2), 15 – 23.

Karacan, H. & Kaya, B. (2015). Zazaki ile Kurmanci lehçelerinin fonetik yönünden karşılaştırılması [Phonetic comparison of the Kurmanci and Zazaki dialects]. International Journal of Kurdish Studies 1 (2), pp.102 – 115.

Kurdoyev K.K. Yusupova Z.A. (1983). Kürtçe Rusça Sözlük (Sorani). — M.: Rus Dili.

Kurdoyev K.K. (1961). Kürt Dili. — M.: Doğu Dilleri yayinevi.

Koçergan M. (1997). Rusça Ukraynaca sesteşler sözlüğü. – Kiev, s. 400.

Article

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 104 – 119
<http://ijoks.com>

Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy

Mehmet Akif Koç¹

Received: Jan 05, 2020

Reviewed: Jan 07, 2020

Accepted: Jan 09, 2020

Abstract

The Middle East has emerged as a new stage for Moscow's increasingly active foreign policy due to its geopolitical relevance, close proximity to Russian borders, and abundance of energy resources. Although Russian interests in the Middle East are generally not considered vital and existential relative to post-Soviet geography and Europe, influence in this region is still essential for Moscow to regain its superpower status. Russia employs a combination of hard- and soft-power elements toward Middle Eastern actors. To this end, the instrumentalization of energy cooperation and arms sales is crucial for Russia to advance its goals in the region. The Kremlin also compartmentalizes its relations with almost all regional actors and establishes business-oriented networks to gain prestige, cultivate political influence, and benefit financially. After reorganizing the domestic political and economic power structure, Russian policy-makers have successfully mobilized state-owned energy and arms companies, such as Rosoboronexport, Rosatom, Rosneft, Gazprom, and Lukoil, as remarkable pillars of Russian policy toward the Middle East.

Keywords: Russia, Middle East, energy, geopolitics, arms

Recommended citation:

Koç, M.A. (2020). Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy. *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 104 – 119

DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.670457>

¹ Corresponding Author, Ph.D Candidate, Middle East Studies, Social Sciences University of Ankara (ASBU) - Ankara / Turkey, E-mail: akifikoc@hotmail.com

1. Introduction

The Middle East has been one of the most significant for Moscow's evolving foreign policy orientation. Its geopolitical relevance, close proximity to Russian borders, and abundance of energy resources increase the region's value for Russian diplomatic agenda. Modern Russia policies toward the Middle East inherit some of the Soviet-era connections and networks in the region but also reflect crucial differences from the past in terms of political, economic, and commercial parameters. Moscow's efforts to establish closer ties with the region's energy sector through deals on oil, natural gas, and nuclear energy, as well as its push to strengthen its arms trade and military cooperation with regional actors, add more layers to its existing political and economic priorities. To enhance these efforts, Russian policy-makers use state-owned energy and arms giants, Rosoboronexport, Rosatom, Rosneft, Gazprom, and Lukoil, as main instruments of Russian policy in the region.

2. Theoretical and Conceptual Framework

In international relations, states (mainly regional and global powers) are generally inclined to instrumentalize non-military methods and tools (such as foreign aid and financial assistance, soft-power displays, diplomatic channel extension, etc.)² to increase their economic and political power, shape the policies of other actors, and create a sphere of influence.

The most widespread and effective foreign policy instrument is economic influence.³ As Newnham (2011) states, theorists of economic influence emphasize several factors that enable a state to successfully use its economic power against other states—two of them remain important in the modern era and help explain the Russian case:

- i) size of initiating state relative to target state
- ii) bilateral trade share held by each other

² Daryl Press and Benjamin Valentino (2006), "A Balanced Foreign Policy", In *How to Make America Safe: New Policies for National Security*, Stephen Van Evera (Ed.), (Cambridge, MA: The Tobin Project); Stephen M. Walt (2013), "Which Works Best: Force or Diplomacy?", *Foreign Policy*, (August 21, 2013), retrieved January 7, 2020 from <https://foreignpolicy.com/2013/08/21/which-works-best-force-or-diplomacy/>

³ A.S. Sonmez and S. Cobanoglu (2016), "The Use of Energy Resources as Foreign Policy Tools: The Russian Case", *European Scientific Journal, April 2016 edition*, vol.12, No.11, 81–82.

If the initiating state has a larger economy than its target and conducts a lower proportion of its trade with its target, the initiating state's use of economic influence is more successful.⁴ Russian relations with post-Soviet countries (as well as other European states) perfectly fit this model, especially regarding energy trade. The model is also useful for examining Russian policy toward the Middle East, though additional parameters vary for regional context.

As an important component of economic status, energy resources have become an integral part of foreign and national security policies. Today, states perceive energy security to be equally as important as military or economic security.⁵ Some scholars highlight the inseparable nature of energy politics from foreign policy and the inevitable entanglement of energy and security policies for both producer and consumer states. Since energy resources can be used to put pressure on consumers, some producers frequently use energy as a “weapon” to influence consuming countries in order to advance certain foreign policy goals.⁶

According to a European Parliament Think Tank report on energy and foreign policy (2018), there is a close relationship between authoritarian characteristics of a state and the use of energy as a foreign policy tool. Analyzing countries' scores on the Freedom House index and their tendencies to instrumentalize energy resources, the report claims that energy-rich authoritarian states have wielded geopolitical influence through their energy assets.⁷

Regarding arms sales, as Nistico and others (2018) argue, international transfers of major conventional weapons constitute one of the most dynamic sectors of international trade—the arms trade, security, and energy dependence are heavily interconnected. On the demand side, defense and security are the main objectives; on the supply side, arms are exported to support the security needs of allies and to strengthen security links.⁸ The arms trade has political and economic dimensions, so the direction of weapon flows explains a lot about the nature of interdependence for both consumer and supplier states.

⁴ Randall Newnham (2011), “Oil, carrots, and sticks: Russia’s energy resources as a foreign policy tool”, *Journal of Eurasian Studies* 2, 134–135.

⁵ Julijus Grubliauskas and Michael Rühle (2018), “Energy security: a critical concern for Allies and partners”, *NATO Review*, (July 26, 2018), retrieved January 21, 2020 from <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/07/26/energy-security-a-critical-concern-for-allies-and-partners/index.html>

⁶ Giedrius Česnakas (2016), “Energy resources as the tools of foreign policy: the case of Russia”, *Lithuanian Foreign Policy Review* vol. 35. DOI: 10.1515/lfpr-2016-0002.

⁷ Rem Korteweg (2018), “Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia”, *EU Parliament Think Tank Report*, last modified on April 27, 2018, available at [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU\(2018\)603868](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU(2018)603868), 8–11.

⁸ R. Nistico, V. Bove and C. Deiana (2018), “Global arms trade and oil dependence”, *Journal of Law Economics and Organization* 34(2) · February 2018, 272–299.

3. Main Parameters of Russian Policy in the Middle East: Return to the Global Stage

During the Cold War, the Middle East became a primary chessboard between the two superpowers; the proxy conflict was seen through the rampant pursuit of regional allies. Post-WWII Soviet policy in the region was motivated by two crucial approaches: i) installing pro-Soviet regimes to protect its southern borders and ii) benefitting from the growing anti-colonialist sentiment among the Arab peoples to undermine Western power in the region. As a result, the Middle East remained a “key” area of interest for Soviet policy-makers throughout the Cold War.⁹ Moscow’s approach to the region was consistent with the Cold War mentality of confrontation between the two systems, so the USSR established alliances with the states most closely aligned with its own political orientation.¹⁰ Egypt, Iraq, Algeria, and Libya emerged as the main allies of Moscow under the harsh conditions of the Cold War. However, when the USSR dissolved in the early 1990s, Moscow lost its powerful position in the region.

Some Russian scholars argue that withdrawal from the Middle East in the late 1980s marked the decline of the Soviet Union’s superpower status. Today, Russia has reappeared as a major player in the Middle East under Vladimir Putin’s rule to re-establish itself as a great power. Beginning with the military intervention in Syria in 2015, the Middle East is seen as a key testing ground for the Kremlin’s attempt to return to the global stage.¹¹

In order to achieve this goal, Russia relies on a wide array of diplomatic, military, intelligence, trade, energy, and financial tools to influence political systems, public attitudes, and local elites. It does this not only in the Middle East but also in Europe, Africa, Asia, and Latin America. These initiatives mainly aim, in a manner reminiscent of the Cold War, to undermine the US-led international order and the cohesion of the West while at the same time promoting Russian commercial, military, and energy interests.¹²

Russian foreign policy-makers are more successful than those in the US at being pragmatic and compartmentalizing its relations with regional actors to prevent the potential negative

⁹ M. Duric and T. Lansford (2017), “US-Russian Competition in the Middle East: Convergences and Divergences in Foreign Security Policy”, in J. Covarrubias and T. Lansford (Eds.), *Strategic Interests in the Middle East: Opposition and Support for US Foreign Policy*, (New York: Routledge), 63–64.

¹⁰ Alexey Malashenko (2013), *Russia and the Arab Spring*, (Moscow: Carnegie Moscow Center), 3–4.

¹¹ Dmitry Trenin (2016), “Russia in the Middle East: Moscow’s Objectives, Priorities, and Policy Drivers”, *Carnegie Moscow Center* (April 5, 2016), retrieved January 20, 2019 from <https://carnegie.ru/2016/04/05/russia-in-middle-east-moscow-s-objectives-priorities-and-policy-drivers-pub-63244>

Anna Borshchevskaya (2016), *Russia in the Middle East: Motives, Consequences, Prospects*. (Washington: The Washington Institute for Near East Policy - Policy Focus), 4–6.

¹² Paul Stronski and Richard Sokolsky (2017), *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*. (Washington: Carnegie Endowment for International Peace Paper), 3–4.

effects of conflicting parties' interests over its main policies. Moscow's strategy of establishing sustainable connections (with all actors, including states, armed groups, local elites, etc.), one that often ignores its own "terrorist" designations, creates remarkable room for maneuvering to effectively balance Western power in the region. As Shumilin (2016) argues, this policy allows President Putin to adopt a pragmatic stance toward regional issues. For example, Russia opposes Saudi Arabia in Syria, but cooperates with it on energy and arms sales¹³; at the same time, Moscow also cooperates closely with Iran and Qatar, with whom Riyadh has tense relations. Russia's strategy in the Middle East can be defined as "transactional, non-ideological, and flexible" on the basis of the Kremlin's main regional drivers of "international prestige, trade, and regional stability."¹⁴

4. New Foreign Policy Instruments in Russian Foreign Policy

As a macro strategy, Russia aims to increase its sphere of influence, refurbish its image, and assert itself on key international issues where Western retreats have left vacuums by challenging Western political, economic, and security institutions. To do this, Russian policy-makers use these methods and tools: i) economic and energy, ii) political and cultural, iii) digital media and cyber, and iv) military and security.¹⁵

As Bremer & Charap (2007) point out, since Vladimir Putin was named acting president on December 31, 1999, authority has become concentrated in the Kremlin and the executive branch has asserted control over state-owned enterprises that had previously been driven by the private interests of Yeltsin-era economic politics and operated with some independence. As a result, the Kremlin monopolized Russian domestic and foreign policy as well as the country's economy and society. This new phase was heavily dominated by *siloviki*, representatives of security and intelligence institutions (mostly from Putin's inner circle). Positions in the bureaucracy, economic structures, and political institutions were largely filled by the members of *siloviki*. One of the most important features of the *siloviki* members is their passion for economic nationalism and restoring Russia's international greatness.¹⁶ To this end,

¹³ Alexander Shumilin (2016), Russia's Diplomacy in the Middle East: Back to Geopolitics, *Institut français des relations internationales (IFRI)*, (May 1, 2016), retrieved January 21, 2019 from https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf

¹⁴ James Sladden, Becca Wasser, Ben Connable, and Sarah Grand-Clement (2017), *Russian Strategy in the Middle East*. (Washington: RAND Corporation - Perspective Paper), 3–11.

¹⁵ Stronski and Sokolsky (2017), *The Return of Global Russia*, pp. 29–30.

¹⁶ Ian Bremmer and Samuel Charap (2007), "The Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want", *The Washington Quarterly*, 30:1, 83–92, DOI: 10.1162/wash.2006-07.30.1.83.

the strategic management of the huge raw materials sector and industrial complexes were restructured and put under the rule of *siloviki* members.

As part of the ambitious “return to global power politics” approach, energy and arms sales are considered crucial foreign policy tools. According to BP statistics (2017), Russian oil production is at 11.3 Mb/d, accounting for 12.2% of the global total. Russia is the second-largest (after the US) gas producer with 17.3% of global output. Russian oil exports grew by 3.1% (to 8.6 Mb/d) to account for 12.7% of the global total while gas exports grew by 7.9% (to 231 bcm) to account for 25.9% of global gas export growth in 2018.¹⁷ In the energy sector, the powerful public giants Rosneft, Gazprom, and Lukoil have extensive global operations stretching throughout Afro-Eurasia; Middle Eastern energy investment has ramped up in recent years.

Furthermore, Russian state-owned nuclear company Rosatom has become the second-largest nuclear power company in the world in terms of installed nuclear capacity and number of nuclear units in operation. The Kremlin has also consolidated its strong position in the global arms trade and shares the title of top arms exporters with the US; Rosoboronexport, a federal-state unitary enterprise, is the key organization behind Russian arms exporting capacity.

5. Russian Energy Giants and Middle East Activities

Russia has significant economic interests in the Middle Eastern energy sector. Rosneft and Gazprom, Russian state-owned energy companies, maintain important energy projects—including key consumer markets, oil and gas fields, and customers for nuclear energy infrastructure—in countries and regions such as Iran, Iraq, and Turkey, as well as Iraqi Kurdistan and the eastern Mediterranean.¹⁸

Rosneft is the world’s largest listed oil company (based on production volume), producing 5 million barrels of oil daily (ExxonMobil produces 4 million barrels per day). The Russian state owns just over 50% of its shares; its CEO, Igor Sechin, maintains close personal ties with President Putin. According to Russian experts, the Kremlin has not been shy to exert

¹⁷ BP Country Insight – Russia (2017), *BP*, (last modified on January 10, 2019), retrieved January 15, 2019 from <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights/russia.html>

¹⁸ Sladden and others (2017), *Russian Strategy in the Middle East*, 7–8.

control over the energy company despite its commercial status. Rosneft's huge investments in Venezuela, Iraq, and India reflect the Russian state's control over the energy giant.¹⁹

Rosneft's Middle Eastern investments focus on Iraqi Kurdistan and Egypt. During the referendum crisis between Erbil and Baghdad in 2017–2018, Rosneft took over ownership of Iraqi Kurdistan's landlocked oil export pipelines to Turkey from the Erbil government in return for \$1.8 billion. Control of the strategic pipelines has given Rosneft (and, in turn, the Russian government) a crucial role in ongoing talks between the KRG and Baghdad, as well as Iraqi politics in general. Rosneft's recent initiatives in Iraq are viewed as political more than they are commercial.²⁰

In October 2017, Rosneft closed a deal to acquire from ENI a 30% stake in the Zohr gas field (one of the largest in the Mediterranean, located off the coast of Egypt) in exchange for over \$2 billion; the Russian firm produces gas with the Italian ENI (60%) and British BP (10%) in Egypt as a result of the deal.²¹ Rosneft also began drilling oil at Block 12 field in southern Iraq alongside its investments in Iraqi Kurdistan to the north. Rosneft's other significant energy investment activities in the Middle East are as follows: signed deal to buy 20–35m barrels/year of crude oil from Libya and redevelop oilfields (February 2017); bought Egyptian crude oil for the first time and signed deal to supply Egypt with LNG (March 2017); bid for offshore rights in Lebanon.²² The positive trend in Russia's strengthened relations with two North African strongmen, Egyptian el-Sisi and Libyan Haftar, coincides with Rosneft's investments in the Mediterranean basin. Rosneft seeks to establish a partnership with Saudi Aramco and buy shares of the oil giant in 2018. It is currently in the process of signing a deal with Iranian NIOC to team up on oil and gas projects worth \$30 billion.²³

¹⁹ Vanand Meliksetian (2018), "Rosneft's Middle East Strategy Explained", *Oilprice*, (November 10, 2018), retrieved January 18, 2019 from <https://oilprice.com/Geopolitics/International/Rosnefts-Middle-East-Strategy-Explained.html>

²⁰ Dmitry Zhdannikov (2018), "The great Russian oil game in Iraqi Kurdistan". *Reuters*, (April 19, 2018), retrieved January 11, 2019 from <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-iraq-insight/the-great-russian-oil-game-in-iraqi-kurdistan-idUSKBN1HQ1R3>; Meliksetian, "Rosneft's Middle East Strategy Explained".

²¹ ROSNEFT Annual Report (2017), *ROSNEFT*, 159–160, retrieved from https://www.rosneft.com/upload/site2/document_file/a_report_2017_eng.pdf

²² Henry Foy and David Sheppard (2017), "Rosneft takes key step in push into Middle East", *Financial Times*, (April 3, 2017), retrieved January 10, 2019 from <https://www.ft.com/content/5417e004-13a4-11e7-80f4-13e067d5072c>

²³ Denis Pinchuk and Vladimir Soldatkin (2017), "Russia's Rosneft, Iran's NIOC agree to team up on oil and gas projects worth \$30 billion", *Reuters*, (November 1, 2017), retrieved January 5, 2019 from <https://www.reuters.com/article/us-russia-iran-oil/russias-rosneft-irans-nioc-agree-to-team-up-on-oil-and-gas-projects-worth-30-billion-idUSKBN1D14P6>

In addition to Rosneft's huge investments, Russian oil and gas companies Lukoil and Gazprom Neft are also involved in Middle Eastern projects; both companies are directed by Putin allies Vagit Alekperov and Alexey Miller respectively. Gazprom, the state-controlled gas monopoly (Russia's largest company with \$117 billion in sales and the world's largest natural gas producer), dominates European energy politics and grants leverage to the Kremlin as an effective foreign policy tool; in recent years, Gazprom has begun to invest in the Middle Eastern energy sector, as has Lukoil.

As Borshchevskaya (2016) highlights, the Kremlin agreed to write off some of Iraq's Soviet-era debt in 2005 around the same time Lukoil provided several million dollars of humanitarian aid to Iraq. In February 2008, Russia forgave the entirety of Iraq's \$12.9 billion in debt. Since 2009, Lukoil and Gazprom Neft have won a number of large contracts in Iraq. Lukoil plans to make West Qurna-2 one of Iraq's largest producers. Lukoil has also played a major role as an energy exporter in Iraqi Kurdistan. In 2012, Gazprom Neft signed two deals with the KRG, making it the fourth major oil company to enter the region and putting it in the same league as US-based Chevron and ExxonMobil and France-based Total.²⁴ Gazprom Neft and its partners developing Iraq's Badra oil field plan to invest an additional \$2.5 billion in the project by 2030.²⁵ Gazprom Neft is also seeking to take part in Abu Dhabi's oil projects and plans to partner with Mubadala Investment Holding in the UAE, Egypt, Oman, and Iraq.²⁶

According to Sonmez & Cobanoglu (2016), Russia uses energy in its foreign policy through three main strategies: i) importing cheap natural gas and oil from its allies and cooperating states, ii) using price negotiations as a "carrot and stick" method over consumer countries, and iii) utilizing the option to change gas and oil routes and pipelines to align with its foreign and security policy goals.²⁷ However, in the Middle East, Russia's strategy differs from post-Soviet European strategies. For example, the Kremlin's pragmatic approach to the Gulf, Saudi Arabia in particular, is based on a desire to increase or maintain global oil prices, at least not to allow decreasing; to this end, Russia tries to coordinate its efforts with Arabian OPEC

²⁴ Borshchevskaya (2016), *Russia in the Middle East*, 32–34.

²⁵ Reuters (2017), "Investment In Iraq's Badra Oil Field To Reach \$2.5 Billion By 2030", *Reuters*, (December 7, 2017), retrieved January 14, 2019 from <https://www.epmag.com/investment-iraqs-badra-oil-field-reach-25-billion-2030-1672996>

²⁶ Dania Saadi (2018), "Gazprom Neft keen to take part in Abu Dhabi's oil projects and discoveries", *the National*, (November 15, 2018), retrieved January 15, 2019 from <https://www.thenational.ae/business/energy/gazprom-neft-keen-to-take-part-in-abu-dhabi-s-oil-projects-and-discoveries-1.791792>

²⁷ Sonmez and Cobanoglu (2016), "The Use of Energy Resources as Foreign Policy Tools", 93–101.

states through production levels and price measure agreements.²⁸ Together, the Middle East and Russia possess 60% and 63% of the world's proven oil and gas reserves, respectively; they produce half of the world's oil and nearly 40% of its gas. Any cooperation between them will, therefore, have significant implications for global oil and gas markets.²⁹

6. ROSATOM and Russian Nuclear Policy

Russia has not only maintained its dominance over oil and natural gas but has identified new energy options, mainly nuclear power. Russian leadership has sought to lead the global active nuclear power market. The Kremlin consolidated Russia's nuclear industry in a single state-owned company, Rosatom, in 2007.³⁰

According to Rosatom's reports, it operates in uranium mining, enriched uranium product delivery, nuclear fuel and component delivery, and nuclear power plant construction. Rosatom leads globally in terms of the number of reactors being built abroad with a total of 35. The company is operational in more than 40 countries and holds 16% of the global nuclear fuel market share. Its portfolio of overseas projects for the next decade exceeds \$133 billion.³¹

In addition to its ongoing relations with traditional buyers in Europe and Asia, Rosatom has followed in the footsteps of Russian oil and gas giants in the Middle East by securing nuclear plant construction deals with Turkey and Iran; the company seeks to further expand its market share in the region. In Jordan, Rosatom has conducted nuclear feasibility studies to install a 2GW reactor. In addition, it signed a deal with the UAE to supply nuclear fuel to the Korean Barakah nuclear plant. Saudi Arabia also plans to develop 17GW of nuclear power by 2040—Rosatom is on Riyadh's shortlist for construction partners. Finally, Egypt signed a preliminary agreement with Rosatom to build a 4.8 GW power plant in Dabaa, which the company hopes will be up and running by 2026.³²

²⁸ Sladden and others (2017), *Russian Strategy in the Middle East*, 8.

²⁹ Carole Nakhle (2018), "Russia's energy diplomacy in the Middle East", in N.Popescu and S. Secrieru (Eds.), *Russia's Return to the Middle East: Building Sandcastles?* (Chaillot Paper No: 146, July 2018), 30.

³⁰ Rauf Mammadov and Theodore Karasik (2018), "Rosatom as a Tactic in Russia's Foreign Policy", *International Policy Digest*, (July 19, 2018), retrieved January 9, 2019 from <https://intpolicydigest.org/2018/07/19/rosatom-as-a-tactic-in-russia-s-foreign-policy/>

³¹ ROSATOM (2019), "International Relations of Rosatom", (January 1, 2019), retrieved January 2, 2019 from <https://www.rosatom.ru/en/global-presence/international-relations/>

³² Mammadov and Karasik (2018), "Rosatom as a Tactic in Russia's Foreign Policy"; ROSATOM (2017), "Public Annual Report – 2017", retrieved January 13, 2019 from <https://rosatom.ru/upload/iblock/29c/29c061878dad37c189db341648c964b3.pdf>, 29–30.

Nuclear energy diplomacy significantly adds to Russian prestige and creates political gains in terms of interdependence. However, the main motivation behind Russian nuclear power plant construction abroad is economic. As Minin and Vlcek (2017) states clearly, “four-unit nuclear power plant construction by Rosatom keeps 24,000 people in work in various segments of the nuclear industry inside Russia, while each ruble of the nuclear loan brings 1.8 rubles into the economy by way of orders for Russian enterprises, including fuel supplies, staff training, decommissioning services, and so on. Each ruble also provides 0.54 rubles of direct income to the Russian budget.”³³

7. Rosoboronexport and Russia’s Increasing Share in the Global Arms Trade

Rosoboronexport was founded as a state-owned arms production company following the chaotic organization of the Russian arms trade in the 1990s, alongside competition between private companies and state agencies, to centralize decision-making for the defense industry. President Putin chose Sergey Chemezov, a close ally, to direct the process and found the company.³⁴

Since 1950, the US and Russia (the USSR before 1992) have consistently been the largest suppliers of arms (the US with 34% global market share, Russia with 22%). The flow of arms to the Middle East increased by 103% between 2008-12 and 2013-17. On the top arms importers list, Saudi Arabia follows India with a global share of 10% (India with 12%); Egypt places third with 4.5% while the UAE holds fourth with 4.4% share, Algeria holds seventh with 3.7%, and Iraq holds eighth with 3.4%.³⁵

Russia began developing a three-dimensional arms strategy after reorganizing its domestic defense industry management, through which the Kremlin instrumentalized arms sales as a foreign policy tool: i) license transfers with occasional joint military hardware development (currently only with India to its full extent), ii) large-scale deliveries to relatively prosperous countries that can afford to pay for military hardware (Indonesia, Malaysia, Algeria, Iraq, Azerbaijan, etc.), and iii) the “small steps toward big gains” approach (military-technical cooperation aimed at developing countries, mainly poor- and medium-tier states in Africa,

³³ Nikita Minin and Tomas Vlcek (2017), “Determinants and Considerations of Rosatom’s External Strategy”, *Energy Strategy Reviews*, Vol. 17 (September 2017), 37–44.

³⁴ Louis-Marie Clouet (2007), *Rosoboronexport, Spearhead of the Russian Arms Industry*. (Paris: IFRI Russia Report, Russie.nei.Visions No: 22, 2007), 5–6.

³⁵ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (2018), “SIPRI Yearbook 2018: Armaments, Disarmament and International Security”, retrieved January 15, 2019 from https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-06/yb_18_summary_en_0.pdf, 7-8.

Latin America, and Southeast Asia). This multi-dimensional strategy demonstrates the variety of tools that Russia employs to extract profit, strengthen its political sphere of influence, build up regional influence, and maintain and strengthen relations with strategic partners in various regions.³⁶

As Sladden and others (2017) argue, Russia is making a concerted effort to reclaim its role as the “credible” arms supplier of choice for Middle Eastern governments. During the Arab Spring, the US remarkably lost its position and relative advantage in the region, allowing Russia to re-emerge and dominate the arms market. Arab governments in recent years tend to prefer military cooperation with Russia due to i) Rosoboronexport’s quick delivery of much-needed weaponry (as demonstrated through its provision of attack helicopters to Iraq), ii) Moscow’s non-ideological approach to relationships and provision to a diverse group of actors simultaneously, and iii) the US legislature’s reluctance to permit weapon trades due to human rights concerns and Israeli interests (shown by delays in recent arms sales to Egypt and Saudi Arabia). As a result, Russia’s arms exports to Middle East countries increased by 36% between 2011 and 2015.³⁷

The most popular Russian arms in the Middle East are tanks, propelled guns, armored vehicles, supersonic combat aircraft, and anti-aircraft missiles; Rosoboronexport also delivers helicopters, surface-to-surface missiles, and anti-ship missiles to state actors. Some recent estimates show that up to 37% (or \$5.5 billion) of Russian arms exports in 2015 were to clients in the Middle East, which, in absolute terms, is ten times higher than all Russian arms exports to the region during the 1990s.³⁸ The Middle East has been the second-most important region for Russian arms exports over the last several decades; it accounted for 17.8% of the total between 2000 and 2016. This market comprises of traditional (Soviet-era) customers, such as Iraq (1.4%), Syria (1.4%), Egypt (1.4%), and Yemen (1.2%), as well as newer clients, such as Algeria (9.1%), Iran (2%), and the UAE (0.7%). According to SIPRI’s global armament report, Middle Eastern countries’ dependence figures on Russian arms sales are as

³⁶ Ilya Kramnik (2014), “Russian Arms Export: Strategies of Influence”, *Russian International Affairs Council (RIAC)*, (March 11, 2014), retrieved January 10, 2019 from <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russian-arms-export-strategies-of-influence/>

³⁷ Sladden and others (2017), *Russian Strategy in the Middle East*, 8.

³⁸ Yury Barmin (2018), *Russian Arms Diplomacy in the Middle East*, (Istanbul: Al-Sharq Forum, 2018), 8–10.

follows: Algeria (>80–100%), Syria (>60–80%), Iran (>40–60%), Yemen (>40–60%), and Libya (>20–40%).³⁹

Egypt is one of the biggest consumers of Russian arms in the Middle East. Cairo played a key role in the 1950s to give Moscow a foothold in the region during the chaos of the Cold War. Following the military coup of el-Sisi, Washington froze its aid to Cairo, allowing Russia to once again reach out to Egypt. As a result, Moscow and Cairo reached an arms agreement in 2014 worth \$3.5 billion. In February 2017, Abu Dhabi entered into military contracts with Russia worth \$1.9 billion that included MG-29 twin-engine aircraft and SU-35 jets. Rosoboronexport's arms deal with Algeria in 2006 was worth \$7.5 billion. In 2012, the Kremlin supplied Iraq with military equipment worth \$4.2 billion.⁴⁰

An increasingly influential dimension of Russian foreign policy's military framework is the use of "private" military companies and mercenaries, such as Wagner in Syria and many others in Ukraine, Libya, and various conflict zones.⁴¹ Most recently, according to field-based observers, 600–800 Russian mercenaries are currently fighting with Commander Khalifa Haftar to capture the Libyan capital of Tripoli as of December 2019.⁴² These direct interventions contribute to further escalation and internationalization of the Libyan conflict.

8. Conclusion

President Putin, as a leader with a background in the KGB who witnessed the demise of the USSR during his foreign mission in East Germany, described the collapse of the Soviet Union as a "major geopolitical disaster of the century" in his annual address to the Federal Assembly of the Russian Federation in April 2005.⁴³ According to a recent poll from November 2015 of 1,600 Russian citizens, two-thirds believe Russia is a great power—an increase from half in 2011 and 31% in 1999.⁴⁴ This author argues that there are two main factors feeding into this

³⁹ Richard Connolly and Cecilie Sendstad (2017), *Russia's Role as an Arms Exporter: The Strategic and Economic Importance of Arms Exports for Russia*. (London: Chatham House - Research Paper); 6, 17–18.

⁴⁰ Kramnik (2014), "Russian Arms Export"; Barmin, *Russian Arms Diplomacy*, 10–11.

⁴¹ Nicu Popescu and Stanislav Secrieru (2018), *Russia's return to the Middle East Building sandcastles?* (Paris: EU Institute for Security Studies – Chaillot Papers, No: 146), 24–25.

⁴² Maggie Michael (2019), "Libyan officials collect evidence of Russian fighters in war", *AP* (December 5, 2019), retrieved January 6, 2020 from <https://apnews.com/5cb85022f79e4af391007d74b6edc0f2>

⁴³ Vladimir Putin (2005), "Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation", (April 25, 2005), retrieved January 2, 2019 from <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>

⁴⁴ Borshchevskaya (2016), *Russia in the Middle East*, 50.

positive trend in Russian public opinion: i) stable domestic economic conditions due to relatively high oil and gas prices in recent years and ii) the Kremlin's successful and ambitious foreign policy moves to regain superpower status, particularly within the context of Ukraine and Syria. When Putin's statement is evaluated alongside Russian public opinion on great power status, the Kremlin's optimal strategy involves the realpolitik foreign policy that it has developed over the last 18 years.

Due to its geopolitical relevance, possession of almost half of global oil and natural gas reserves, close proximity to Russian borders, the Middle East is an appropriate stage for Moscow's revitalized foreign policy. Russian interests in the Middle East are not generally viewed as vital or existential compared to the post-Soviet geography and action in Europe, but this region is still significant for Moscow to reclaim its superpower status. Russia employs a combination of hard- and soft-power elements toward Middle Eastern actors. The instrumentalization of energy cooperation and arms sales has provided crucial leverage for Russia in the region. The Kremlin also wisely compartmentalizes its relations with all regional actors and establishes business-oriented networks to gain prestige, cultivate political influence, and benefit financially. Russian policy-makers, after reorganizing domestic power structures, have successfully mobilized state-owned energy and arms giants such as Rosoboronexport, Rosatom, Rosneft, Gazprom, and Lukoil as pillars of Russian foreign policy in the Middle East.

The Russian energy companies Rosneft, Gazprom Neft, and Lukoil have remarkably significant oil and gas investments in Iraq, Egypt, and Libya; these firms are also partnered with the Gulf States to cooperate on setting global output and prices. Russia is also active in the nuclear energy sector. The state-owned company Rosatom has signed deals to construct nuclear plants in Iran, Turkey, Egypt, and Jordan. Additionally, it has agreed to supply nuclear fuel to the reactor in the UAE and is in ongoing negotiations with Saudi Arabia to construct reactors there. Furthermore, Rosoboronexport has inherited the Soviet-era arms trade network in the region (Iraq, Syria, Egypt, and Yemen) and added new markets (Algeria, Iran, UAE). It has largely secured the region for Russia's high-technology Russian arms industry due to its quick supply channels and non-ideological approach.

REFERENCES

- Barmin, Yury (2018). *Russian Arms Diplomacy in the Middle East*. Istanbul: Al-Sharq Forum.
- Borshchevskaya, Anna (2016). *Russia in the Middle East: Motives, Consequences, Prospects*. Washington: The Washington Institute for Near East Policy - Policy Focus.
- BP Country Insight – Russia (2017). *BP*. (last modified on January 10, 2019), retrieved January 15, 2019 from <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights/russia.html>
- Bremmer, Ian and Charap, Samuel (2007). The Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want. *The Washington Quarterly*, 30:1, 83–92, DOI: 10.1162/wash.2006-07.30.1.83.
- Clouet, Louis-Marie (2007). *Rosoboronexport, Spearhead of the Russian Arms Industry*. Paris: IFRI Russia Report, Russie.nei.Visions No: 22.
- Connolly, Richard and Sendstad, Cecilie (2017). *Russia's Role as an Arms Exporter: The Strategic and Economic Importance of Arms Exports for Russia*. London: Chatham House - Research Paper.
- Česnakas, Giedrius (2016). Energy resources as the tools of foreign policy: the case of Russia. *Lithuanian Foreign Policy Review* vol. 35. DOI: 10.1515/lfpr-2016-0002.
- Duric, M. and Lansford, T. (2017). US-Russian Competition in the Middle East: Convergences and Divergences in Foreign Security Policy. J. Covarrubias and T. Lansford (Eds.), In *Strategic Interests in the Middle East: Opposition and Support for US Foreign Policy*. New York: Routledge.
- Foy, Henry and Sheppard, David (2017). Rosneft takes key step in push into Middle East. *Financial Times*, (April 3, 2017). retrieved January 10, 2019 from <https://www.ft.com/content/5417e004-13a4-11e7-80f4-13e067d5072c>
- Grubliauskas, Julijus and Rühle, Michael (2018). Energy security: a critical concern for Allies and partners. *NATO Review*, (July 26, 2018), retrieved January 21, 2020 from <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/07/26/energy-security-a-critical-concern-for-allies-and-partners/index.html>
- Korteweg, Rem (2018). Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Kramnik, Ilya (2014). Russian Arms Export: Strategies of Influence. *Russian International Affairs Council (RIAC)*, (March 11, 2014), retrieved January 10, 2019 from <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russian-arms-export-strategies-of-influence/>
- Russia. *EU Parliament Think Tank Report*, last modified on April 27, 2018, available at [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU\(2018\)603868](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU(2018)603868)
- Malashenko, Alexey (2013). *Russia and the Arab Spring*. Moscow: Carnegie Moscow Center.
- Mammadov, Rauf and Karasik, Theodore (2018). Rosatom as a Tactic in Russia's Foreign Policy. *International Policy Digest*, (July 19, 2018), retrieved January 9, 2019 from <https://intpolicydigest.org/2018/07/19/rosatom-as-a-tactic-in-russia-s-foreign-policy/>
- Meliksetian, Vanand (2018). Rosneft's Middle East Strategy Explained". *Oilprice*. Retrieved January 18, 2019 from <https://oilprice.com/Geopolitics/International/Rosnefts-Middle-East-Strategy-Explained.html>
- Michael, Maggie (2019). Libyan officials collect evidence of Russian fighters in war. *AP* (December 5, 2019), retrieved from <https://apnews.com/5cb85022f79e4af391007d74b6edc0f2>

- Minin, Nikita and Vlcek, Tomas (2017). Determinants and Considerations of Rosatom's External Strategy. *Energy Strategy Reviews*, Vol. 17 (September 2017), 37–44.
- Nakhle, Carole (2018). Russia's energy diplomacy in the Middle East. N.Popescu and S. Secrieru (Eds.), *Russia's Return to the Middle East: Building Sandcastles?* Chaillot Paper No: 146, July 2018.
- Newnham, Randall (2011). Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool. *Journal of Eurasian Studies* 2, 134–143.
- Nistico, R., Bove, V. and Deiana, C. (2018). Global arms trade and oil dependence. *Journal of Law Economics and Organization* 34(2) · February 2018, pp. 272–299.
- Pinchuk, Denis and Soldatkin, Vladimir (2017). Russia's Rosneft, Iran's NIOC agree to team up on oil and gas projects worth \$30 billion. *Reuters*, (November 1, 2017), retrieved January 5, 2019 from <https://www.reuters.com/article/us-russia-iran-oil/russias-rosneft-irans-nioc-agree-to-team-up-on-oil-and-gas-projects-worth-30-billion-idUSKBN1D14P6>
- Popescu, Nicu and Secrieru, Stanislav (2018). *Russia's return to the Middle East Building sandcastles?* Paris: EU Institute for Security Studies – Chaillot Papers, No: 146.
- Press, Daryl and Valentino, Benjamin (2006). A Balanced Foreign Policy. In Stephen Van Evera (Ed.), *How to Make America Safe: New Policies for National Security*. Cambridge, MA: The Tobin Project.
- Putin, Vladimir (2005). "Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation". (April 25, 2005), retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>
- Reuters (2017). Investment in Iraq's Badra Oil Field To Reach \$2.5 Billion By 2030. *Reuters*, (December 7, 2017), retrieved January 14, 2019 from <https://www.epmag.com/investment-iraqs-badra-oil-field-reach-25-billion-2030-1672996>
- ROSATOM (2019). International Relations of Rosatom. (January 1, 2019), retrieved January 2, 2019 from <https://www.rosatom.ru/en/global-presence/international-relations/>
- ROSATOM Public Annual Report (2017). Retrieved January 13, 2019 from <https://rosatom.ru/upload/iblock/29c/29c061878dad37c189db341648c964b3.pdf>
- ROSNEFT Annual Report – (2017). *ROSNEFT*. retrieved January 7, 2020 from https://www.rosneft.com/upload/site2/document_file/a_report_2017_eng.pdf
- Saadi, Dania (2018). Gazprom Neft keen to take part in Abu Dhabi's oil projects and discoveries. *The National*, (November 15, 2018), retrieved January 15, 2019 from <https://www.thenational.ae/business/energy/gazprom-neft-keen-to-take-part-in-abu-dhabi-s-oil-projects-and-discoveries-1.791792>
- Shumilin, Alexander (2016). Russia's Diplomacy in the Middle East: Back to Geopolitics. *Institut français des relations internationales (IFRI)*, (May 1, 2016), retrieved January 21, 2019 from https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf
- SIPRI Yearbook (2018). Armaments, Disarmament and International Security. *Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)*, retrieved January 15, 2019 from https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-06/yb_18_summary_en_0.pdf
- Sladden, J., Wasser, B., Connable, B. and Grand-Clement, S. (2017). *Russian Strategy in the Middle East*. Washington: RAND Corporation - Perspective Paper.
- Sonmez, A.S. and Cobanoglu, S. (2016). The Use of Energy Resources as Foreign Policy Tools: The Russian Case. *European Scientific Journal, April 2016 edition*, vol.12, No.11, 78-110.
- Stronski, Paul and Sokolsky, Richard (2017). *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace Paper.

- Trenin, Dmitry (2019). Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers. *Carnegie Moscow Center* (April 5, 2016), retrieved January 20, 2019 from <https://carnegie.ru/2016/04/05/russia-in-middle-east-moscow-s-objectives-priorities-and-policy-drivers-pub-63244>
- Walt, Stephen M. (2013). Which Works Best: Force or Diplomacy? *Foreign Policy*, (August 21, 2013), retrieved January 7, 2020 from <https://foreignpolicy.com/2013/08/21/which-works-best-force-or-diplomacy/>
- Zhdannikov, Dmitry (2018). The great Russian oil game in Iraqi Kurdistan. *Reuters*, (April 19, 2018), retrieved January 11, 2019 from <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-iraq-insight/the-great-russian-oil-game-in-iraqi-kurdistan-idUSKBN1HQ1R3>

Book Review

International Journal of Kurdish Studies
6 (1), pp. 120 – 132
<http://ijoks.com>

The Shi'ite Movement in Iraq (Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş)

Mehmet Akif Koç¹

Received: Nov 06, 2019

Reviewed: Jan 05, 2020

Accepted: Jan 05, 2020

Abstract

This paper aims to understand the religious, political, and organizational background of the Shi'ite movement in Iraq. It identifies the relationships that Iraqi Shi'ite groups have developed with other regional actors, most notably Iran, as well as the Shi'ite opinion leaders who have earned a prominent religious and political identity in the country, including Ayatollah Sistani, Muqtada al-Sadr, and the al-Hekim family. Finally, this paper also analyzes Shi'ite relations with and approaches to the state. Faleh Cabbar, an Iraqi sociologist, offers a very important historical and general framework in his book on the Shi'ite Movement in Iraq. However, much of it will require constant updates its utility as a bedside resource will rapidly diminish as the position and actions of Iraqi Shi'ites change over time.

Keywords: Iraq, Shi'ite Movement, Kurdish, The Middle East

Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş: The Shi'ite Movement in Iraq (Saqi Books, 2003: London)

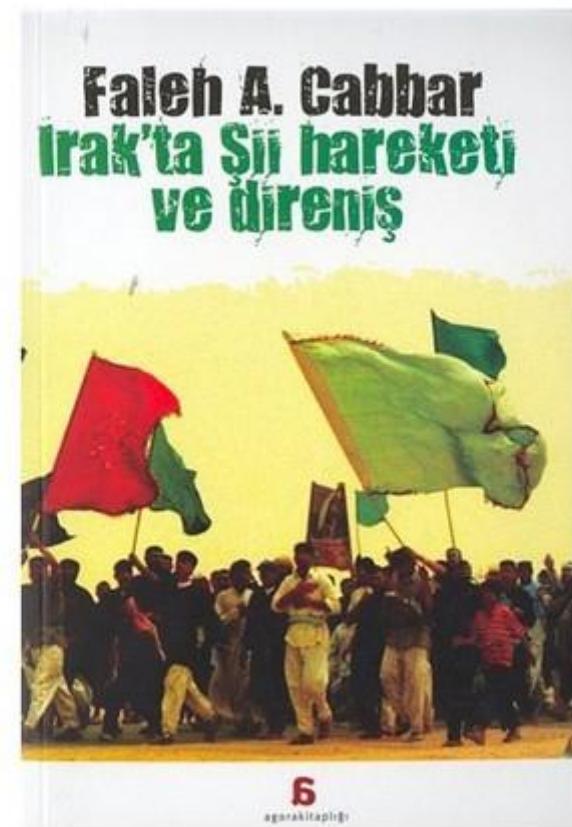
Kitap Değerlendirmesi - Faleh A. Cabbar, Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004), 528 shf.

Özgün Adı – Basım Tarihi: The Shi'ite Movement in Iraq (Saqi Books, 2003: London)

Recommended citation:

Koç, M.A. (2020). The Shi'ite Movement in Iraq (Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş). *International Journal of Kurdish Studies* 6 (1), 120 – 132 DOI: [10.21600/ijoks.643640](https://doi.org/10.21600/ijoks.643640)

¹ Corresponding Author: Ph.D Can., Middle East Studies, Ankara / Turkey, E-mail: akifkoc@hotmail.com, ORCID NO : <https://orcid.org/0000-0001-5179-6027>

Irak'ta son olarak geçtiğimiz yıl (2018 Mayıs) genel seçimler yapıldı ve çeşitli Şii parti ve gruplar seçimlerin kazananı oldu. Irak çoğulculüğünü ve ülkedeki Şii grupların hem kendi içlerinde hem de İran'la olan ilişkilerini bilmeyenler açısından, bu kadar çok Şii parti/bloğun siyasi arenada boy göstermesi şaşırtıcı bulundu. Ancak, Irak Şiilerinin siyasi ve toplumsal geçmişi, mevcut hızıp ve farklılıkların çok daha ötesinde şaşırtıcı detaylar barındırıyor. Bu nedenle, hem Irak'ta yaşanan gelişmeleri daha iyi kavrayabilmek hem de bölgesel yansımalarını öngörebilmek açısından, Irak'ın kabaca üste iki oranındaki nüfusunu oluşturan Şiilerin yakından mercek altına alınması önem arz ediyor. Iraklı siyaset sosyolojisi hocası Dr. Faleh A. Cabbar'ın, 'Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş' kitabı, bu sorulara yetkin cevaplar veren ve ayrıntılı incelenmeyi hak eden, kapsamlı ve önemli bir araştırma.

2018 Şubat ayında hayatını kaybeden Dr. Cabbar, 1946'da Bağdat'ta doğdu, sosyoloji alanında doktorasını yaptı, uzun yıllar Londra Üniversitesi Birkbeck College ve Londra Metropolitan Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 1983–1990 yılları arasında, Beyrut'taki Arap Dünyası Toplumsal Çalışmalar Merkezi'nde araştırma ve basım bölümünün başkanlığını sürdürdü. 2004 yılında Irak Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nü kurarak, Irak ve Ortadoğu üzerine siyasi, toplumsal ve ekonomik analizler yayınladı. Makale ve analizleri *Le Monde Diplomatique*, *Financial Times*, *the Times* gibi prestijli yayılarda yer aldı.

Cabbar, Arapça pek çok kitap yazmış ve yayına hazırlamıştır, bu eserler arasında, *Irak'ta Devlet ve Sivil Toplum, İmkânsız Demokrasi: Irak Vakası* sayılabilir. Ayrıca Karl Marx'ın *Das Capital*'ını Arapçaya çevirdi. Yazarın, tahlilini yapacağımız bu kitabı dışında, Türkçeye kazandırılan bir diğer kitabı, 2013'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından tercüme edilip yayınlanan ve editörü olduğu, *Aşiretler ve İktidar / Ortadoğu'da Etnisite ve Milliyetçilik* başlıklı çalışmadır. Keza, Hoşam Davud'la birlikte editörü olduğu, *Kürtler - Milliyetçilik ve Politika* başlıklı kitabı da geçtiğimiz aylarda Türkçeye çevrilip yayınlandı.

‘Irak’ta Şii Hareketi ve Direniş’ kitabı toplam beş ana bölümden oluşuyor:

1. Devlet, Ulus ve İslamcılık
2. Doğum ve Dönüşüm
3. Şii Kültürel Alanları: Mercekiye ve Popüler Ritüeller
4. Şii İslamcılık ve Baas
5. İdeoloji: Sosyopolitik ve Ekonomik Öğretiler

Eserin, son derece kapsamlı ve doyurucu bir genel çerçeve sunan Önsöz’ünde; Baas’tan arındırma hedefine ulaşmak için, eski rejim içerisinde kritik görevi bulunmamasına rağmen sîrf isimleri partinin üye listesinde bulunduğu için yüzbinlerce nitelikli devlet görevlisinin (başta güvenlik yapıları ve idari-adli bürokrasi olmak üzere) tasfiye edildiği, bu durumun güvenlik açığının yanısına, Irak’ı bölgede zayıf da düşürdüğü; zayıf düşen merkezi yönetim ve grupların, başta İran ve Türkiye olmak üzere, yabancı hareket ve kurumlarla daha sıkı bağlar arayacağı, buna ilaveten ülke güvenliği için ABD ve bölgesel ülkelere muhtaç olunacağı kaydedilmektedir. Ayrıca Baas zamanında kişiselleştirilen-aşiretleştirilen devlet yönetiminin, işgalin ardından nasıl bir anda ortadan kaybolduğuuna da değinilmektedir. Aradan geçen 15 yılda, IŞİD ve radikal yapılar karşısında bozguna uğrayan, İran’ın açık operasyon sahasına dönüşen ve bir türlü istikrara kavuşamayan Irak, bu tespitin doğruluğunu ortaya koymaktadır. İşgal sonrası, siyasi gücün dağılımında, bölge ülkeleri ve uluslararası toplumun da müdahalesi sonucu, Şii-Sünni-Kürt temelinde şekillenen ve sınıf/statü farklarını dikkate almayan mezhepçi bakış sadece işgal sonrası değil, günümüzdeki kırılgan fay hatlarını da büyük oranda belirledi. Cabbar bu noktada şu tespiti yapıyor: “İşgal sonrasında yeni toplumsal yapı oluşturulurken, siyasal düzenin komünalizasyonunun potansiyel bir tehlikesi de, radikal İslamcılığı güçlendirmenin, laikliğin önünde engel teşkil edecek olmasıdır.” Şii ve Sünni radikal gruplar arasında uzun süren çatışmalar, ardından El-Kaide-IŞİD gibi güçlü oluşumların, bunun mukabilinde Bedir Ordusu, Mehdi Ordusu, sonradan Haşd-ı Şâbi gibi mezhep temelli silahlı grupların ortaya çıkışları, gelinen noktada laikliğin ise uzak bir ütopya gibi görülmesi, keza bu tespiti haklı çıkarmaktadır.

Önsöz'de zikredilen bir diğer husus da, 2018'deki genel seçimlerden zaferle çıkan Mukteda el-Sadr'ın, 2002 sonrası dönemde başta Irak Şiilerinin Büyük Ayetullah'ı Ali Sistani ve Necef Havzasını 'suskulukla' suçlaması, bunun ardından Sistani'nin zaman zaman dozu serlesen fetvalarıyla anayasa yapım süreci ve siyasi tartışmalara dâhil olması; Sadr'ın bu şekilde gücünün frenlenmesinin, diğer Şii grupları (el-Hekim'in İİDYK'sı, Da'vet Partisi ve diğerleri) güçlendirmesidir. Zaten nüfusun üçte ikisine sahip olan Şiiler, bu gruplar eliyle siyasi süreçlerde de aktif olarak, yeni Irak'ın en önemli politik gücü haline geldi.

ABD'nin işgal sonrasında Irak için savunduğu ana tezlerden biri, ekonomi ve ticaret liberalleştirilmeden, eski komuta ekonomisi tasfiye edilmeden, yeni kurulmakta olan liberal siyasi düzenin ve demokrasinin yerleşip kalıcı olamayacağıydı. Bu amaçla başta petrol endüstrisi olmak üzere, etnik-mezhepsel grupların servetten pay alması, devasa boyutlara ulaşan dış borcun yeniden yapılandırılması, yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi ve özelleştirme hamleleri önem kazandı. Ancak ekonomi-politiğin bu yeniden düzenlenmesi süreci, var olan siyasi-toplumsal fay hatları ve çatışmaları daha da artırdı. 2017 Eylül ayında, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık referandumu kararı ve sonrasında yaşananlar, bu yeniden paylaşım sürecindeki sıkıntıların günümüzdeki somut yansımalarından sadece biridir. İşgal sonrası ortaya çıkan belki de en önemli sonuçlardan biri olan toplumsal ve kurumsal güçlerin yeni kutuplaşmasını ise Cabbar şu şekilde ortaya koyuyor: "Saddam Hüseyin'in Baas rejimiyle birlikte, Baasçilerin monolitik, homojen bir Irak toplumu yarattıkları efsanesi de sona erdi. Daha önce uykuda olan yığınla toplumsal, kurumsal, ekonomik ve kültürel güç merkezi, zaten aktif olan siyasal ve sosyal güçlerle yarışmak üzere sahnede beliriverdi. 2003 Temmuz ayına gelindiğinde, 140 farklı grup kültür, etnik köken, cinsiyet, eğitim, insan hakları ve yerel ve ulusal sayısız başka konuda aktif çalışmalarda bulunmak amacıyla ortaya çıktı. Aynı tarihte, 170'ten fazla günlük, haftalık, aylık, iki haftalık ve iki aylık gazete ve dergi de yayınlanmaya başlamıştı... Onlarca yıldır süregelen yeraltı hareketleri ve kurumsal siyasetin yokluğu neticesinde bu grupların hemen hepsi, ortak karar alma, anlaşma, uzlaşma ve çözüm bulma yeteneklerinden yoksundur." 2018 yılından geriye dönüp baktığımızda, inanç temelli grupların diğer tüm grupları bir şekilde gölgede bıraktığı, toplumu ve siyaseti domine ettiği açıkça görülüyor, uzlaşma kültürünün bulunmamasının bedeli ise istikrarsızlık olarak ödeniyor. 2018 genel seçim sonuçları da bu inanç temelli okumayı güçlendiriyor.

Giriş bölümünde, ABD'nin işgali ve sonrasında Şiiliğin yükselişine, bu bağlamda Mukteda el-Sadr'ın çıkışını ve Necef'teki Şii ulema arasındaki siyasi bölünmeye de odaklanılıyor. Bu bölümde; vatanseverliğiyle bilinen Iraklıların, işgale direnmemesi ve patrimonial-totaliter Baas rejimi için canlarını vermemesine, kişi kültü ve ahbab-çavuş kapitalizmi sonucu kitlesel

sefalete ve parçalanmışlığa düşen geniş halk yığınlarının Saddam'a tepkisine özel bir vurgu var. Ayrıca, işgal öncesinde 1990'lı yılların başından 2002'ye kadar, ABD'li yetkililerle Irak muhalefeti arasında (Kürtler, Sünniler ve İslamçı Şii gruplar dâhil) Londra'da gerçekleştirilen müzakere ve temaslara da detaylıca dephiniliyor. Bu bölümdeki, "Şii İslamcılardan genellikle göz ardı ettikleri şey, demokrasinin doğal bir sonucunun, sivil haklar ve insan haklarının yanı sıra çoğulculuk da olduğu gerçeğidir" tespiti, sadece Irak değil Ortadoğu'nun geneli açısından da geçerli. Keza, "ABD-Britanya güçleri, işgal ettikleri Irak'ın zenginlik, tarih ve serveti yağmalanırken kıllarını dahi kırıdatmadı" ifadesi de acı olduğu kadar ders verici mahiyette.

"*Devlet, Ulus ve İslamcılık*" başlıklı İlk Kısım'da; Irak'taki Şii ve Sünni İslamçı hareketlerin genel arka planlarının yanısıra, tarihi ve teorik boyuta vurgu yapılıyor, ayrıca Irak özelinde ulus-devlet kalibıyla İslamçı hareketlerin doğası arasındaki uyuşmazlıklar da ele alınıyor. Iraklı Şii İslamçı gruplar, 1970'lerden itibaren sık sık ayaklanarak baskıcı rejime karşı çıksamış, bunu yaparken devasa toplumsal ağlar, askeri örgütlenmeler ve nispeten büyük dini gelirlere sahip özerk, gayriresmi kurumlar tarafından desteklenmişti. Teorik bölümde, Şii İslami eylemcilik genel olarak; 19.yy sonu–20.yy başındaki liberal-anayasal reformasyona, 20.yy ikinci yarısındaki dışlayıcı-kültürel tepkiye ve son olarak da 20.yy sonlarına ait otoriyeryen-popülist tepkiye karşı peş peşe gelen İslami tepkilerin bir parçası olarak ele alınır. Kitabın kuramsal arka planında; Hegelci anlamda İslamcılığın ana taşıyıcıları olarak, din adamları sınıfı, Necef'teki tüccar sınıfı ve modern orta sınıf-entelektüeller üzerinde duruluyor. İlaveten, Weberyen bağlamdaki metne/kutsal kitaba bağlı ulema ile Durkheimci çerçevede, şehrin varoşlarındaki cemaat merkezli dini ayinler-halk dini ayrimı gözetiliyor. Bundan dolayı din adamları kültürü ile halk dindarlığı arasındaki ayrim, kitabın farklı bölümlerinde de hissediliyor. Necef'teki Sistani ve büyük ulemaya meydan okuyan Mukteda el-Sadr örneğinde olduğu gibi, bu farklılık zaman zaman ölümcül de olabilmektedir.

Cabbar, kitabı kaleme alırken yararlandığı temel kaynakları ise şu şekilde sıralıyor: 1980'den itibaren yurtdışında yayınlanan İslamçı parti yayınları, İslamçı partilerin eğitim/öğretim literatürü, İslamcılardan siyasal gelişimleri ve faaliyetlerine dair kendi literatürü, manevi ve fili önderlerin teorik eserleri, Şii İslamçı fikir ve eylem adamlarıyla yazarın röportaj-görüşmeleri, Baas Partisi'nin belge ve talimatları, Irak devlet yayınları arşivi. Bu geniş yelpazedeeki kaynak çeşitliliği ve bizzat yazarın kendi kişisel geçmiş-i-deneyimleri, kitabın daha kapsamlı ve objektif bir çerçeve üzerine kurulmasına katkıda bulunuyor.

Yazar, Irak'taki Şii İslamcı eylemciliğin çözümlenmesinde iki olgunun karmaşıklığa yol açtığını savunuyor: 1970'lerin başından itibaren Ortadoğu'da Şii ve Sünni İslamcılığının her türlü zorluk karşısında toparlanabilme ve yayılma yeteneği sergilemesi; çok cemaatli

toplumlarda mezhepcilik militanlığının yükselişinin de buna eşlik etmesi. Bu iki faktör, Saddam gibi kanlı bir diktatörün baskısı altında dahi (keza Şah dönemi İran’ında, Vahhabi Suud’da vb), Şii İslamlı geleneğin varlığını sürdürmesini açıklamada önemli bir çerçeve sunuyor. Cabbar, modern İslamlı eylemciliğin köklerini ise 19.yy sonu–20.yy başındaki birbirinden farklı üç harekete bağlıyor: i) Afgani-Abduh çizgisinin reformcu ve İslami milliyetçi mücadeleleri, ii) Ortaçağ Hanbeliliğinin Osmanlı Arabistan’ında Vahhabilik şeklinde yeniden ihyası ve iii) Kadiriyye-Cezayir, Mehdiyye-Sudan ve Sûnusîyye-Libya örneklerinden görülen Sufî tarikatlarının mücadeleleri. Bunların ilki İslami reformasyonu, ikincisi radikalleşmenin prototipini, üçüncüsü asıl gelenekçiliği ifade eder. 20. yüzyılın sonlarında ise her üç yapı da güçlü veya zayıf yönleriyle varlığını devam ettirdi, ancak ekonomik geri kalmışlıktan etkilendi ve kültürel milliyetçilikle ittifak ederek siyasi yönü baskın bir karakter kazandı. Baas ve Arap milliyetçiliği formundaki yeni birleşim, üçüncü dünya milliyetçiliği soslu bir popülist otoriterizm üretti. Bu dönemde, İslamlılığın hem Şii hem de Sünni versiyonunda, siyasal bir iktidar stratejisi aracılığıyla (ahlaki bir sisteme indirgenmiş), dini toplumla ve politikayla birleştirme yöntemi arandı.

Irak’ın ilk Kralı Faysal’ın 1933’teki şu tespiti yeni oluşturulmaya çalışılan ulus-devletin krizini açıkça ifade ediyor: “Irak’ta, henüz bir Irak halkı yoktur, fakat dini gelenekler ve batıl itikatlarca aşılanmış, hiçbir birleştirici bağla bağlanmamış, yanlış yönlenmeye hazır, anarşîye meyyal, her yönetime karşı ayaklanmaya daima hazır, herhangi bir vatansever fikirden yoksun, akla hayale sığmaz insan kitleleri vardır. Bu kitlelerden, bu itibarla, kendilerini terbiye edeceğimiz ve eğiteceğimiz bir halk yaratmak gerekiyor.” Doğrusu, aradan geçen 85 yılda, ciddi bir mesafe alındığını söylemek epey güç.

İşgalci Britanya’nın kurduğu monarşi 1958’de askeri darbeyle yıkılınca, yerine gelen devletçi ekonomik yapının şisirdiği maaşlı şehirli-orta sınıflar, İran’la yapılan sekiz yıllık konvansiyonel savaş ve 1990-91’de Körfez Savaşı’nın ardından iyice yıprandı. Bu dönemde ülkede zaten var olan geniş yoksulluk, iki büyük savaşın ve ardından gelen ağır yaptırımların ardından, toplumun her kesiminin çöktüğü, ancak Baas Yönetiminin Sünni aşiretlere dayanan yapısı gereği, Şii ve Kürtlerin daha fazla hırpalandığı bir süreç doğurdu. Cemaat ve İslam hatları boyunca Şii kimliğinin yeniden inşasına, Arif kardeşlerin rejimi altında hızipçi politikalarca, Baas yönetimi altında ise otoriteryan, seküler politikalarca ivme kazandırıldı. Yükselen Arap milliyetçiliğinin, Sünni tarihe ve Türk-Fars işgallerinin olumsuz sonuçlarına vurgu yapan kültürel hegemonyası da bu dönemde Şii’lerin iyice dışlanması hızlandırdı. Bu dönemde, Sünni dini yapılar rejime entegre edildiği için, devletin sekülerliği büyük oranda Şii kesimleri etkiledi, din adamlarının siyasetle bağıını ve geniş mali imkanlarını marjinalleştirdi.

“*Doğum ve Dönüşüm*” başlıklı İkinci Kısım, 1960'lardan itibaren başta Necef ve Kerbela olmak üzere, Şii dini ve siyasi aktörlerinin ortaya çıkışının üzerine yoğunlaşır. Bu kısım, “en az üç büyük mesele, yani şeyhliğin, toprak ağalığının ortadan kaldırımı, aile yasası ve Marksizm’ın kitleselleşmesi, din adamları sınıfını ve onların din adamı olmayan işbirlikçilerini olumsuz etkiledi” tespitiyle başlıyor ve Irak’taki Şii İslami hareketin, 1958 Temmuz Devrimi ertesinde Necefteki kutsal türbede doğduğunu ifade ediyor. Şii cemaatinin bu gelişmelere karşı tepkisi iki kola ayrıldı: Yaşlı ve muhafazakâr kanat, medreselerin yenilenmesi ve hizmetlerin genişletilmesini tercih etti. Buna mukabil, daha genç olan kanat, Şiilerin hakları adına siyasi mücadele için örgütlü bir yapı kurulmasını savundu ve böylece *Davet (Dava) Partisi* kuruldu. 1959’da Büyük Ayetullah Burucerdi’nin (Kum), Şah’ın tarım reformuna açıktan karşı çıkması da, Şii ulemanın suskunluk-apolitiklik döneminin artık sonuna gelindiğine işaret etmekteydi. Davet Partisini kuran genç ulema, Marksizm’le boy ölçülebilecek ideoloji ve taktik/stratejiye sahip dinamik bir yapı kurmak için, hücre tarzı Leninist örgütlenmeyi örnek aldı. Davet’ın kuruluşu ve sonraki gelişiminde aktif rol alan kesimler; 1950’lerin son döneminde ortaya çıkan genç reformcu müctehitler kuşağı ve din adamı olmayan çeşitli mağdurlar Şii gruplar ile özellikle soyları Necef’e dayanan tanınmış tüccar ailelerdir.

Cabbar, Davet’ın meşruiyet üretme tarzının, Şiilikteki Allah-Peygamber-İmamlar şeklindeki geleneksel otorite kalibini kırdığını ve partiye katılanların görevi bir faniden değil doğrudan Allah’tan alması esasıyla oldukça devrimci olduğunu, bu yönyle Tanrı-Kilise-Papa üçgenini yıkın Protestanlığı andırdığını savunur. Diğer taraftan, Muhammed Bakır el-Sadr’ınⁱ önderlik ettiği Davet fikri ve doktriner açıdan, Mısır’daki Müslüman Kardeşler ve Nabhani’nin Hizb-üt-Tahrir’inden etkilendi. Başta entelektüel düzlemde kurulan hareket, Baas’ın politikalarıyla, siyasallaştı ve radikalleşti. Popülerliği artan ve devrimci retoriğiyle tehdit algısı oluşturan Davet, öncelikle Irak’taki geleneksel ulemanın, bilahare ülkeyi yöneten milliyetçilerin sert tepkisiyle karşılaştı. Necef’teki en önemli dini otorite olan Büyük Ayetullah Muhsin el-Hekim’in baskısına dayanamayan, genç el-Sadr, kısa bir süre sonra Davet’ten geri çekilmek zorunda kaldı, ancak partisi yoluna devam etti. Zira Necef’teki din adamları sınıfı içerisinde aile, yaş ve öğrenim, bir kişinin statüsünü tanımlamada önemli bir rol oynar. Bu tecrübe şunu gösterdi: Şii cemaat içinde, büyük bir haminin desteği ya da onayı olmaksızın, genç kişilerce yapılacak bir modernizasyon hareketinin başarı şansı düşüktür. Bu genç din adamları her cephede yenilik aradılar, fakat bunu yaparken de gelenekselciliğin katı engelleriyle dizginlendiler. Diğer taraftan, “tarihsel olarak Şii siyasal parti hareketleri, din adamları tarafından değil, müctehitlerden destek arayan din sınıfı dışındaki şahsiyetler tarafından başlatıldı” tespiti ulema-tüccar ilişkisine dair önemli bir sosyo-politik gerçeklige atıf yapar.

1960'larda, Davet Partisi'nin kuruluş ve gelişim hazırlıkları sürerken, Marksizm tehlikesi karşısında Şiiliğin tekrar yükseltilmesini amaçlayan bir diğer örgüt de, Muhsin el-Hekim'in himayesinde yaşlı din adamlarınca kurulan *Necef'teki Ulema Cemaati*'dır. Bu grup, Davet'e göre, daha geniş aile temsili ve Necef temeline dayandı. Bu yapının genç üyeleri arasında, Davet'in önderi el-Sadr ve ailinin büyük üyelerinin yanısına, İran ve Lübnanlı ulemanın da temsilcileri yer aldı. Cemaat, devletin elinin uzanamayacağı alanlarda örgütlenip, ciddi bir sivil toplum temeli oluşturdu. Genç el-Sadr, Cemaat'in yayın organı *Azva*'da düzenli olarak yazdı ve aktif şekilde çalıştı. Ancak bir süre sonra, görüşleri daha yenilikçi bulunan Bakır el-Sadr'ın *Azva*'daki yazılarına son verildi, bilahare yaşılarının kontrolündeki Cemaat'ten de ayrıldı. Bu dönemde el-Hekim'in, Baas ve İran Şahı'nın toprak reformuna açıktan karşı çıkmayıp, Komünistlerle ilişki kurulmasını yasaklayan fetva verebilmesi, hem tepki çekti hem de Humeyni gibi devrimci din adamlarının önünü açtı. Keza, el-Hekim, Bağdat Yönetimiyle yakınlaşan Komünistlere karşı, Müslüman Kardeşler'in Irak koluna destek oldu.

Davet, 1960'lı yılların ortasından itibaren, Kasım Yönetiminin yıkılması ve ilk Baas darbesinin başarısız olduğu turbülanslarında yeni bir siyasi atılımda bulundu. Bu dönem, büyük şehirlerdeki yoksul Şii yığınlara dayanan Komünistlerin ve Barzani önderliğindeki Kürtlerin güçlü olduğu yıllarda. Keza Baas Partisi de Şiiler için geniş ölçüde sosyal-siyasal hareketlilik kaynaklarından biriydi. "1958–1968 askeri rejimleri, modern orta sınıfların temsilini iyileştirdikleri halde, farklı etnik ve dini gruplar arasındaki nazik, nispi dengeyi bozdular" ifadesi bu bölümdeki önemli tespitlerden biri. Bu dönemde Sünni kontrolündeki ve Nasır etkisindeki askeri hiyerarşide tepede kalabilmeyi başarmış tek Şii general vardır (Talib Şibib). Sosyalist yöntemlerle attılan büyük sermaye karışıtı adımlar, çoğunlukla ticaret-sanayiye hâkim olan Şiilere zarar verdi. Buna, Şii ulemanın etkisinin sınırlanması ve Pan-Arabist söylemle Irak Şiilerinin sadakatının sorgulanması da eşlik etti. Bu şartlar ise, Şiilerin dışlanılmışlığını ve bunun sonucunda siyasi mobilizasyonunu hızlandırdı. 1960'ların başında Davet, teşkilatçı bir yerel cemaatçi olan Sahib el-Dâhil önderliğinde yeniden yapılandı, kütüphaneler yoluyla geniş genç kitlelere de ulaştı. Büyük ulema sessiz kalıp, seküler ideolojiler taban kaybettikçe, Davet iyice güçlenip kitleselleşti.

"Şii Kültürel Alanları: Mercekiye ve Popüler Ritüeller" başlıklı Üçüncü Kısım, daha önce debynilen, Weberyen anlamdaki klasik din adamları sınıfıyla, Durkheimci çerçevedeki popüler dindarlık ritüelleri arasındaki ilişkinin doğasına yoğunlaşıyor; bunu yaparken de hums, zekât gibi Şiiler açısından önemli mali kaynakların kullanımıyla, medrese-havzanın gelişimi ve çöküşü, fıkhi taklit mercelerinin sıradan halkla ilişkileri, aşura ve erbain gibi popüler ritüeller çerçevesindeki halk dindarlığını inceliyor.

Şii ulemanın gücü, birbiriyle bağlantılı üç unsura dayanır: Kutsal metin bilgisi, bunun medrese/havza aracılığıyla yorumlanıp aktarılması ve dini vergiler üzerindeki denetim. Yönetimin meşruiyeti konusundaki Şii-Sünni farklılık, zekâtın toplanma ve kullanımına da yansındı. Şii'lere göre, İmam ya da sai (İmam'ın habercisi) yok ise, veren, zekâti bizzat kendisi dağıtmalı, asla adaletsiz yöneticinin eline bırakmamalıydı. Ya da ‘daha iyisi, zekâti ulemaya vermeliydi, çünkü onlar zekâti dağıtmak konuları hakkında daha bilgiliydiler.’ Benzer bir durum, Sünnilikte savaş ganimetinin beşte biriyle sınırlı tutulan hums kavramının, Şii fukaha tarafından geniş yorumlanması ve bunun da ulema tarafından yönetilmesinde de görüldü. Şii din adamları sınıfı, bu yüzden, Sünni emsalleriyle kıyaslandığında, daha fazla zenginleşti ve daha da güç kazanıp, özerk hareket edebildi.

Cabbar, kriz zamanlarında medrese ve bağlantılı kurumların (hueykiye-cami cb) yıllarca süren devlet terörünün imha ettiği modern toplumsal örgütlerin yerini tutan bir bağ teşkil ettiğini ve bunların alternatif bir eylem üssü görevi gördüğünü belirtir. Irak örneğinde, medresenin zayıflatıldığı veya bilinçli olarak suskululuğa gömüldüğü dönemlerde Şiilik adına siyasi partiler (Davet vd) aktif olarak ortaya çıktı. Safevilerin kuruluşuna kadar zayıf kalan Şii medreseler, bu dönemde ise devlet kontrolüne girdi. Safevilerin yıkılış sürecinde Irak'taki geleneksel medreseler/havza özerliğine kavuştu ve giderek güçlendi. Ancak bu sefer de 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenmeye başlayan seküler okullar, medreseleri gölgede bırakmaya başladı. Osmanlı döneminde Necef-Kerbela gibi türbe şehirler demir yumrukla yönetildi, bu yüzden gelirleri düştü ve medreseler zayıfladı. 20.yy başında Necef'te öğrenci sayısı 10-15 bin iken, I. Dünya Savaşı nedeniyle 6 bine kadar düştü, öğrencilerin %80'den fazlası Irak dışından (İran, Hint, Suriye-Lübnan vb). Bu dönemde, içерiden tepkiyle karşılaşsa da, reform girişimleri görülür. Medreseyi yöneten müctehit siyasallaştığında, takipçi ve öğrencileri gizli bir Leninist partiden daha ateşli ve tehlikeli olabilirdi (Humeyni'nin kendi öğrenci halkası önderliğinde örgütlediği devrimci hareket gibi). 19.yy başlarında teşkilatlanan mercekiye de önemli ve ayrı bir özerk kurumdur. Bu bölümde mercekiyein ortaya çıktığı şartların yanısıra, Usuli-Ahbari ekoller arasındaki çatışmanın etkisi, 19.yy'daki merkezileşme hamlesi ve mercekiyein resmi olarak kurumsallaştırılması ve günümüzdeki modernleştirilme çabalarına yer verilmektedir. Yaklaşık dokuz asır önce Şiilik içinde yapılan tartışmalar sonucunda, İmam'a atfedilen görevlerin (cihada önderlik, ganimetin bölüştürmek, Cuma namazını kıldırmak, adli kararları ve kanuni cezaları uygulamak, zekât ve humsu almak), zaman içinde İmam'ın gaybetinde cemaat içinde yürütülmesini sağlamak için vekil konumundaki ulemanın yeri güçlendi, mercekiye buradan doğdu. Humeyni'yle birlikte kavram, eski, böyük pörçük topluluktan modern ulus-devlete kaymayla

beraber, siyasal önderliği de içine alacak şekilde en geniş anlamına kavuştı. 17.yy sonundan itibaren Ahbari ekolün Irak kaynaklı olarak güç kazanması, İran merkezli Usuli ekole meydan okuma olarak algılandı. Günümüzdeki Arap-Fars mercekiye rekabeti olarak bilinen vakianın temeli buraya kadar götürülüyor kitapta. Aynı dönemde itibaren, Lübnan'daki Cebel-i Amel Bölgesi ise, ikisinden de bağımsız bir Arap Usuli ekolü temsil etmeye başladı. Safevilerin yıkılmasıyla, saray desteğini kaybeden Kum uleması, tüccar ve toprak sahipleriyle yeni ortaklıklar kurmaya başladı ve bugünkü ilişki biçiminin tohumları böylece atıldı. Bu dönemde İran'daki ulemanın gücünü azaltmak isteyen Kaçarlar, Necef'teki ulemayla ittifak aradı. Merceyyenin kurumsallaştırılması için Lübnanlı Musa el-Sadr ve Iraklı Bakır el-Sadr'ın daha önceki çabalarına rağmen, 1979 sonrası İran'da bu hedef gerçekleştirilebildi, müctehide 'veliyyi fakih' unvanıyla görülmemiş yetkiler verilmesi bunun açık göstergesidir.

Yazar, Irak'taki popüler halk dini ritüellerinin, İran'a nazaran, takvim olarak daha kısa ve katılım-toplumsal örgütlenme düzeyi açısından daha zayıf olduğu tespitini yapar, ardından Irak'taki Teveyric (Kerbela yakınlarında) ve Dagara (Divaniye'ye bağlı) isimli iki kasabadaki anma merasimlerini 'case study' olarak ele alıp, inceler. Bu bölümde; kırmızı, yeşil ve siyah bayraklar, ravzahan ve radudlar, yas meclisi, kirbaç ve kamalar, suyun sembolizmi, yanmış çadırlar, çocuk ağlamaları, çalınan davullar vb Kerbela'daki vahşeti hatırlatan her türlü öğe kullanılarak kapsamlı ve canlı bir Aşura tasviri çizilir.

"*Şii İslamcılık ve Baas*" başlıklı Dördüncü Kısım'da; Necef'teki ulemayla Bağdat'taki yönetim arasındaki gerginlikler, Bakır el-Sadr ve Davet önderlerinin idamı, buna mukabil kitlesel ayaklanması ve bilahare silahlı karşı koyuş hareketleri, son olarak da Körfez Savaşı döneminde Şii'lerin eylemliliği ele alınmaktadır. Baas'ın yönetime gelip Şii'leri baskı altına aldığı 1968–78 arası dönemde, sadece din adamları ve Davet değil, dini ritüeller de baskından nasibini aldı. Baas baskıyı artırdıkça Davet güçlendi, ancak 1974'te Bağdat'ın İran'la gergin ilişkileri ve kuzeyde Barzani önderliğindeki Kürtlerle silahlı mücadele ortamında, Davet'in önde gelen beş lideri idam edildi, parti kadroları bir süre yeraltına indi. 1977 Erbain'de oldukça kanlı Merad el-Râs ayaklanmasıyla Şii'ler, Saddam'a karşı açığa kitlesel olarak ayaklandı. 1970'lerin ortalarında İslami Eylem Örgütü'nün (MAI) oluşumu, Davet'in ardından, Baas'a gösterilen ikinci Şii İslamcı tepkiyi (MAI'nın dış bağlantıları daha güçlü olup, doğrudan eyleme dönüktü). Bu bölümde, Necef ile Kerbela-Kazımeyn arasında, kökenleri tarihsel ihtilaflara kadar giden ayrınlıklara da değinilmektedir. Günümüzde Mukteda el-Sadr'ın Necef karşısında bu hususun da etkisi bulunmaktadır.

Bu kısımda ele alınan önemli bir faktör de, İran Devrimi'nin Irak Şii'lerinin politizasyonu ve mücadeleleri üzerindeki dönüştürücü etkisidir. Kendisi de din adamlarının siyasal önderliğini

savunan Bakır el-Sadr, Devrimi coşkuyla karşıladı (Humeyni'ye İmam sıfatıyla hitap ediyordu) ve Necef'te bir kutlama yürüyüşü örgütlendi. Ancak Necef'in asıl önderi el-Hoyi İran'daki gelişmelere karşı oldukça ihtiyatlı davrandı. Sonuçta 1980'de El-Sadr tutuklanıp idam edildi ve Devrim sonrası açıkça rehavete kapılan Irak Şiileri ağır bir ders almış oldu. Cabbar bu noktada, "Baas ile Şii İslamcıların ilişkileri, sınırlı kültürel bir konflikten, kanlı bir kitlesel ve siyasal cepheleşmeye doğru kaymıştır" tespitini yapar, nitekim bu kan davası sonraki yıllarda da, Saddam'ın idamına kadar süratle devam etti.

El-Sadr'ın idamının ardından, İran'ın, Irak Şiilerinin yönetimle ilişkilerine doğrudan müdahale olduğu ilk ciddi adımı 1982'de Sadr'ın öğrencilerinden Muhammed Bakır el-Hekim'in *Irak'ta İslami Devrim Yüksek Konseyi'ni (İİDYK)* Tahran'da kurmasıyla atıldı. Cabbar, bu adımı, İran'ın dağınık haldeki Irak Şiilerini birleştirmek ve Irak'a özgü bir devrim organize etmek hedefiyle açıklar. Bilahare askeri kanadı Bedir Ordusu da kuruldu (İran Devrim Muhafizleri ordusu tarafından), hatta bir ara 1982'de Basra'nın ele geçirilip orada bir İslam Devleti kurulması dahi öngörülüdü. İİYDK içerisinde Kürt, Türkmen ve Sünnileri de alma girişimleri oldu, ama ezici çoğunluğu hep Şii kaldı (Kerbela-Necef eksenii) ve devamlı el-Hekim ailesi üzerinden İran'ın kontrolü altında tutuldu. 1980–88 Savaşını İran kazanmış olsaydı İİYDK hayatı rol oynayabilirdi, ancak sonradan (2002'ye kadar) pasif kalmaya mahkûm oldu. İİYDK'nin içinde bulunduğu şartlara dair yazarın şu tespiti önemlidir: "Irak-Iran savaşının gerçekliği ve bu hareketlerin lojistik temeli ve unsurlarının (Irak'tan sınır dışı edilenler ve savaş esirleri) büyük ölçüde İran'a dayanması, onların niçin ve ne ölçüde İran savaş gücünde bağlı olduklarını açıklar." Bununla birlikte, düşmanla işbirliği yapan bir örgüt olarak, zaman içinde İİYDK'nin Irak içindeki etkinliği sınırlı kaldı: "Dini kimliği ulusal ittifakın önüne geçiren İİDYK ve onun müttefikleri Irak'taki dindaşlarına ulaşmadılar."

Bu güçlü grupların yanısıra, Irak Şiileri ve Necef'teki ulemayı temsil eden en güçlü gruplardan biri de Ayetullah Hoyi taraftarlarıdır. "Hoyi çizgisinin etkisi, İran Devrimi'nin ardından Iraklı militan Şii'lere, Humeyniciler; suskunluğu savunanlara ise Hoyiciler yaftasının yapıştırılmasıyla gösterilebilir."

Faleh Cabbar, 1988'de İran-Irak Savaşı'nın sona ermesinin, Tahran'dan büyük destek alan, İran ve Suriye'ye yayılmış 2 milyona yakın göcmene sahip olan Iraklı Şii gruplar için sürpriz olduğunu ve sonuçtan hayal kırıklığına uğradıklarını belirtir: "Diasporadaki Irak İslamcılarının hissettiği acının derinliği apaçık. Her İran taarruzunda Bağdat'a geri dönmek için valizlerini hazırlamayı alışkanlık haline getiren Irak Şiileri, bavullarını boşaltıp beklemek durumundaydılar. Bununla birlikte onlar, ateşkesin ardından, dünyalıklarından kalan her şeyi son kez bavula yerleştirerek, Avrupa'daki sığınaklarına akın ettiler." Enfal katliamlarından

kaçıp kurtulabilen Kürtler de bu umutsuz yolculukta Şii'lere eşlik etti. Yazar bu noktada, Irak milliyetçiliğinin tam bir Sünni-Şii eseri olduğunu ve bu tutkal sayesinde, İran'a karşı önce saldırı sonra da vatan savunması yapılabildiğini vurgular. Keza bu durumun, Şiiliğin, ne sosyolojik ne de siyasal bir kategori olduğunun açık bir kanıtı olduğunu, aynı zamanda, milliyetçiliğin ve dini kültürün birbirine yabancı olmadıklarının da hatırlatıcısı bulunduğu savunur. Bölümün sonunda, 1991'de Kuveyt'in işgali ve ardından Körfez Savaşı'ndaki onur kırıcı bozgunun akabindeki iç isyanlar ve ekonomik felaket ortamında güçlenen dindarlık eğilimleri ayrıntılı tasvir edilmekte, bu ortamda yükselen II. Sadr'ın (Muhammed Sadık el-Sadr) Şii cemaati içinde oluşturduğu yeni dinamizm ele alınmaktadır.

“İdeoloji: Sosyopolitik ve Ekonomik Öğretüler” başlıklı Beşinci Kısım, Irak Şii İslamcılık geleneği içerisindeki siyasal teori ve sosyoekonomik öğretiler çerçevesinde öncü entelektüel ve devrimci şahsiyetleri incelemektedir. Bu çerçevede, iki reformcu düşünür, Muhammed Bakır el-Sadr (Liberal Hiyerokrasi) ve Muhammed Bahr el-Ulum'un (Liberal İslamlık) yanısıra, el-Sadr (Kapitalist-olmayan, Hakka-dayalı İslamcı Bölüşümcülük), MAI'nin önderi/müctehidi Muhammed Taki el-Müderrisi (Kooperatif İşbirliğine Dayalı İslam) ve Muhammed Hüseyni Şirazi'nin (Laissez-Faire İslami) fikri biyografilerine yer verilmektedir. Yazar bu bölümde, Irak'ta son derece bölünmüş din adamları sınıfının güçsüzlüğü ve farklı Şii toplumsal sınıfları ayıran derin uçurumların, Iraklı Şii İslamlı eylemciler tarafından kuvvetli bir şekilde hissedildiğini ve pratikte bunun eksikliğinin duyulduğunu vurgular. İran'a sığınmacı olarak giden her katman ve partiden Iraklı Şii, velayet-i fakih endoktrinasyonuna maruz kalmasına rağmen, Irak içindeki etnik, toplumsal ve ideolojik çoğulculuk gibi Irak gerçekliklerinin de baskısı altındadır. ‘Bu koşullar altında, etnik bölünmeye ve kuşaklar arası, din adamı olan-olmayan çekişmeleriyle beslenen Iraklı Şii İslamlı gruplar arasında demokratik bir eğilim belirginleşmeye başladı. Bu, Humeyni'nin otoriter velayet-i fakih anlayışına bir demokratik alternatifle açık ya da örtük olarak meydan okuyan bir tür Lübnan-Irak teorik ekseni yarattı.’

Bu kısmın girişinde, dönemin iki büyük İslam devleti olarak Osmanlı (İstanbul ve Kahire özelinde) ve İran-Kaçar İmparatorluklarında ortaya çıkan reformcu ve gelenekçi yaklaşım arasındaki farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenmekte, buna paralel olarak Sünni ve Şii entelektüellerin modern dönemin problemlerine (başta devlet, din, toplum ve bunların birbiriyle ilişkileri olmak üzere) getirdikleri çözüm yolları mukayeseli şekilde ele alınmaktadır. El-Sadr'ın, Humeyni'nin mutlak güç sahibi gördüğü velayet-i fakih öğretisini yeniden düzenleyerek, fakihin yönetme hakkını yargı işlevlerinden ayırması ve her ikisini de Avrupaî tarzda anayasal mekanizmalar altına sokması bu çerçevede dikkat çekici bir

yaklaşımındır. El-Sadr, fakihin devlet üzerindeki denetimini tesis eder, fakat ulusun fakih üzerindeki denetimini de dayatır ve bu argümanı fakihin yanlışılığı argümanında temellenir. Bu yaklaşım, bugünkü İran yönetiminin otoriter savrulmasına da açıkça işaret eder. Buna karşılık, Şirazi ve el-Müderrisi ise, Humeyni tarafından tasarlanan otoriter sistemi daha aşırı uçlara taşırlar. Sözkonusu düşünürleri incelerken, Cabbar'ın hem Doğu hem Batı felsefesi ve düşünce tarihine vukufiyeti de satır aralarında kuvvetli şekilde görülebiliyor.

Öte yandan, bilhassa Soğuk Savaş şartlarında kapitalizm-sosyalizm ikileminde kalan ve sosyalist Baas sistemi altında yaşayan Iraklı Şii entelektüellerin, modern dönemdeki problemler karşısında İslam'ın ekonomik yönlerine ilişkin bu makaleleri, ekonomi sahasına özgün katkılar içermez. Daha ziyade, kavramların ne şekilde algılandığı bağlamında kaleme alınmışlardır. Cabbar bu eksikliği şu sözleriyle vurgular: "Teknik ekonomistler İslam (fikh) konusunda derin kavrayıştan yoksun oldukları, buna karşılık din bilginleri de teknik ekonomik incelemelerden yabancılasmış oldukları için bir kısır döngü içerisinde debelenip durur."

Netice itibariyle, Irak'taki Şii hareketin dini, siyasi ve organizasyonel geçmişini yakından anlayabilmek, Iraklı Şii grupların başta İran olmak üzere bölge ülkeleriyle geliştirdikleri ilişkileri görebilmek, ülkedeki etkin dini ve siyasi kimliğe sahip Şii kanaat önderlerinin (başta Ayetullah Sistani, Mukteda el-Sadr, el-Hekim ailesi vb olmak üzere) kendi aralarındaki ilişkilerini ve öteden beri devlete karşı yaklaşımlarını tahlil edebilmek açısından; kendisi de Iraklı bir sosyolog olan Faleh Cabbar'ın kitabı oldukça önemli bir tarihsel ve genel çerçeve sunmaktadır. *Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş* kitabı, güncellenmesi gereken bölümleri olmakla birlikte, Iraklı Şii gruplara tuttuğu tarihsel ve sosyolojik perspektif itibariyle güncellliğini kaybetmeyecek bir başucu kaynağı niteliğinde, Türkiye'nin güney komşusuna dair kaydadeğer bir çalışma olarak karşımızda durmaktadır.

ⁱ Irak'ta hâlihazırda en güçlü Şii liderlerin başında gelen Mukteda el-Sadr'ın babası Muhammed Sadık es-Sadr, Davet Partisi'nin kurucusu ve 1980'de Saddam Hüseyin tarafından idam edilen meşhur Ayetullah Muhammed Bakır el-Sadr'ın (1930 doğumlu) kuzenidir. Bu yakınlığın yanısıra, Mukteda el-Sadr, Bakır el-Sadr'ın damadıdır.